

Stenografični zapisnik

dvajsete seje

deželnega zbora kranjskega

v Ljubljani

dné 25. januarja 1910.

Navzoči: Prvosednik: Deželni glavar Franc pl. Šuklje. — Vladni zastopnik: C. kr. deželni predsednik baron Teodor Schwarz in c. kr. okr. glavar Karol grof Künigl. — Vsi člani razen: knezoškof dr. Anton Bonaventura Jeglič. Zapisnikarja: dr. Karol baron Born in dr. Ivan Zajec.

Dnevni red:

1. Naznanila deželnozborskega predsedstva.
2. Priloga 169 l. 1906. — Poročilo deželnega odbora glede preosnove c. kr. rudniške ljudske šole v Idriji v splošno javno ljudsko šolo.
3. Priloga 170 l. 1906. — Poročilo deželnega odbora o preložitvi Markótovega klanca na deželni cesti Pljuska-Litija z dotičnim načrtom zakona.
4. Priloga 171 l. 1906. — Poročilo deželnega odbora glede dopusta in nadomestovanja ljudskošolskih učiteljev, ki se udeleže učnega tečaja za meščanske šole.
5. Priloga 173 l. 1906. — Poročilo deželnega odbora o ustanovitvi samostojne krajne občine Sora v političnem okraju Kranjskem.
6. Priloga 179 l. 1906. — Poročilo deželnega odbora, s katerim se predloži načrt zakona o vpeljavi kanalskih pristojbin v deželnem stolnem mestu Ljubljana.
7. Priloga 193 l. 1907. — Poročilo deželnega odbora o razširjenju delokroga kmetijsko-kemičnega preskušališča v svrhu preiskovanja živil.
8. Priloga 196 l. 1907. — Poročilo deželnega odbora o dovolitvi podpore za uzorno zložbo poljedelskih zemljišč.
9. Priloga 202 l. 1907. — Poročilo deželnega odbora, o dovolitvi deželnega prispevka za uravnavo Save med Kresniškimi Poljanami in Ribicami in za nabrežne zgradbe pri Ponovičah.

Stenographischer Bericht

der zwanzigsten Sitzung

des krainischen Landtages

in Laibach

am 25. Jänner 1910.

Anwesende: Vorsitzender: Landeshauptmann Franz Edler von Šuklje. — Regierungsvertreter: K. k. Landespräsident Freiherr Theodor Schwarz und k. k. Bezirkshauptmann Karl Graf Künigl. — Sämtliche Mitglieder mit Ausnahme von Fürstbischof Dr. Anton Bonaventura Jeglič. — Schriftführer: Dr. Karl Freiherr von Born und Dr. Ivan Zajec.

Tagesordnung:

1. Mitteilungen des Landtagspräsidiums.
2. Beilage 169 de 1906 — Bericht des Landesauschusses, betreffend die Umwandlung der k. k. Volksschule in Idria in eine allgemeine öffentliche Volksschule.
3. Beilage 170 de 1906 — Bericht des Landesauschusses, betreffend die Umlegung der Steile „Markótov klanec“ an der Landesstraße Pljuska-Litai unter Anschluß des betreffenden Gefegentwurfes.
4. Beilage 171 de 1906. — Bericht des Landesauschusses in Angelegenheit der Beurlaubung und Substitution der am Bürgerschul-Lehrkurse teilnehmenden Volksschullehrer.
5. Beilage 173 de 1906. — Bericht des Landesauschusses, betreffend die Errichtung der selbständigen Ortsgemeinde Sora im politischen Bezirke Krainburg.
6. Beilage 179 de 1906. — Bericht des Landesauschusses, mit welchem der Entwurf eines Gesetzes, betreffend die Einführung von Kanalbenützungsgebühren in der Landeshauptstadt Laibach vorgelegt wird.
7. Beilage 193 de 1907. — Bericht des Landesauschusses, betreffend die Erweiterung des Wirkungskreises der landwirtschaftlich-chemischen Versuchsstation auf Lebensmittelfontrolle.
8. Beilage 196 de 1907. — Bericht des Landesauschusses, betreffend die Gewährung einer Landessubvention für eine Musterzusammenlegung landwirtschaftlicher Grundstücke.
9. Beilage 202 de 1907. — Bericht des Landesauschusses, betreffend die Bewilligung eines Landesbeitrages für die Saverregulierung zwischen Kresniž-Poljane und Fischern, sowie für die Ausführung eines Uferschutzbaues bei Ponovičah.

10. Priloga 217 l. 1907. — Poročilo deželnega odbora, v zadevi prodaje dela šoli na Grmu pripadajočih parcel št. 337/1 in 357/3, kat. občine Kandije.
11. Priloga 214. — Poročilo deželnega odbora, o nadaljnjem pobiranju dosedanje naklade od dohodkov najemščin v deželnem stolnem mestu Ljubljana.
12. Priloga 215. — Poročilo deželnega odbora, s katerim se predlaga zakonski načrt glede izpremembe zakona z dne 7. listopada 1900, dež. zak. št. 28, o zložbi poljedelskih zemljišč.
13. Priloga 218. — Poročilo deželnega odbora o pomočni akciji za nakup krmil vsled suše v poletju 1908 prizadetim kranjskim živinorejcem.
14. Priloga 219. — Poročilo deželnega odbora, s katerim se predlaga načrt zakona o vodovodni nakladi za mesto Kranj.
15. Priloga 220. — Poročilo deželnega odbora o nekaterih izpremembah organizacijskega statuta „Zavoda za pospeševanje obrti na Kranjskem v Ljubljani“.
16. Priloga 221. — Poročilo deželnega odbora, s katerim se predlaga zakonski načrt glede nove uredbe pravic drvarjenja, paše in dobivanja gozdnih pridelkov ter o zavarovanju pravic gozdnih upravičencev.
17. Ustno poročilo šolskega odseka o načrtu organizacijskega statuta za slovensko trgovsko šolo v Ljubljani. (k prilogi 101.)
18. Priloga 217. — Poročilo ustavnega odseka o načrtu zakona glede izpremembe občinskega reda in občinskega volilnega reda za deželno stolno mesto Ljubljano. (k prilogi 170.)
19. Ustno poročilo ustavnega odseka o prošnji posestnikov katastralne občine Sv. Križ za izločitev iz krajevne občine Dolško in priklopitev krajevni občini Velika Vas. (339/Pet.)
20. Ustno poročilo finančnega odseka:
 - a) o proračunu normalno-šolskega zaklada za l. 1910. (k prilogi 137.);
 - b) o proračunu zaklada 4 % deželnega posojila za l. 1910. (k prilogi 107.);
 - c) o zakonskem načrtu glede prednostne zastavne pravice za vodovodno naklado deželnega stolnega mesta Ljubljane. (k prilogi 161.)
21. Priloga 222. — Poročilo finančnega odseka o resolucijah tovariša gospoda poslanca Mandlja v zadevi melioracijskega zaklada.
22. Ustno poročilo upravnega odseka:
 - a) o samostalnem predlogu poslanca Matjašiča in tovarišev glede odprave klancev na Karlovski državni cesti od Suhorja preko Metlike do deželne meje ob Kolpi. (k prilogi 191.);
 - b) o prošnji občine Ježica za uvrstitev nekaterih občinskih cest med okrajne ceste. (572/Pet.);
 - c) o samostalnem predlogu poslanca Mandelja, dr. Lampeta in tovarišev, zadevajoč uravnavo potoka Višnjice in nje dotokov do izliva v Krko pri Vidmu. (k prilogi 154.);
 - d) o samostalnem predlogu poslanca Zabreta in tovarišev glede osuševanja zemljišč v Kranjskem okraju. (k prilogi 202.);
 - e) o prošnji katoliškega političnega društva za Radovljiški okraj za ustanovitev gospodinske šole v Radovljici. (592/Pet.);
 - f) o prošnji „Kmetске zveze za dekanijo Moravče“ za delno preložitve in popravo občinskih potov „čez Grmačo“ in čez Česnjsice in Hribee. (637/Pet.);
10. Beilage 217 de 1907. — Bericht des Landesauschusses, betreffend den Verkauf einer Teilfläche von den der Schule in Stauden gehörigen Parzellen Nr. 337/1 und 357/3 Kat Gemeinde Kandia.
11. Beilage 214 — Bericht des Landesauschusses, betreffend die weitere Eingebung der bisherigen Auflage von den Mietzins-erträgen in der Landeshauptstadt Laibach.
12. Beilage 215. — Bericht des Landesauschusses, mit welchem der Gesetzentwurf über die Abänderung des Gesetzes vom 7. November 1900, L. G. Bl. Nr 28, betreffend die Zusammenlegung landwirtschaftlicher Grundstücke vorgelegt wird.
13. Beilage 218. — Bericht des Landesauschusses über die Hilfsaktion zum Ankauf von Futtermitteln für die durch die Dürre im Sommer 1908 betroffenen krainischen Viehzüchter.
14. Beilage 219. — Bericht des Landesauschusses, mit welchem der Gesetzentwurf, betreffend die Wasserleitungsaufgabe für die Stadt Krainburg vorgelegt wird.
15. Beilage 220. — Bericht des Landesauschusses, betreffend einige Abänderungen des Organisationsstatutes des „Gewerbeförderungs-Institutes für Krain in Laibach“.
16. Beilage 221. — Bericht des Landesauschusses, womit der Gesetzentwurf, betreffend die Neuregulierung der Holz-, Weide- und Forstprodukten-Bezugsrechte, sowie die Sicherung der Rechte der Eingeforsteten vorgelegt wird.
17. Mündlicher Bericht des Schulauschusses über den Entwurf des Organisations-Statutes für die slovenische Handelsschule in Laibach. (zur Beilage 101.)
18. Beilage 217. Bericht des Verfassungsauschusses über den Entwurf eines Gesetzes, betreffend die Abänderung der Gemeindeordnung und der Gemeindevahlordnung für die Landeshauptstadt Laibach. (zur Beilage 170.)
19. Mündlicher Bericht des Verfassungsauschusses über die Petition der Besitzer aus der Katastralgemeinde Sv. Križ um Auscheidung aus der Ortsgemeinde Dolško und Einverleibung zur Ortsgemeinde Velika Vas (339/Pet.).
20. Mündlicher Bericht des Finanzauschusses:
 - a) über den Voranschlag des Normalerschulfondes pro 1910 (zur Beilage 137.);
 - b) über den Voranschlag des 4 % Landesanlehensfonds pro 1910 (zur Beilage 107.);
 - c) über den Gesetzentwurf, betreffend das Vorzugspfandrecht der Wasserleitungsaufgabe für die Landeshauptstadt Laibach. (zur Beilage 161.)
21. Beilage 222. — Bericht des Finanzauschusses über die Resolutionen des Genossen Herrn Abgeordneten Mandelj, betreffend den Meliorationsfond.
22. Mündlicher Bericht des Verwaltungsauschusses:
 - a) über den selbständigen Antrag des Abgeordneten Matjašič und Genossen, betreffend die Abtragung der Steilen auf der Karlstädter Reichsstraße von Suhor über Mötting bis zur Landesgrenze an der Kulpa. (zur Beilage 191.);
 - b) über die Petition der Gemeinde Ježica um Einreihung einiger Gemeindestraßen unter die Bezirksstraßen. (572/Pet.);
 - c) über den selbständigen Antrag des Abgeordneten Mandelj, Dr. Lampe und Genossen, betreffend die Regulierung des Baches Višnjica und deren Zuflüsse bis zur Einmündung in die Gurf bei Videm. (zur Beilage 154.);
 - d) über den selbständigen Antrag des Abgeordneten Zabret und Genossen, betreffend die Entwässerung der Wiesen im Bezirke Krainburg. (zur Beilage 202.);
 - e) über die Petition des katholisch-politischen Vereines für den Bezirk Radmannsdorf um Gründung einer Haushaltungsschule in Radmannsdorf (592/Pet.);
 - f) über die Petition der „Kmetiska zveza za dekanijo Moravče“ um die Teilumlegung und Reparatur der Gemeindewege „čez Germačo“ und über Česnjsice und Hribee (637/Pet.);

- g) o prošnji „Kmetске zveze za dekanijo Moravče“ za uvrstitev okrajne ceste od Moravč do državne ceste pri Želodniku med deželne ceste in za podporo za odpravo klancev na okrajni cesti Moravče - Kandrše. (638/Pet.);
- h) o prošnji občine Trojane za uvrstitev nekaterih občinskih cest med okrajne ceste in za podporo ceste Trojane-Zagorski kolodvor med deželne ceste. (680/Pet.);
- i) o poročilu deželnega odbora glede ustanovitve zakona o postavljanju mejnikov. (k prilogi 33. l. 1902.);
- j) o poročilu deželnega odbora glede dovolitve 5 % naklade na hišnonajeminskemu in hišnorazrednemu davku podvržena poslopja po njih najemni vrednosti v mestni občini Kočevje. (k prilogi 162.);
- k) o samostojnem predlogu poslanca Galle-ta glede upe-ljave enoletnih tečajev za izobrazbo pomožnih živino-zdravnikov. (št. XXXV.);
- l) o prošnji občine Velika Loka in sosednih občin, da bi se železnica do premogovnika v Št. Janžu izpeljala iz Velike Loke. (264/Pet.)

- g) über die Petition der „Kmetiska zveza za dekanijo Mo-ravče“ um Einreihung der Bezirksstraße von Moravče bis zur Reichsstraße bei Želodník unter die Landesstraßen und um Subvention für die Abtragung der Steilen auf der Bezirksstraße Moravče - Kandrše. (638/Pet.);
- h) über die Petition der Gemeinde Trojana um Einreihung einiger Gemeindefstraßen unter die Bezirksstraßen und der Bezirksstraße Trojana-Zagorje (Bahnhof) unter die Landes-straßen. (680/Pet.);
- i) über den Bericht des Landesauschusses, betreffend die Erlaf-fung eines Vermarktungsgesetzes. (zur Beilage 33 de 1902);
- j) über den Bericht des Landesauschusses, betreffend die Be-zwilligung einer 5 % Auflage auf die der Hausklassen- und der Hauszinssteuer unterliegenden Gebäude nach ihrem Miet-werte in der Stadtgemeinde Gottschee. (zur Beilage 162.);
- k) über den selbständigen Antrag des Abgeordneten Galle wegen Errichtung von einjährigen Kursen zur Heranbil-dung von Hilfstierärzten. (3. XXXV);
- l) über die Petition der Gemeinde Großlößl und der Nach-bargemeinden, um Ausführung der Bahn bis zur Kohlen-gewerkschaft in Johanniethal von Großlößl aus. (264/Pet)

Začetek seje ob 9. uri 30 minut
dopoldne.

Beginn der Sitzung um 9 Uhr 30 Minuten
Vormittags.

Deželni glavar:

Konstatujem sklepčnost visoke zbornice in
otvarjam sejo. K točki:

**1. Naznanila deželnozborskega pred-
sedstva****1. Mitteilungen des Landtagspräsidiums**

mi je čast naznaniti, da je iz upravnega odseka
izstopil gospod poslanec dr. Tavčar, vsled česar
bo treba voliti mu naslednika v ta odsek.

Zapisnikarja sta danes gospoda poslanca
dr. Zajec in baron Born. Prosim ju zavzeti svoja
mesta.

(Zgodi se — Geschieht.)

In sedaj bi jaz postavil na dnevni red vo-
litev enega člana v upravni odsek namesto izsto-
pivšega gospoda poslanca dr. Tavčarja. Ker je bil
gospod poslanec dr. Tavčar izvoljen iz mestne
kurije, prosim, naj oddajo gospodje poslanci iz
mestne kurije svoje glasovnice za naslednika nje-
govega v upravnem odseku.

(Zgodi se. — Geschieht.)

Nadalje naznanjam, da so mi došli sledeči
nujni predlogi; in sicer najprej nujni predlog go-
spoda poslanca Gangla in torarišev, kateri zadeva
odpravo kaznovanja prisiljenecv z privezavanjem.
(Glej: Dodatek I. — Siehe: Anhang I.)

Prosil bom koncem seje, da utemelji ta
gospod poslanec nujnost svojega predloga.

Potem mi je došel nujni predlog gospoda
poslanca Lavrenčiča in tovarišev v zadevi regula-
cije Bistrice. (Glej: Dodatek II. — Siehe Anhang II.)

Bom tudi prosil, da se nujnost utemelji še
danes koncem seje.

Potem sta mi došli dve interpelaciji gospoda
poslanca Pibra in tovarišev. Prva zadeva pomanj-
kljivosti zatvornic pri Bohinjski železnici in vsled
te pomanjkljivosti povzročeno škodo. (Glej: Do-
datek III. — Siehe Anhang III.)

Interpelacija je stavljena na gospoda dežel-
nega predsednika in istotako je na gospoda de-
želnega predsednika stavljena druga interpelacija
gospoda poslanca Pibra in tovarišev radi krutega
postopanja gozdnega oskrbnništva na Bledu proti
planšarjem po servitutnem pašnem svetu verskega
zaklada. (Glej: Dodatek IV. — Siehe Anhang IV.)

Ti dve interpelaciji izročam gospodu dežel-
nemu predsedniku, visokorodnemu gospodu ba-
ronu Schwarzu.

Izjavljam, da je bilo oddanih pri volitvi v
upravni odsek devet glasovnic, ki se vse glase na
gospoda poslanca dr. Novaka, ki je s tem izvoljen
članom upravnega odseka.

Sedaj preidemo k drugi točki dnevnega reda.

Poslanec Gangl:

Prosim besede k dnevnemu redu!

Deželni glavar:

Gospod poslanec Gangl ima besedo.

Poslanec Gangl:

Oglasil sem se k besedi k dnevnemu redu.
V zadnji seji sem stavil nujni predlog glede pod-
pore po povodnji oškodovanim Idrijčanom in § 22.
poslovnika zahteva, da ima odsek v prvi sledeči
seji podati o nujnem predlogu svoje poročilo. Tega
odsekovega poročila danes ne vidim na dnevnem
redu in zaradi tega si usojam vprašati gospoda
deželnega glavarja kaj je temu vzrok.

Deželni glavar:

Samo po sebi se umeje, da se bo postopalo
po poslovníku in da pride odsekovo poročilo o
tem predlogu kakor o nujnem predlogu gospoda
poslanca Jarca in tovarišev glede preiskavanja
mleka v razpravo še tekom današnje seje.

Poslanec Gangl:

Hvala!

Deželni glavar:

In sedaj preidemo k točki:

**2. Priloga 169 l. 1906. — Poročilo de-
želnega odbora glede preosnove
c. kr. rudniške ljudske šole v Idriji
v splošno javno ljudsko šolo,****2. Beilage 169 de 1906. — Bericht des
Landesausschusses, betreffend die Um-
wandlung der k. k. Werkvolksschule in
Idria in eine allgemeine öffentliche
Volksschule,**

katero odstopam šolskemu odseku.

Točko:

**3. Priloga 170 l. 1906. — Poročilo de-
želnega odbora o preložitvi Marko-
tovega klanca na deželni cesti
Pljuska-Litija z dotičnim načrtom
zakona,****3. Beilage 170 de 1906. — Bericht des
Landesausschusses, betreffend die Um-
legung der Steile „Markotov klanec“**

an der Landesstraße Pljuska-Vittai unter
Anschluß des betreffenden Gesetzentwurfes,

odstopam upravnemu odseku.

Točko :

4. Priloga 171 l. 1906. — Poročilo de-
želnega odbora glede dopusta in
nadomestovanja ljudskošolskih učiteljev, ki se udeleže učnega tečaja
za meščanske šole,

4. Beilage 171 de 1906. — Bericht des
Landesausschusses in Angelegenheit der
Beurlaubung und Substitution der am
Bürger- und Lehrkurse teilnehmenden
Volkschullehrer,

izročam šolskemu odseku.

Točko :

5. Priloga 173 l. 1906. — Poročilo de-
želnega odbora o ustanovitvi samo-
stojne krajne občine Sora v poli-
tičnem okraju Kranjskem,

5. Beilage 173 de 1906. — Bericht des
Landesausschusses, betreffend die Er-
richtung der selbständigen Ortsgemeinde
Zaier im politischen Bezirke Krainburg,

odstopam ustavnemu odseku.

Točko :

6. Priloga 179 l. 1906. — Poročilo de-
želnega odbora, s katerim se pred-
loži načrt zakona o vpeljavi ka-
nalskih pristojbin v deželnem stol-
nem mestu Ljubljana,

6. Beilage 179 de 1906. — Bericht des
Landesausschusses, mit welchem der Ent-
wurf eines Gesetzes, betreffend die Ein-
führung von Kanalbenützungsgebühren
in der Landeshauptstadt Laibach vorge-
legt wird,

finančnemu odseku.

Točko :

7. Priloga 193 l. 1907. — Poročilo de-
želnega odbora o razširjenju delo-
kroga kmetijsko-kemičnega pre-
skuševališča v svrhu preiskovanja
živil,

7. Beilage 193 de 1907. — Bericht des
Landesausschusses, betreffend die Erwei-
terung des Wirkungskreises der land-
wirtschaftlich-chemischen Versuchsstation
auf Lebensmittelkontrolle,

upravnemu odseku.

Točko :

8. Priloga 196 l. 1907. — Poročilo de-
želnega odbora o dovolitvi pod-
pore za uzorno zložbo poljedelskih
zemljišč,

8. Beilage 196 de 1907. — Bericht des
Landesausschusses, betreffend die Ge-
währung einer Landesubvention für
eine Musterzusammenlegung landwirt-
schaftlicher Grundstücke,

finančnemu odseku.

Točko :

9. Priloga 202 l. 1907. — Poročilo de-
želnega odbora, o dovolitvi dežel-
nega prispevka za uravnavo Save
med Kresniškimi Poljanami in Ri-
bičami in za nabrežne zgradbe pri
Ponovičah,

9. Beilage 202 de 1907. — Bericht des
Landesausschusses, betreffend die Bewil-
ligung eines Landesbeitrages für die
Saveregulierung zwischen Kresnik-Po-
ljane und Fischern, sowie für die Aus-
führung eines Uferschutzbaues bei Po-
novitsch,

finančnemu odseku.

Točko :

10. Priloga 217 l. 1907. — Poročilo de-
želnega odbora, v zadevi prodaje
dela šoli na Grmu pripadajočih
parcel št. 337/1 in 357/3, kat. ob-
čina Kandije,

10. Beilage 217 de 1907. — Bericht des
Landesausschusses, betreffend den Ver-
kauf einer Teilfläche von den der Schule
in Stauden gehörigen Parzellen Nr.
337/1 und 357/3, Kat. Gemeinde
Kandia,

finančnemu odseku.

Točko :

11. Priloga 214. — Poročilo deželnega odbora, o nadaljnjem pobiranju dosedanje naklade od dohodkov najemščin v deželnem stolnem mestu Ljubljana,

11. Beilage 214. — Bericht des Landesauschusses, betreffend die weitere Einhebung der bisherigen Auflage von den Mietzins-erträgen in der Landeshauptstadt Laibach,

finančnemu odseku.

Točko :

12. Priloga 215. — Poročilo deželnega odbora, s katerim se predlaga zakonski načrt glede izpremembe zakona z dne 7. listopada 1900, dež. zak. št. 28, o zložbi poljedelskih zemljišč,

12. Beilage 215. — Bericht des Landesauschusses, mit welchem der Gesetzentwurf über die Abänderung des Gesetzes vom 7. November 1900, L. G. Bl. Nr. 28, betreffend die Zusammenlegung landwirtschaftlicher Grundstücke vorgelegt wird,

izročam upravnemu odseku.

Točko :

13. Priloga 218. — Poročilo deželnega odbora o pomočni akciji za nakup krmil vsled suše v poletju 1908 prizadetim kranjskim živinorejcem,

13. Beilage 218. — Bericht des Landesauschusses über die Hilfsaktion zum Ankauf von Futtermitteln für die durch die Dürre im Sommer 1908 betroffenen krainischen Viehzüchter.

finančnemu odseku, in točko :

14. Priloga 219. — Poročilo deželnega odbora, s katerim se predlaga načrt zakona o vodovodni nakladi za mesto Kranj,

14. Beilage 219. — Bericht des Landesauschusses, mit welchem der Gesetzentwurf,

betreffend die Wasserleitungsanlage für die Stadt Krainburg vorgelegt wird,

tudi finančnemu odseku.

K točki :

15. Priloga 220. — Poročilo deželnega odbora o nekaterih izpremembah organizacijskega statuta „Zavoda za pospeševanje obrti na Kranjskem v Ljubljani“,

15. Beilage 220. — Bericht des Landesauschusses, betreffend einige Abänderungen des Organisationsstatutes des „Gewerbeförderungs-Institutes für Krain in Laibach“,

se je oglasil za formalni predlog gospod tovariš dr. Žitnik.

Poslanec dr. Žitnik :

Visoka zbornica! V XIII. seji te sesije 11. oktobra lanskega leta je visoka zbornica odobrila statut zavoda za pospeševanje obrti na Kranjskem v Ljubljani. Deželni odbor je ta statut potom deželne vlade poslal na ministrstvo za javna dela. To ministrstvo pa zahteva nekatere spremembe glede statuta, katere po moji sodbi niso ravno posebno bistvene in glede katerih ni stvarnih pomislekov. Ker je pa zadeva nujna, predlagam, da bi se takoj rešilo to poročilo deželnega odbora v smislu § 24. poslovnika, ki pravi (bere — lieft): „Deželni zbor sme skleniti, da se kak predlog deželnega odbora razpravlja, ne da bi se bil prej izročil kakemu odseku v pretres.“

Prosim visoko zbornico, da sprejme moj predlog.

Deželni glavar :

Gospod tovariš dr. Žitnik stavlja, opirajoč se na § 24. poslovnika, predlog, da prestopi deželni zbor takoj v razpravo o tej točki dnevnega reda.

Gospodje, ki ste za ta formalni predlog, izvolite vstati.

(Zgodi se. — Geschieht.)

Večina, je sprejeto.

Povabljam gospoda referenta deželnega odbora, da uvede razpravo.

Poročevalec deželnega odbora Jarc :

Visoka zbornica! Tovariš dr. Žitnik je že označil, za kaj se gre. Deželni zbor je 11. oktobra lanskega leta sprejel statut „Zavoda za pospeševanje obrti na Kranjskem v Ljubljani“ s pooblastilom deželnega odbora, da sme napraviti v statutu take spremembe, o katerih meni, da niso bi-

stvene. Ta statut se je poslal na Dunaj, a ministrstvo ga je vrnilo z zahtevo, da naj se napravijo nekatere spremembe, ki jih pa smatra deželni odbor za bistvene.

Nebistvena je sprememba v 1. § odstavka 1., da naj se nadomestita besedi „male obrti“ z besedami „obrti srednjega stanu“. Dalje je v § 3. izprememba samo formalnega značaja, da pride namreč prvotna točka a) za točko b). Točka d) se v toliko spremeni, da se število zastopnikov v kuratoriju pomnoži za 2 člana, to pa iz sledečih razlogov. Gre se za to, da dobi zastopstvo v kuratoriju tudi domača obrt. Ta obrt preživlja vsako leto tisoče ljudi, a za povzdigo domače obrti se je doslej storilo še le malo. Zato je umestno, da pridejo v kuratorij tudi zastopniki domače obrti. Dalje dobi po nasvetu ministrstva v kuratoriju sedež in glasovalno pravico tudi vsakokratni združni inštruktor trgovskega ministrstva in vsakokratni ravnatelj državne obrtne šole v Ljubljani. Sedež s posvetovalnim glasom pa ima v kuratoriju vodja zavoda.

To so spremembe, ki jih predlaga deželni odbor in prosim visoko zbornico, da tem spremembam priprdi.

Deželni glavar:

Želi kdo besede?

(Nihče se ne oglasi. — Niemand meldet sich.)
Ker ne, bomo glasovali.

Gospodje, ki pritrdijo predlogu deželnega odbora, oziroma gospoda refenta, naj izvolijo vstati. (Zgodi se. — Geschieht.)

Sprejeto in s tem je rešena ta točka dnevnega reda.

Točko:

16. Priloga 221. — Poročilo deželnega odbora, s katerim se predlaga zakonski načrt glede nove uredbe pravic drvarjenja, paše in dobivanja gozdnih pridelkov ter o zavarovanju pravic gozdnih upravitelcev,

16. Beilage 221. — Bericht des Landesauschusses, womit der Gesetzentwurf, betreffend die Neuregulierung der Holz-, Weide- und Forstprodukten-Bezugsrechte, sowie die Sicherung der Rechte der Eingeforsteten vorgelegt wird,

odkažem upravnemu odseku.

In sedaj prestopimo k točki:

17. Ustno poročilo šolskega odseka o načrtu organizacijskega statuta za slovensko trgovsko šolo v Ljubljani. (k prilogi 101.)

17. Mündlicher Bericht des Schulausschusses über den Entwurf des Organisations-Statutes für die slovenische Handelsschule in Laibach. (zur Beilage 101.)

Poročevalec Zabret:

Visoka zbornica! Čast mi je poročati v imenu šolskega odseka o odkazanem mu načrtu za slovensko trgovsko šolo in organizacijskih določbah, učenem in disciplinarnem redu za združno šolo.

V seji deželnega zbora kranjskega dne 28. marca 1908 se je sklenilo na predlog dr. Kreka, da se ustanovi v Ljubljani dvorazredna slovenska trgovska šola s pripravljalnim, oziroma specialnimi tečaji. Deželnemu odboru se je naročilo, da v prihodnjem zasedanju stavi svoje tozadevne predloge in sploh stori vse pripravljalne korake, osobito tudi radi državne subvencije v to svrhu, da se ta trgovska šola otvori, kakor hitro mogoče. Za omenjene priprave se je dovolilo deželnemu odboru kredit 6000 kron iz deželnih sredstev.

Deželni odbor se je obrnil na ministrstvo za bogočastje in uk za dovolitev državne podpore, naprosil pa je tudi trgovinsko zbornico in mestni magistrat ljubljanski za redne letne prispevke. Trgovinska zbornica je dovolila letni prispevek 1000 kron in mestni magistrat tudi.

Deželni odbor je sklenil na to v svoji seji dne 20. avgusta 1908 ustanovilo slovenske trgovske šole in prijavil to deželni vladi s pripomnjo, da se prepuste natančnejše določbe glede sestave kuratorija itd. odločitvi deželnega zbora. Doslej je izvrševal funkcije kuratorija deželni odbor.

Čast mi je torej priporočati sklepe šolskega odseka, ki predlaga nekatere spremembe v predležečem statutu slovenske trgovske šole.

Šolski odsek predlaga (bere — liest):

„Visoki deželni zbor skleni:

I. Predloženi načrt statuta trgovske šole se spremeni sledeče:

1. § 17. b. se vrine za besedo zemljepisje beseda „ustavoznanstvo“, v nemškem besedilu za besedo Geographie „Bürgerkunde“.

2. § 28. 3. odstavek se ima glasiti:

Redni učitelji dobivajo razven tega aktivitetno doklado, ki je enaka oni državnih učnih oseb 9. čina. Ravnatelj dobi aktivitetno doklado v enaki višini, kakor je določena za državne učne osebe 8. čina.

Nemški: Die wirklichen Lehrer beziehen überdies eine Aktivitätszulage, welche jener der Staatslehrpersonen der IX. Rangsklasse gleich kommt. Der Direktor erhält eine Aktivitätszulage in gleicher Höhe, wie sie für Staatslehrpersonen der VIII. Rangsklasse systemisiert ist.

3. § 28. 5. odstavek odpade.

§ 28. 8. odstavek se vrine za 120 K: „če so izprašani, neizprašani pa 96 K“, za 100 K: „če so izprašani, neizprašani pa 80 K“, za 80 K: pa „če so izprašani, neizprašani 64 K“.

V nemškem besedilu se vrine:

za 120 K „bei voller Lehrbefähigung, nicht volllehrbefähigten 96 K“.

za 100 K „bei voller Lehrbefähigung, nicht volllehrbefähigten 80 K“.

za 80 K „bei voller Lehrbefähigung, nicht volllehrbefähigten 64 K“.

4. § 30. d. in 2. odstavek se ima glasiti:

Vsi učitelji in ravnatelj so dolžni poučevati po svoji zmožnosti in po potrebi na vseh oddelkih zavoda.

Učna obveznost znaša za ravnatelja po 12 ur, za ostale učitelje po 20 ur na teden.

Nemški: Sämtliche Lehrer sowie der Direktor sind verpflichtet, sich nach ihrer Befähigung und nach Bedarf an allen Abteilungen der Anstalt verwenden zu lassen.

Die Lehrverpflichtung wird für den Direktor mit 12, für die übrigen Lehrer mit 20 Stunden in der Woche festgesetzt.

Ta dva odstavka se vrineta pred 7. odstavek § 28.

5. § 34. se spremeni beseda njegovem v „svojem“.

§ 32. 2. odstavek se beseda upravičen spremeni v „dolžan“, berehtigt v „verpflichtet“.

Organizacijske določbe, učni in disciplinarni red za združno šolo v Ljubljani se deželnemu odboru vračajo, z naročilom, da ga predloži znova, ko bo poizvedel konečno mnenje državne oblasti.

II. Visoki deželni zbor izvoli ta načrt organizacijskega statuta za slovensko trgovsko šolo s predlaganimi spremembami odobriti, ter deželni odbor pooblastiti, da sme izvršiti spremembe, ki jih bo morda še c. kr. ministrstvo za uk in bogočastje zahtevalo, v kolikor se ne tičejo bistvenih določil.

III. Deželnemu odboru se naroča:

1. da predloži načrt c. kr. ministrstvu za uk in bogočastje v potrditev.

2. da takoj ukrene vse potrebno za osnove v § 5. omenjenega kuratorja, brž ko bo ta načrt odobren.

Prosim, da blagovoli visoka zbornica predlog šolskega odseka sprejeti.

Deželni glavar:

Generalna debata je otvorjena.

K besedi je oglašen kot kontra-govornik gospod poslanec Gangl.

Poslanec Gangl:

Visoka zbornica! Oglašam se k besedi sedaj, ko je v razpravi poročilo deželnega odbora, ki se ž njim predlaga načrt organizacijskega statuta za slovensko trgovsko šolo v Ljubljani. V šolskem odseku, kateremu biti član mi je čast, sem se usojal pri dotični razpravi povedati nekatere svoje pomisleke in nasvetovati nekatere spreminjevalne predloge, ki naj bi po njih sprejetju dobil ta načrt lepšo, popolnejšo obliko.

Slovenska trgovska šola je nekako zavita v meglo. Tako nam ni znano koliko je stala ustanovitev te šole in koliko stane sedanjí obrat. Potem tudi glede učnega osobja ne vemo, kako je to učno osobje bilo nastavljeno, ker nismo čitali nikjer razpisa dotičnih služb. Mnenja sem, da mora biti šola, kakor je slovenska trgovska šola, popolnoma in v najlepšem pomenu besede strogo učni zavod, ki naj stoji nad vsemi strankami. Ako pa pogledamo § 5. tega statuta, vidimo tamkaj, da je v kuratoriju tega zavoda tudi en odposlanec „Zadružne zveze“ v Ljubljani, ki ga imenuje njeno načelstvo. Ako bi stal ta organizacijski statut na edino pravnem stališču, da naj imajo upliv in besedo v kuratoriju zastopniki vseh sličnih organizacij, potem bi bilo pravilno, da se privzamejo kot člani tudi zastopniki drugih organizacij, na primer „Zveze slovenskih zadrug“ in slovenskega trgovskega društva „Merkur“. Ko pridemo v specialni debati do teh paragrafov, se bom usojal podrobno govoriti, zakaj zahtevam v kuratoriju zastopnika slovenskega trgovskega društva „Merkur“.

Ravno tako se ne morem strinjati z določili, koja predlaga § 27., da ravnatelja in ostale učne osebe imenuje kratkomalo sam kuratorij, ne da bi se te službe prej praviloma razpisale in se dala tako prilika vsem usposobljenim učnim osebam, da se potegujejo za ta učna mesta. Nadalje se ne morem strinjati z določili istega paragrafa, ki določajo honorar definitivnim in provizoričnim izpranim učnim osebam, in bom tudi glede tega pri specialni debati stavil primerno spreminjevalno resolucijo. Prav tako bom stavil resolucijo pri tisti točki istega paragrafa, ki govori o višku tedenskih ur za ravnatelja, in bom to pozneje v specialni debati utemeljil. To so na kratko razlogi, da jaz in somišljeniki, ne moremo biti za sprejetje takega statuta, kakor ga predlaga šolski odsek, bili bi pa za sprejetje tega statuta, ako se vanj sprejmejo spreminjevalni predlogi, ki se bom jih usojal v specialni debati staviti.

Landeshauptmann:

Zum Worte gelangt der Herr Abgeordnete Dr. Eger.

Abgeordneter Dr. Eger:

Hohes Haus! In der Sitzung vom 28. März 1908 wurde über den Dringlichkeitsantrag des Abgeordneten Dr. Kref, mit dem eigentlich erst die Errichtung der slovenischen Landeshandelschule in ein greifbares Stadium getreten ist, verhandelt; dieser Antrag wurde auch einstimmig angenommen. Im Verlaufe der Debatte wies ich nun darauf hin, daß auch der Klub der Großgrundbesitzer sowohl für die Dringlichkeit als auch für den Antrag selbst stimmen werde in der sicheren Erwartung, daß für mittellose deutsche Handelschüler aus Krain in der gleichen Weise vorgesorgt werden wird, wie dies bezüglich der slovenischen Handelschüler zweifellos der Fall sein wird, das heißt, daß solche deutsche Schüler die bestehenden private Wahr'sche Handelslehranstalt ebenso kostenlos werden besuchen

können, wie dies gewiß mittellose slovenische Schüler bezüglich der Landeshandelschule werden tun können. Dies könnte in der Weise geschehen, daß für deutsche Handelschüler Stipendien geschaffen werden von jenen Faktoren, die hauptsächlich zu den Kosten der Landeshandelschule beitragen, und zwar in der Höhe des an der Mahr'schen Handelschule zu entrichtenden Beitrages für Schulgeld und Lehrmittel.

Als nun in der heurigen Session im Schulausschusse der vorliegende Entwurf zur Verhandlung gelangte, wiederholte ich meine damaligen Ausführungen, und ich hatte auch die Absicht, einen Resolutionsantrag zu stellen des Inhaltes, daß der krainische Landesausschuß beauftragt werde, vom Beginne des Schuljahres 1910/11 angefangen 5 Stipendien à 300 K für mittellose deutsche Handelschüler aus Krain zu schaffen, daß weiterse die Regierung aufgefordert werde, einen gleich hohen Betrag von zusammen 1500 K für den gleichen Zweck zu bewilligen.

Ich sah jedoch im Schulausschusse von der Stellung eines diesbezüglichen Resolutionsantrages ab und sehe auch heute davon ab, weil mir allseitig zugesichert wurde, daß der Finanzausschuß die entsprechenden Anträge bei der Beratung des Landesvoranschlages stellen werde, und weil mir allseitig erklärt wurde, daß ich auf die Annahme dieser Anträge rechnen kann. Ich stelle daher schon in der heutigen Debatte an die geehrten Herren Kollegen das Ersuchen, bei der seinerzeitigen Beratung über die diesbezüglichen Anträge des Finanzausschusses für diese Anträge zu stimmen.

Dadurch ist natürlicher Weise auch unsere Stellungnahme zu dem vorliegenden Entwurfe von selbst gegeben, auch werden wir für denselben stimmen.

Deželni glavar:

K besedi je še oglašen, in sicer pro-, — kontra-govornika nimam do sedaj nobenega vpisanega — gospod tovariš profesor Jarc.

Poslanec Jarc:

Visoka zbornica! Samo na kratko naj reagiram na nekatere trditve kolege Gangla, ki je med drugim rekel, da je slovenska trgovska šola zavita v nekako meglo. Naravno, večkrat je zavita v meglo, ker smo pač v Ljubljani. Kar se tiče jasnosti glede podatkov o trgovski šoli in jasnosti glede računov je znano, da ima vsak poslanec pravico, da se prepriča v registraturi ali pri deželnem odboru, kako stvar stoji. Vsak ima priliko k temu. Naj se oglasi, naj si da pokazati dotične akte in videl bo, kako je bilo z nastavitvijo učiteljev, in v letnem poročilu za l. 1908. najde glede slovenske trgovske šole odstavke, ki obsega, če se ne motim 15 strani. Kar se tiče kuratorija in zastopnika „Zadružne zveze“ v tem kuratoriju, je to pač razumljivo, ker je bila „Zadružna zveza“ tisti faktor, ki je sprožila misel o ustanovitvi zadružne šole. Zadružna šola se premalo ceni, ker se jo premalo pozna. Prihajajo pa že sedaj slušatelji iz Bosne in Dalmacije. Druge kronovine proučujejo šolo in to vse že po kratki trimesečni dobi, kar obstoji. Podobne

šole so ustanovili tudi na Dunaju za vzgojitev združnih funkcionarjev. Iz vsega tega torej vidite, da zadružno šolo v tujini bolj cenijo kakor pri nas doma.

Kar se tiče zastopstva slovenskega trgovskega društva „Merkur“ v kuratoriju, ima „Merkur“ vse moje simpatije, ker jako živahno deluje z izdajanjem trgovskih učnih knjig in lahko izjavim pri tej priliki, da bi deželni odbor to izdajo — seveda če deželni zbor dovoli — prav rad podpiral. Trgovci pa imajo v kuratoriju svoje oficijelno zastopstvo potom gremija. Tisti, ki naj trgovce zastopa v kuratoriju, je gremij. Torej ljubljanski trgovci se ne morejo pritoževati, da niso zastopani v kuratoriju.

Vem tudi, da bo tovariš Gangl danes tukaj ponavljal svoje predloge, ki jih je stavil že v šolskem odseku glede povišanja plač učiteljem suplantom in provizoričnim učnim močem in glede viška tedenskih ur. Moje simpatije so na strani njegovih predlogov, ampak mi imamo v tem oziru vezane roke — in jaz jako dvomim, da bi vlada dovolila, da bi bile na privatnih šolah, ki jih subvencionira boljše plače in manj ur, kakor na državnih javnih šolah. Če bi mi sprejeli, kar predlaga tovariš Gangl, spravili bi v nevarnost potrditev statuta in spravili bi v nevarnost državni prispevek. Zato se izrekam proti predlogom tovariša Gangla.

Deželni glavar:

Želi še kdo besede v splošni razpravi?

(Nihče se ne oglasi. — Niemand meldet sich.)

Ker ne, ima gospod poročevalec sklepčno besedo.

Poročevalec Zabret:

Predlagam, da se preide v nadrobno razpravo.

Deželni glavar:

Debatna je skenjena, gospod poročevalec predlaga, prehod v nadrobno razpravo.

Gospodje, ki ste za prehod v nadrobno razpravo, prosim, vstanite.

(Zgodi se. — Geschieht.)

Sprejeto in torej preidemo sedaj v nadrobno razpravo, katero bi jaz takole razdelil.

O §§ 1. do incl. 14. bo ena razprava. Druga razprava bo od § 15. do § 37. torej do sklepa statuta, in tretja razprava bo potem o organizacijskih določbah in o učnem in disciplinarnem redu.

Povabljam gospoda poročevalca, da uvede razpravo v prvem delu, obsegajočem §§ 1. do incl. 14.

Poročevalec Zabret:

Glede tega prvega oddelka samo predlagam, da se vsi §§ 1. do 14. sprejmejo nespremenjeno po načrtu, kakor ga predlaga šolski odsek.

Deželni glavar:

Gospod poročevalec predlaga nespremenjeno sprejetje §§ 1. do 14. Debata je otvorjena, k besedi sta oglašena gospoda poslanca dr. Novak in Gangl, in sicer kontra.

Poslanec dr. Novak:

Visoka zbornica! Ustanovitev slovenske trgovske šole pozdravlja narodno-napredna stranka s tistim veseljem, kakor mora pozdravljati vsak korak naprej na polju slovenskega šolstva. Dejstvo pa je, da ostane še vedno odprto vprašanje, ali bi se ne dalo za izobrazbo slovenskega trgovstva bolj skrbeti potom ustanovitve drugega instituta nego z ustanovitvijo te šole. Toda kocka je padla, vprašanje je rešeno in ne preostaja nam drugega, kakor baviti se s podrobnostjo statuta, ki je pač nekaj korak dalje v razvoju slovenskega trgovskega šolstva.

Gospoda, če želite da bi zavod zamogel dobiti tisti odmev med slovenskim prebivalstvom, kakor ste ga ustanovitelji gotovo imeli pred očmi in upali, tedaj morate gledati, da odtegnete vsak sum, ki bi utegnil vzbuditi v občinstvu misel, da se hoče v slovenski trgovski šoli postopati s kakkega strankarskega stališča. V tem statutu, pa se bojim, da ste že pokazali konjsko kopito, kakor ga pri vseh svojih ustanovitvah zadnji čas kaže. (Ironičen klic na levi: — Ironischer Ruf links: „Oh!“) Vi izključujete vsako nadzorstvo s strani narodno-napredne stranke, dasi na drugi strani prav točno za to skrbite, da pridejo vaši gospodarski zavodi do primerne veljave. Tega ne moremo dopuščati. Če se vam gre za resni prosep trgovske šole, potem bi se naj skušalo se ogibati vsakega utisa, ki vzbuja sum, da je slovenska trgovska šola strankarska.

V § 5. pravite namreč, da ima kuratorij sedež v Ljubljani, in kdo bodi član kuratorija. Med drugim pravite, da naj bo član tudi en odposlanec „Zadružne zveze“, katerega imenuje načelstvo. Nič nimam proti temu, da je v kuratoriju zastopnik gospodarskega inštituta, kakor je „Zadružna zveza“, ampak le tedaj sem zato, ako ta princip dosledno izvedete, to se pravi, Vi morate pustiti ne samo zastopnika „Zadružne zveze“, ki je pod pokroviteljstvom Slovenske Ljudske Stranke v kuratorij, temveč tudi zastopnika „Zveze slovenskih zadrug“. Vi dobro veste, da je to jako važna gospodarska zveza v deželi, da je njen vpliv vsaj tolik in se hitreje večja, kakor se je zviševal pri svoječasnem prvotnem življenju ob ustanovitvi vpliv klerikalne „Zadružne zveze“. Zveza slovenskih zadrug, ki je bila ustanovljena l. 1907., šteje danes 174 članic. Promet te zveze je znašal l. 1908. 18.000.000 K, l. 1909. pa že 36.000.000 K. Promet članic zveze je znašal l. 1908. 200.000.000 K, stanje hranilnih vlog 18.000.000 K, posojil 40.000.000 K, deležev 800.000 K, rezervni zaklad 2.000 K. Zvezine članice imajo okrog

40.000 udov. Gospoda moja, to so številke, ki govorijo jasneje, nego vsi besedni argumenti. „Zveza slovenskih zadrug“ je važen faktor v gospodarskem življenju naše dežele, to Vi vsi dobro veste, toda Vi zanikujete pomen „Zveze slovenskih zadrug“, dasi ste prepričani, da je ta zveza potrebna, krvavo potrebna, kakor je bila krvavo potrebna svoj čas Vaša zveza. Dejstvo je, da vsled konkurence obeh brezdvomno najde svojo korist združništvo in gospodarska organizacija v deželi. Znano Vam je, da je v deželi veliko zadrug, ki nečejo iskati nobene stika z „Zadružno zvezo“, resnica pa je, da mora vsaka članica imeti intimen stik s svojo centralo; kot take centrale pa „Zveze slovenskih zadrug“ nečete priznavati in zaradi tega je obstoj „Zveze slovenskih zadrug“ neobhodno potreben. To kažejo številke, ki sem jih pravkar citiral. Zato se mi zdi čudno, da ste našli vzrok poklicati v kuratorij „Zadružno zvezo“ v Ljubljani, da ste pa molče prezrli obstoj „Zveze slovenskih zadrug“ v Ljubljani in obstoj slovenskega trgovskega društva Merkur. V tem najdem strankarsko stališče, ki Vas je navdajalo pri sestavi tega statuta in to strankarsko stališče preveva tudi ves statut. Verujte mi, da je strankarsko stališče škodljivo in če imate morda tudi hipno korist v svoji nečimernosti, trajno škodo utegne imeti od tega zavoda, ki se razvijal ne bo, dokler ne odnehate od principa, da je povsod poklicana le klerikalna „Zadružna zveza“, ne pa tudi napredni člani „Zveze slovenskih zadrug“.

Vi se gospoda, vsak trenotek zabarikadujete proti kritiki Vašega postopanja s strani naše stranke. Sličen slučaj zgodil se je že letos, ko ste ustanovili ne z našimi glasovi deželno banko. Takrat se je naglašalo, naj se pritegnejo v vodstvo banke vsi krogi, ki že nosijo riziko za tako banko, torej tudi mesta, ki pripadajo danes žalibog še vedno narodno-napredni stranki, toda Vi svojega načrta niste spremenili. Ravno radi tega ste se krčevito branili, da bi vršila kontrolo in imela zastopstvo v deželni banki tudi mesta in trgi, ker pripadajo ravno narodno-napredni stranki. Isti motivi Vas navdajajo tudi pri statutu za slovensko trgovsko šolo. Dobro veste, da je „Zveza slovenskih zadrug“ važen gospodarski zavod, vsaj tako važen za naše razmere, kakor Vaša „Zadružna zveza“ ali navzlic temu odklanjate vsako kritiko s strani širše javnosti pri slovenski trgovski šoli. Zdi se mi še nek drug princip, ki Vas navdaja pri Vašem predlogu. Vi imate dovolj srca, Vi imate dovolj ljubezni do druge narodnosti, kar ste pokazali, ko se je šlo v trgovski zbornici kranjski za to, preskrbeti večino proti narodno-napredni stranki. Vi ste se pri takih prilikah vedno našli v ljubezni, v ljubezenskem objemu z Nemci, dočim mi nismo Nemcev nikdar pardonirali. Ko se je šlo za imenovanje nekega učitelja na Gorenjskem, ste se znali tiho absentirati od glasovanja, tako da je prišel na dotično mesto nemški učitelj. Ko se je šlo za imenovanje inženjerja, ki ste ga imenovali, ste prezrli razpis službe, da bi vzeli priliko Slovencem, potegovati se za to mesto in imenovali ste nemškega kom-

petenta. Našel bi Vam takih prilik še lahko veliko, iz katerih se mora le spoznati Vaše simpatije do nemškega naroda. Ne storil bi tega, ako bi ne imeli toliko antipatij do naprednega in razumnega dela našega naroda na Kranjskem. To sovraštvo do narodno-napredne stranke je dovolj razvidno tudi iz statuta za slovensko trgovsko šolo, in jaz se protivim v imenu svoje stranke proti strankarskemu postopanju pri tem zavodu, ki bodi v korist cele dežele in zaradi tega predlagam, naj se v § 5, v 3. odstavku pokliče kot član kuratorija poleg že imenovanih še 8. član kuratorija odposlanec „Zveze slovenskih zadrug“ v Ljubljani, kojega imenuje njeno načelstvo. Če pa smatrate, da je pametnejše, da se širša gospodarska zadrugna javnost v kuratoriju ne posvetuje, tedaj bodite odkritosrčni in recite: ker ne pripustimo „Zveze slovenskih zadrug“ v kuratorij, pustimo tudi zastopnika „Zadružne zveze“, ker ga smatramo za nepotrebnega.

Tedaj za slučaj, da odklonite prvi moj predlog, naj se imenuje še enega odposlanca v kuratorij, pa predlagam, naj se v istem odstavku črta stavek glaseč se: „En odposlanec „Zadružne zveze“ v Ljubljani, ki ga imenuje njeno načelstvo. S tem bo odpadlo v kuratoriju zastopstvo „Zveze slovenskih zadrug“ kakor tudi zastopstvo „Zadružne zveze“ v Ljubljani.

Moj spreminjevalni predlog se torej glasi (bere — liest):

A. Spreminjevalni predlog poslanca dr. Fran Novaka k organizacijskemu statutu za slovensko trgovsko šolo v Ljubljani.

V III. odstavku, § 5 naj se določi kot član kuratorija poleg tam navedenih še „8. en odposlanec Zveze slovenskih zadrug v Ljubljani, ki ga imenuje njeno načelstvo“.

B. Za slučaj, da se odkloni predlog pod A. pa predlagam k III. odstavku § 5. naj se v odstavku „ostali člani kuratorija so“ črta stavek pod točko 5. glaseč se: en „odposlanec“ Zadružne zveze v Ljubljani, ki ga imenuje njeno načelstvo.

V imenu narodno-napredne stranke predlagam, da sprejmete te predloge. (Živahno odobravanje v središču. — Lebhafter Beifall im Centrum.)

Deželni glavar:

K besedi pride sedaj prvi pro-govornik, gospod poslanec dr. Lampe.

Poslanec dr. Lampe:

Visoka zbornica! Besede, ki smo jih slišali iz ust gospoda predgovornika, me izzivljajo, da moram nanje odgovoriti. Predlog, ki ga je stavil glede zastopstva v kuratoriju slovenske trgovske šole tovariš dr. Novak, je kaj čuden. Dr. Novak namreč pravi, ali naj imata obe zadružni zvezi zastopstvo v kuratoriju ali pa nobena. (Poslanec — Abgeordneter dr. Novak: „Opravičeno!“) Gospoda moja, mi stojimo na popolnoma drugačem stališču, mi zahtevamo, da bodi v kuratoriju zastopan zadružništvo kot tako. Mi ne poznamo političnega,

ampak gospodarsko združevanje našega ljudstva in gospodarska organizacija mora biti zastopana v kuratoriju. (Klici na levi — Rufe links: „Tako je!“)

Gospod dr. Novak je stvar zvezal na neko plat, ki je silno polzka in nevarna za razmotrivanje tega vprašanja. Njemu se zdi gospodarska organizacija neka vrsta politične organizacije. Gospoda moja, ako gospodarsko združevanje ljudstva razmotrivamo samo s političnega stališča, s stališča koristi ali škode za politične stranke, potem je že ob rojstvu združevanja zanešeno vanj kal smrti. Politično gospodarsko združevanje mora imeti, ker nosi kal smrti v sebi, edino tako organizacijo, ki je vzrastla iz splošne gospodarske potrebe ljudstva, da bode živelo, in za tako organizacijo zahtevamo zastopstvo v kuratoriju trgovske šole.

Jaz moram pri tem tudi zavrniti izrek dr. Novaka, da stoji „Zadružna zveza“ v Ljubljani pod pokroviteljstvom Slovenske Ljudske Stranke. To res ni. (Smeh v središču. — Gelächter im Centrum.) Zadruge, ki so včlanjene v „Zadružni zvezi“, so nastale same ob sebi brez vsake politične kontrole. (Klici na levi — Rufe links: „Tako je!“) Naše ljudstvo ima samo dovelj gospodarskega smisla, da ve, kako se naj združuje in kakor se ljudstvo združuje v zadruge. Tako se potem združuje tudi v zveze, katere smatra in spozna kot potrebne.

Jaz ne bom oporekal drugi polovici dr. Novakove trditve, ki namreč pravi, da so v „Zvezi slovenskih zadrug“ združeni napredni elementi, da je ta zveza torej napredna. Če Vi sami „Zvezo slovenskih zadrug“ obsojate kot politično zvezo, Vam ne morem ugovarjati. (Odobravanje na levi. — Beifall links.)

Stem je zame to poglavje odpravljeno.

Mi zahtevamo v kuratoriju trgovske šole zastopstvo gospodarskega zadružništva, zadružništva gospodarske organizacije in ne zastopstva politične organizacije. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „To je zofizem!“)

Dalje se je baval tovariš dr. Novak z nastavljenjem nekega učitelja, pri katerem smo baje mi naredili, ne vem, kakšno koncesijo Nemcem. Stvar treba imenovati pri pravem imenu. Jaz mislim, da meni dr. Novak imenovanje v Beli Peči na Gorenjskem. Kaka pa je bila ta stvar? Najprej se je oglasilo več kompetentov; med temi je bil tudi en kompetent nemške narodnosti s Koroškega. Deželni šolski svet je sklenil, da še enkrat razpiše natečaj, in sedaj so se oglasili trije kompetenti, dva Slovenca in en Nemec, oziroma jaz ga nisem vprašal, kaj je. Položaj je bil tak, da je bil izmed slovenskih kompetentov en učitelj, ki je bil neposredno poprej discipliniran, drugi pa je bil prej v disciplinarni preiskavi. (Klic v središču: — Ruf im Centrum: „Kaj preiskava!“) Ja gospoda, v deželnem šolskem svetu morajo biti merodajni stvarni argumenti (Klici na levi: — Rufe links: „Tako je!“), in za zastopnike Slovenske Ljudske Stranke je bilo dano, kako naj postopajo. Nismo mogli glasovati za slovenska kompetenta, za Nemca pa sploh nismo glasovali. (Poslanec — Abgeordneter dr. Novak: „S

stvarnega stališča ste bili za Nemca!“ Ali Nemec je bil ravno v srečnem položaju, da je imel dva taka nesrečna slovenska konkurenta.

Gospod dr. Novak nam očita, da smo zvezani z nemško stranko, da delamo Nemcem usluge. (Poslanec — *Abgeordneter* dr. Novak: „Trgovska zbornica!“ — *Smeh na levi.* — *Gefächter links.*) Jaz mislim, da v imenu trgovske zbornice ima ravno dr. Novak najmanj pravice govoriti, in trgovska zbornica si bode morala sama pomagati do boljšega zastopstva. (Poslanec — *Abgeordneter* dr. Novak: „Za Nemca ste rajši glasovali, kakor za Slovenca!“) Torej jaz Vam bom v tem oziru nekaj povedal. Mi imamo tukaj v zbornici absolutno večino in nam ni treba paktirati z nikomur. Nečemo pa delati tudi nikomur krivice, ampak dati hočemo vsakemu, kar mu po pravici gre. Mi vemo, da stojimo na tem stališču tukaj, da imamo potem pravico zahtevati, da se drugod ravnotako postopa z našim narodom. Gospod dr. Novak in gospoda, h kateri pripada, pa stojijo na popolnoma drugem stališču. Se ni davno, odkar se je tukaj obsojala neka zveza, ki je bila v resnici Nemcem v korist, pri kateri zvezi ste Vi izdali slovenstvo (Klici: „Tako je!“ in ploskanje na levi. — *Rufe: „Tako je!“ und Händeklatschen links.*), in če bi Vam kazalo, ste prvi trenotek zopet zvezani. (Ugovori v središču — *Widerprüche im Centrum.* — Poslanec — *Abgeordneter* dr. Šustersič: „Če bi bilo mogoče večino dobiti!“) To sem Vam sedaj tukaj pribil.

Gospod dr. Novak je imenoval tudi inženirja Geilhoferja. Jaz sem se sedaj, odkar je Geilhofer v uradu, prepričal, da je dober uradnik, in da smo dobro storili, da smo ga imenovali, in mislim, da bom kmalu prišel z dokazi dela in uspehov, ki jih je dosegel. Stem sem na kratko označil naše stališče, druge stvari pa sem omenil samo per accidens.

Naša stranka bo glasovala za zastopstvo pravega in zdravega združništva v kuratoriju slovenske trgovske šole. (Odobranje na levi. — *Beifall links.*)

Deželni glavar:

Do besede pride sedaj drugi kontra-govornik gospod poslanec Gangl.

Poslanec Gangl:

Visoka zbornica! Jaz sem že prej v generalni debati označil naše stališče glede sestave kuratorija. Pri § 5. mi najprej ne ugaja točka 2. načrta, ki pravi: „6 odposlancev ustanoviteljice, ki jih imenuje deželni odbor. Trije izmed teh so izvzeti iz trgovskega, industrijskega ali obrtnega stanu.“ Jaz sem prepričan, da bi zastopstvo te visoke zbornice v kuratoriju dobilo pravo lice šele tedaj, ako bi se ti zastopniki dežele Kranjske izvolili v zbornici in sicer tako, kakor sem takrat pri deželni banki stavil predlog, da naj se ti zastopniki volijo po kurijah, da bi torej bilo vsaki kuriji deželnega zbora omogočeno poslati v kuratorij slovenske

trgovske šole svojega zastopnika. Ako bi se skušalo oporekati temu mojemu predlogu, češ da deželni zbor ni vedno na razpolago, da bi mogel voliti svoje zastopnike, za slučaj da bi kak zastopnik v kuratoriju umrl ali se odpovedal svojemu mandatu, tedaj bi bilo umestno, da cela zbornica voli 5 svojih članov in 5 namestnikov.

In potem predlagam namesto sedanje točke 7., da se ta točka naj glasi: „Enega odposlanca trgovskega društva Merkur.“ Trgovsko društvo Merkur je strogo stanovsko društvo, ki se ne peča samo s stanovskim vprašanjem, ampak tudi s trgovsko izobrazbo svojih članov. To plodonosno delovanje je pokazalo društvo Merkur na primer s tem, da je izdalo že več strokovnih knjig, izmed katerih je ena, knjigovodstvo za dvorazredne trgovske šole, potrjena od ministrstva za šolsko uporabo. Društvo izdaja nekaj let sem po vrsti trgovski koledar, ki se razlikuje od drugih koledarjev v tem, da obsega sestavke in tvarino, ki je potrebna za obrat trgovcev in praktično življenje. To torej ni navaden koledar, ampak po svoji vsebini res odlične vrednosti. To društvo je izdalo tudi kilometerski kazalec, ki obsega poleg železniških postaj in podobne tvarine tudi predpise glede reklamacij itd., kar je za trgovce velike važnosti. Nadalje je, kakor sem že omenil, izdalo knjigovodstvo za dvorazredne slovenske trgovske šole, ki je že odobreno od ministrstva in priporočeno za porabo v šolah, in naposled je izdalo društvo knjigo „menično pravo“, ki je tudi velike važnosti za izobrazbo trgovskega stanu.

Iz tega literarnega delovanja je razvidno, da se društvo zaveda svoje naloge in da kaže največji interes na strokovni izobrazbi trgovskega stanu. Zato bi bilo umestno, da dobi to stanovsko, nestranksko delujoče društvo svojega zastopnika v slovenski trgovski šoli.

Vrh tega pa skrbi društvo, dasi ni dobilo doslej od nobene strani nobene podpore, njegova prošnja na trgovsko ministrstvo je bila lansko leto kratkomalo negativno rešena, in če se ne motim tudi prošnja na delavsko ministrstvo. Ne vem zakaj vlada tega društva ni hotela podpirati. Mislim da sedaj, ko tudi zastopnika visoke vlade v tej zbornici vesta, kako plodonosno in res stanovsko strokovno je delovanje tega društva, da bosta v prihodnje take prošne podpirala. Vrh tega skrbi društvo za izobrazbo trgovskega stanu z lepo knjižnico in s čitalnico, prirejevanjem predavanj in učnimi tečaji, letos na primer za laščino, daje svojim članom brezplačni pravni poduk, vzdržuje posredovalnico za službe, izdaja strokovni list, prireja stanovske shode, skrbi pa tudi za dobrodnele naprave, ima svoj podporni zaklad s posebnim statutom za brezposelne in onemogle člane društvenike.

Iz teh podatkov je razvidno, da trgovsko društvo Merkur res vsestransko jako plodonosno deluje, da skrbi za duševni in materijelni napredek slovenskih trgovcev, in bi bilo le pravično, da dobi to društvo zastopnika v kuratoriju, to pa zlasti

zategadelj, ako gospoda Slovenske Ljudske Stranke hoče, da pridejo do veljave besede gospoda dr. Lampeta, ki je rekel: Mi ne delamo nikomur krivice. Torej bi bilo potrebno, da se tudi društvu Merkur ne bi delala krivica in to se zgodi, ako obvelja moj predlog, da se pritegne v kuratorij tudi en odposlanec trgovskega društva Merkur.

Kot zadnja točka bi potem stala 8. Ravnatelj zavoda.

Moj predlog se torej glasi (bere — lieft):

K § 5.

2. Pet odposlancev ustanoviteljice, ki jih izvoli po kurijah deželni zbor. Ta izvoli tudi toliko namestnikov.

7. En odposlanec trgovskega društva „Merkur“.

8. Ravnatelj zavoda.

Končno imam še en predlog k § 12., ki pravi: Naloga kuratorija je zlasti prvič: Paziti, da se izvršujejo določila statuta, učnega načrta ter drugih navodil. Predlagam, da se iz te točke črtajo besede: „šolskega in disciplinarnega reda.“

Kuratorij nima po moji sodbi toliko paziti na delovanje šole kot take, kot učnega in izobraževalnega zavoda, temveč veliko bolj paziti na zunanje pospeševanje te šole. Paziti, da se šolski in disciplinarni red pravilno izvršuje v korist šole, pripada po moji sodbi ravnatelju in učnemu osebju, ki se o tem posvetuje v učiteljskih skupščinah. To mnenje izvira iz avtonomije šolstva, katero moderni pedagogi povsod zastopajo. Ta strokovna pažnja glede discipline in šolskega reda spada v avtonomijo dotičnega učnega osebja in ravnatelja, nikakor pa ne v področje kuratorija, ki naj skrbi za druge potrebe slovenske trgovske šole.

Zaradi tega predlagam, da se črtajo besede: „disciplinarnega in šolskega reda“. (Odobrovanje v središču — Beifall im Zentrum.)

Deželni glavar:

Besedo ima sedaj drugi pro-govornik gospod tovariš dr. Krek.

Poslanec dr. Krek:

Visoka zbornica! Najprej se čutim obvezanega povedati naravnost, da se meni odgovor tovariša dr. Lampeta glede na našo zvezo z Nemci ne zdi umesten, in sicer zavoljo tega ne, ker mi vendar ne moremo biti tako trdosrčni, da bi ne puščali našim liberalnim bratom edinega orožja, katero jim je še ostalo, namreč očitjanja, da smo zvezani z Nemci. Gospodje, vedno tožijo, da smo jim izvili eno orožje za drugim. Gospodje so prej vedno trdili, da smo mi četa ignorantov brez vsake inteligence, brez vsakega razuma in vsak nas je zmerjal, kakor da bi bili res nesposobni, da bi stali v tako visoki družbi, kakor je naša liberalna gospoda. Gospodje vedo, da smo jim izpodbili orožje vseh drugih očitkov in zato jaz s svojega stališča mislim, da je naša sveta dolžnost, da jim pustimo vsaj tisto zadnje skrhano orožje in da mirnega srca prenašamo vsaj očitek narodnega

izdajstva. Gospodje, naj bo tako! Mi izdajamo naš narod, prodajamo ga, za vsakim oglom delamo z vsako branjevko kupčije (Smeh na levi — Gelächter links), da bi prodali slovenski narod, mi prodajamo slovensko zemljo na kose in pri tem bogatimo in polnimo svoje žepe. To je tako resnično, da mora vsak človek, ko gleda, kako napreduje naš narod vsled našega dela, ko gleda kako politična zavest našega ljudstva napreduje in pomen našega ljudstva v monarhiji in zunaj nje raste, priznavati o nas: to so sami kramarji, katerim je edino le za to, da za svoje žepe prodajajo svoj narod. (Veselosť na levi — Heiterkeit links.) Zato bi jaz želel — in te besede veljajo mojim prijateljem, — da bi nikdo izmed nas ne bil več tako nespameten, tako malenkosten ali če hočete trdosrčen, da bi še kdaj zavračal očitjanje, da smo mi izdajalci naroda slovenskega in njegovih pravic.

Kar se pa tiče predmeta, za katerega se gre, vprašanja ali naj bi se tudi zastopnik Zveze slovenskih zadrug sprejel v kuratorij, dovolite mi, da vkljub temu, da bi se lahko komu zdelo, da sem jaz kot predsednik Zadrugne zveze interesiran pri tem vprašanju, glasno protestiram proti tej zahtevi. Zastopnik zadrugništva je potreben v kuratoriju slovenske trgovske šole, to priznam in sicer zaradi tega, ker je, lahko rečem, po moji inicijativi in po mojem načrtu danes izborna zadrugna šola integralen del te trgovske šole. Tip te zadrugne šole je tak, da se danes ž njim že bavijo na Dunaju, kako bi ga posnemali in ravno iz te zadrugne šole je pričakovati, da se bo, kakor kažejo sedanjí uspehi razvila iz nje v resnici visoka šola zadrugništva, ki bo dostopna vsem slojem našega ljudstva. Poleg akademično izobraženih mož sede v tej šoli tudi ljudje, ki nimajo druge kakor samo ljudsko šolsko izobrazbo in vprašajte kateregakoli, vsak Vam bo rekel, da veliko nauči; skupno pa se učita akademik in fant, ki ni videl nobene druge šole, kakor domačo ljudsko šolo. Ta, rekel bi, čudež je dovršila naša zadrugna šola in zato smo lahko ponosni nanjo. Zato je pa nujno potrebovala moči, ki so poučevale o zadrugništvu in zato ni moglo biti drugače kakor, da se je šola, ki je mogoča le tam, le v kraju, kjer je sedež centrale zadrugne organizacije, naslonila na to centralo zadrugne organizacije. Takrat, ko smo mi govorili o tej stvari, je bila Zveza slovenskih zadrug še v povojih. Vedeli smo o njej sami tisto, kar smo čitali iz cirkularjev, namreč, da se mora en del zadrugništva postaviti na liberalno podlago. Edino to smo vedeli in ta stvar nam seveda ni inponirala. (Medkllici v središču. — Zwischenrufe im Zentrum.) Gospodje, tukaj imate lahko vsak svoje misli kakor hočete, ampak samo eno rečem, če mislite, da so besede o značaju kako se vodi zadrugna zveza, da so besede tovariša dr. Lampeta neresnične, potem lahko vprašate osebe, ki jih imate v svoji sredi in ki so najbolj gorki Zadrugni zvezi zaradi tega, ker čutijo potrebo, da bi očrnili Zadrugno zvezo v očeh svojih novih go-

spodarjev. Ako te ljudi vprašate ene stvari, ne boste dobili odgovora, da bi bil predsednik ali načelstvo kakorkoli izrabljalo uradnike Zadružne zveze v politične namene. Vi od teh ljudi lahko izveste resnico, jaz se lahko sklicujem nanje in zaradi tega lahko zavračam Vaše očitaje. Vi imate te ljudi v svoji sredi in če jih vprašate, bodo odgovorili, ker bodo morali tako odgovoriti, da je predsednik Zadružne zveze in da je njeno načelstvo revizorjem in uradništvu pri občnih zborih zabičavalo, da Bog varuj se mešati v politiko. To je naše stališče in kdor taji to, ta mora najprej stvar dokazati in moje trditve z dokazi ovreči. Bilo bi mogoče, da bi se tudi Zadružna zveza kedaj postavila na drugačno stališče in izrablja za politične namene, ampak velika energija njenega načelstva je vedela doslej to preprečiti. (Smeh v središču. — Gelächter im Centrum.) Gospod dr. Tavčar se smeje, ker tega sploh ne razume. Zaradi tega se smeje, ker stoji v tem oziru popolnoma pod vtisom tistih čisto navadnih fraz, katere je vsak dan čitati po časopisih. Zadružna zveza pa ni stopila tudi ne v najtežjih časih na politični plan, ker jaz nisem pustil, da bi se branila v političnih listih, in če se je kedaj zgodilo, da je kdo napravil na svojo roko kako notico za političen list, slišal je od načelstva trpke in grenke besede. To je moje stališče. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Stališče stranke!“) Stališče stranke nima s tem nič opraviti, ker ne imenuje stranka predsednika, ampak volijo načelstvo zadružne zveze zastopniki zadrug, ki so v Zadružni zvezi včlanjeni.

Sedaj pa nastane vprašanje: Ako bi se sedaj na primer napravila stvar tako, da se mora, da ne imenujem neke gotove korporacije, en odposlanec zadružništva pritegniti v kuratorij Slovenske trgovske šole, in bi se to izročilo deželnemu odboru, — kaj bi imeli gospodje od tega? Čisto nič. Kot tak odposlanec bi bil poklican zastopnik Zadružne zveze v sedanjih razmerah. Toda proti predlogu gospoda dr. Novaka govori tole: Ako mi postavimo Zadružno zvezo sporedno v zvezo z Zvezo slovenskih zadrug, potem mi tukaj s tem sklepom napravimo, potrdimo nek princip, da dežela kot taka priznava opravičenost obeh Zvez. To je popolnoma jasno, kaj ne gospod dr. Triller: (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Čisto jasno!“) Dobro, — bavimo se s tem principom. Ako se gre za to, da bi se zadružništvo, zadružne centrale razdelile strogo po tvarinah, potem sem jaz prvi za to. Popolnoma pravilno, popolnoma logično bi bilo, da bi se za poljedelsko zadružništvo, za zadruge, ki se tičejo poljedelskega kredita, poljedelskih melioracij i. t. d. svoja centrala napravila. Na drugi strani je popolnoma opravičeno, če bi imeli centralo za trgovsko in za obrtno zadružništvo. V tem oziru je naša Zadružna organizacija še pomanjkljiva. Na tej podlagi je mogoče govoriti z nami, na tej podlagi, katero smo že velikokrat kot edino pravilno označili, je mogoče pri nas sanirati te razmere, ki niso v prilog zadružništvu. Toda deželni zbor bi izrekel neko popolnoma napačno načelo

ako bi priznal, da je v eni in isti stvari konkurenčna centrala opravičena. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Zakaj ste pa Vi zadružno zvezo napravili?“) V to očitaje se sploh ne spuščam, ker sicer bi morali, kakor stare babe govoriti o tem, kaj je bilo pred tisoč leti, ko smo še bivali na Uralu ali na Kavkazu. Na to pot ne grem.

Torej, kakor sem rekel, to je edino pravično načelo in s tem, če bi tukaj sporedno v zvezo postavili „Zadružno zvezo“ in „Zvezo slovenskih zadrug“, bi samo izrekli, da smatramo kot opravičeno, da konkurira ena centrala drugi centrali, ki je zasnovana v poljedelskem, trgovskem in obrtnem oziru popolnoma na isti podlagi. To ne bi bilo pravično in bi škodilo stvari in zaradi tega takega principa ne sme postaviti deželni zbor. Če bi se šlo za to, da se prepreči taka konkurenca, potem bi bil jaz z veseljem za to. Naj bo jasno rečeno, tudi na Dunaju — in to vem pozitivno, tudi poljedelsko ministrstvo je izreklo ta princip in tega principa se mora držati, da v eni in isti deželi konkurenčnih zadružnih central za iste tvarine ne more dopustiti. Kdor to goji, ta dela v stvari, kjer je geslo: Koalicija asociacija in komasacija, — razdor in prepir. (Pritrjevanje na levi. — Zustimmung links.) Zato bo pač moralo tako ostati, kakor je tukaj. Da je pa Zadružna zveza opravičena za tako zastopstvo v kuratoriju Slovenske trgovske šole ne glede na to, kdo je v načelstvu Zadružne zveze, sledi iz tega, ker zadružna šola potrebuje za pouk v zadružništvu izvežbanih moči. Ako bi ne imeli Zadružne zveze in ako bi tam ne bilo tako strokovno-izobraženih moči, bi danes te zadružne šole ne imeli. Te ljudi je preskrbela naša zveza in sicer v začetku brez vsakega lastnega dobička. Dala je svoje ljudi, ker se ji je stvar zdela potrebna in če se imenuje en odposlanec Zadružne zveze v kuratorij trgovske šole, se imenuje tudi že s tega stališča, ker ne daje Zadružna zveza zadružni šoli samo svetov in svoje moralne pomoči, ampak tudi učiteljske moči, katerih ceneje bi nikjer ne bilo dobiti.

S tem, mislim, da je stvar pojasnjena. (Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Nam je bila že prej jasna!“). Kolikor se je slišalo iz besed gospodov govornikov, ni bila popolnoma jasna, zato ravno se mi je potrebno zdelo jo pojasnjevati. Stvar je torej po mojih mislih sedaj pojasnjena in jaz sklepam samo s tem: Kdor v našem glasovanju, ki se bo v kratkem izvršilo glede tega prvega oddelka naše specialne razprave, vidi, da smo izdajalci slovenske domovine, — slobodno mu — z Bogom! (Živahno odobravanje in ploskanje na levi. — Lebhafter Beifall und Handklatschen links.)

Deželni glavar:

Dalje se je oglasil k besedi gospod poslanec dr. Novak.

Poslanec dr. Novak:

Visoka zbornica! Vsa vehemenca, s katero je dr. Lampe zastopal stališče „Zadružne zveze“

napram „Zvezi slovenskih zadrug“, pripušča mi mnenje, kako hudo ga je moral zadeti moj predlog. (Smeh na levi. — *Gelächter links.*) Z druge strani dokazuje pa to, kako iskrena je bila želja dr. Krekova, ki je enkrat rekel, da prej ne bo jenjal, dokler ne bo uničil liberalnega združništva. (Poslanec — *Abgeordneter dr. Krek*: „To ni res!“) Liberalno združništvo menite tisto, ki je združeno v „Zvezi slovenskih zadrug“, Vaše pa je klerikalno. (Ugovori na levi — *Widersprüche links.*) Če je Vam dovoljeno tako razločevanje gospod dr. Krek, potem je boste dovolili tudi nam in naj Krek še toliko zatrjuje, da se v združništvu ne sme delati razlike. (Poslanec — *Abgeordneter dr. Tavčar*: „Mesarski nož je že enkrat pel!“ — Poslanec — *Abgeordneter dr. Krek*: „O političnem strankarstvu nisem rekel nobene besede!“) Resnica je, da Vaša stranka vse povsod naglaša: naša je „Zadružna zveza“, naša je „Gospodarska zveza“, naše je to in ono. Tako Vi razlikujete, nikdar pa ne rečete, to so uspehi organizacije slovenskega naroda, ampak pravite, ti uspehi so naši. S tem delate dovolj razlike, in torej je tudi nam dovoljeno tako razlikovanje.

Da je „Zveza slovenskih zadrug“ potrebna, je jasno že iz stališča konkurence. Resnica je, da vseh slovenskih zadrug ni mogoče nikdar spraviti pod eno kapo, saj še to pri drugih organizacijah ni mogoče. Gledati moramo pač, da je kolikor manj takih centralnih organizacij, ampak eliminirati „Zvezo slovenskih zadrug“ in dekretirati, da naj bo samo ena zveza, to ne sme biti, to je škodljivo. Ampak to Vi hočete, ker se hočete otresti vsake kontrole in vsake konkurence. Da je imela „Zveza slovenskih zadrug“ tekom zadnjih dveh let odlične vspehe za razvoj združništva, to sem že prej dokazal s številkami. Storila je v zadnjih dveh letih toliko za razvoj združništva, kakor Vi nikdar v taki dobi. (Poslanec — *Abgeordneter dr. Lampe*: „Mi tistim številkam prav ne verjamemo!“)

S tem sem označil svoje stališče glede potrebe razlikovanja med eno in drugo zadružno centralo. Nekaj imam še povedati — saj mi bo gospod deželni glavar dovolil. Na srcu mi je dejstvo, da si ne pustim od nikogar očitati neresnice ali izrekati dvomov o mojih trditvah. Častiti gospod dr. Lampe je blagovolil izjaviti, da so bile moje trditve glede klerikalno-nemške zveze v trgovski zbornici malo resnične. Tega ne pustim trditi. Moje trditve, da ste pomagali s svojimi glasovi do izvolitve nemški stranki, je pribita, pa je nikdar ne zbriše dr. Lampe s svojo mašniško suknjo. Pri tem ostane. (Klic na levi: — *Huf links*: „Kaj pa to zopet notri tlačite?“)

Deželni glavar:

Gospod poslanec dr. Krek ima besedo.

Poslanec dr. Krek:

Tovariš dr. Novak je rekel, da ne pusti nikomur dvomiti o svojih trditvah. Jaz konstatiram,

da je to, kar je govoril glede mene, neresnica. Jaz nisem nikoli napovedal boja „Zvezi slovenskih zadrug“ v kaki takšni zvezi, o kateri bi se moglo reči, da zaradi liberalizma. Tega tudi v nobenem časopisu ni bilo. (Klic v središču: — *Huf im Zentrum*: „Slovenec!“) Lahko Vam dam na razpolago zapisnike našega načelstva, imate priložnost se prepričati tudi od ljudi, ki so navzoči, da to ni res. Res je tole. Nasprotstvo proti „Zvezi slovenskih zadrug“, kakor sedaj obstoji z moje strani, je nastalo takrat, ko se je pokazalo vsem popolnoma notorično, da je z nekaterimi gospodi, ki se prištevajo k narodno-napredni stranki, sodelovanje popolnoma nemogoče, ker ti ljudje besed, ki so jih dali, ne drže. (Klic na levi: — *Huf links*: „Čujte!“) To se je zgodilo glede naših posameznih zadrug na deželi, zgodilo v zadnjem času ravno glede mlekarke centrale. (Klici na levi: — *Hufe links*: „Tako je!“) Stališče moje je bilo v začetku, ko smo bili v najhujšem boju, to, da naj se v vsakem kraju politično večši ljudje, kakor krčmarji, trgovci itd., kateri se prištevajo k liberalni stranki, volijo ali v načelstvo ali nadzorstvo zadrug in sicer sem rekel, da je neobhodno potrebno, da se izvede kontrola. Ampak mi smo imeli slučaj, da so ti nadzorniki v teh zavodih delali nasprotstva in pomagali ustanovljati konkurenčne zavode. (Klici na levi: — *Hufe links*: „Tako je!“) Ta velika skušnja nas je izučila, da nismo dajali več takih mandatov takim ljudem, pa ne, ker so liberalci, ampak ker so nasprotovali zavodom, ki so bili ustanovljeni v korist ljudstva. To se je pokazalo tudi glede Mlekarske zveze. Razne vrste ljudje so silili v njeno načelstvo, in jaz sem to z velikim veseljem pozdravljal. Načelstvo je tej želji takoj ugodilo in koncediralo, kar se je zahtevalo. Posledica pa je bila ta, da obetov, ki so se od strani dotičnih stavili, nihče izpolnil ni. (Klici na levi: — *Hufe links*: „Čujte, čujte!“) In naše mlekarско združništvo, ki absolutno potrebuje enotne centrale s komercialnega stališča, to mlekarско združništvo je danes še vedno razbito. Ogorčen nad tem, sem izjavil, da „Zvezi Slovenskih zadrug“ v tej njeni sestavi napovedujem boj do noža. To je bilo rečeno, boj toliko časa, da se to, kar je nezdravega, ne uniči. V tem boju sem in v tem boju se ne bom nikomur zagovarjal. Po mojih mislih ne pride tukaj v poštev strankarstvo, ampak oziri na razvoj našega združništva. Vsak, ki me pozna, ve, da je to resna moja misel. Po moji sodbi, to sem že parkrat povedal, je v naši in v Vaši stranki najslabše to, če koga nasprotniki hvalijo. V čast pa se mora šteti graja z nasprotne strani. Zaraditega pri meni Vaša hvala ali graja ne bo dosegla nič, ne bo me omajala v moji misli, da mi je iskati priznanja ne drugod kakor v lastni vesti in v lastni stranki. Jaz mislim, da bi značajevo bilo dobro imeti na obeh plateh. S to načelno izjavo sklepam in še enkrat konstatiram, da je očitanje dr. Novaka, da smo tudi „Zvezi slovenskih zadrug“ napovedali boj zaradi strankarstva, neresnična. (Odobranje na levi. — *Beifall links.*)

Deželni glavar:

Kontra-govornik ni nobeden več vpisan. Oglasil pa se je k besedi gospod poslanec dr. Lampe kot pro-govornik.

Poslanec dr. Lampe:

Gospoda! Nihče od nas ni pričakoval, da pride danes v tej zbornici do debate o zadružništvu. Ker pa se je zdelo dr. Novaku potrebno, da se je o priliki, ko je stavil svoj predlog glede zastopstva zadružništva v kuratoriju slovenske trgovske šole, dotaknil tudi zadružnih zvez in jih spravil v razgovor ter tako debato postavil na širše stališče, zato, gospoda moja, povejmo si pa sedaj vse!

Pred vsem konstatiram, da narodno-napredna stranka po svoji zgodovini in po vsem svojem dosedanjem nastopu nima nobene pravice, govoriti o zadružništvu, kajti Vi, gospoda moja, ste bili vedno najhujši sovražniki zadružništva. (Klici: — Huje: „Čujte!“)

Ko smo osnovali prvo Raiffeizenovko — in Raiffeizenovke so gotovo najpotrebnejši gospodarski element zadružništva —, kdo je takrat najhujše rohnal, kdo je hotel vse uničiti? Takrat ste stali popolnoma na strani oderuhov, takrat ste oderuštvo zagovarjali! (Ugovori v središču. — *Widerprüche im Zentrum.*) Kdorkoli je nastopil proti terorizmu kapitalistov, trgali ste ga po svojih časopisih, državnemu pravdniku ste ga izročili, in stenografični protokoli deželnega zbora so dokumenti, kako so voditelji Vaše stranke tudi v tej zbornici zlorabljali svojo moč proti zadružništvu! (Ugovori v središču. — Deželni glavar zvoni. — *Widerprüche im Zentrum.* — *Der Landeshauptmann gibt das Glockenzeichen.* — Poslanec — *Abgeordneter* dr. Pegan: „Gospod Višnikar, nikar se ne razgrevajte!“)

Dr. Tavčar je neštetokrat napadal Raiffeizenovke (Poslanec — *Abgeordneter* dr. Tavčar: „Ker so bile napačno organizirane!“) in oderuhe zagovarjal!

Gospoda! To je bilo tudi popolnoma logično z Vašega liberalnega stališča. Kajti liberalizem in zadružništvo sta si v bistvu popolnoma nasprotna. Liberalizem zagovarja individualizem, zagovarja moč posameznika, da rabi svojo pest in svojo gospodarsko moč v gospodarskem boju, če tudi s tem uniči gospodarsko slabejšega.

Povsod je liberalizem šel isto pot, kakor jo je šla narodno-napredna stranka; vedno je liberalna šola pobijala zadružništvo, zlasti v tej obliki, kakor se razvija v novejši dobi. (Nemir in ugovarjanje v središču. — *Hurhe und Widerspruch im Zentrum.*)

Je-li bil to „klerikalizem“, ko je rajni oče Raiffeisen začel na Nemškem vsvarjati nove organizme, po katerih bi zlasti kmečki stan naj dobil cenen kredit? Liberalna misel (Poslanec — *Abgeordneter* dr. Tavčar: „Kaj te briga liberalna misel!“), katera ve, da je to diametralno nasprotno, je povsod

po svojih ljudeh vse poskušala, da bi to zadružno življenje zatrla v kali.

Zaraditega jaz liberalni stranki nikakor ne očitam tega, da je napadala zadružništvo; jaz jo zato le hvalim. Kajti takrat, gospoda, ste bili dosledni, takrat ste prav delali po svojih načelih. (Poslanec — *Abgeordneter* dr. Tavčar: „Proti konsumom smo bili!“)

Gospod doktor, Vi ste bili vedno proti konsumnim društvom, to je res; ampak bili ste tudi proti kmetijskim zadrugam, proti Raiffeizenovkam, sploh proti vsemu, kar ima količkaj značaj združevanja na sebi. Edinō za eno vrsto zadrug ste bili: za tiste bolj „gosposke“ zadruge, za neke vrste kreditnih zavodov, ki so v rokah nekaterih magnatov, ki z njimi strežejo svojemu osebnemu dobičku. (Poslanec — *Abgeordneter* dr. Tavčar: ugovarja. — *Widerpruch.* — Poslanec — *Abgeordneter* dr. Pegan: „Vam pokažem nek računski zaključek!“)

Tako je še danes, in s tem prehajam k drugemu poglavju: Kdaj in kako je narodno-napredna stranka zapustila ta svoja načela.

To se je zgodilo, ko ste videli, da je ves Vaš boj proti zadružništvu brezuspešen; ko ste videli, da ga liberalni sodniki in okrajni glavarji niso mogli zatreti; ko Vam državni pravdniki niso mogli več pomagati. Takrat ste rekli: Polastimo se mi zadružništva! — in zatajili ste vso svojo preteklost, postali ste čisto nekaj drugega, kakor ste bili poprej. (Nemir v središču. — *Hurhe im Zentrum.* — Poslanec — *Abgeordneter* dr. Šusteršič: „Nekoliko miru prosim!“ — Deželni glavar zvoni. *Landeshauptmann gibt das Glockenzeichen.*)

Ta disonanca, katero vidimo danes tukaj v naši deželni zbornici, ki jo vidimo zlasti v Vaših vrstah, to je samo disonanca naravnega nasprotja med liberalizmom in zadružništvom in izvira iz tega, ker imate v svojih prsih to disonanco, ta razpor! Odločiti se boste morali na eno ali na drugo stran; te hinavščine ne boste mogli trajno nadaljevati. (Poslanec — *Abgeordneter* dr. Triller: „Pravi, da smo hinavci!“ — Poslanec — *Abgeordneter* dr. Oražen: „Kdo je večji hinavec kakor Lampe?“)

Ta disonanca je tudi samo naravna posledica tega, da so tisti možje, ki ste jih poslali v vodstvo svojega zadružništva, (Hrup in kričanje v središču. — *Lärmen und Schreien im Zentrum.*) ostali gospodarsko drugega mišljenja, ker se niso mogli takoj uživeti v nove razmere in akomodirati novim principom. Jaz jim ne štejem v zlo, ako niso mogli tako hitro za zadružno misel in takoj pretrgati vse zveze s svojo preteklostjo. Jaz vidim v tem dejstvu samo dokaz, da so ljudje Vašega mišljenja nesposobni za zadružništvo. (Pritrjevanje na levi. — *Zustimmung links.*) In zato mene nobene številke in nobena imena absolutno nič ne ganejo. Jaz vem, da je veliko število Vaših zadrug samo na papirju, vem kako ste celjski zvezi ropali zadruge, da ste jo spravili na kant. (Poslanec — *Abgeordneter* dr. Tavčar nasproti deželnemu glavarju: —

gegen den Landeshauptmann gewendet: „Kaj pa je to? Ali se tako govori v zbornici?“ — Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „To je lopovstvo? Od tega človeka si tega ne pustimo dopasti!“ Jaz vem, kako so se snovale zadruge od neke strani; vem, kako so v enem kraju snovali hkrati kar po tri do štiri zadruge, samo da jih je bilo več na papirju!

Take zadruge nam ne imponirajo, in takega združništva si mi ne želimo. (Trajen nemir v središču. — Unhaltende Lärre im Zentrum.)

Gospodje, Vi ste nas izzvali (Poslanec — Abgeordneter dr. Šusteršič: „Tako je!“), in jaz sem Vam povedal resnico v obraz. In še to vam povem: Ta politična zveza slovenskih zadrug se ne bo držala, ne bo obstala, ker je gnila v svojem jedru! (Hrup v središču, burno odobravanje in ploškanje na levi. — Lärm im Zentrum, stürmischer Beifall und Schandflächchen links.)

Poslanec dr. Novak:

Prosim besede za faktični popravek.

Deželni glavar:

Ampak prosim, omejiti se na faktični popravek.

Poslanec dr. Novak:

Oglasil sem se k faktičnemu popravku. Dve dejstvi moram pibiti. Prvo je to, da govori iz dr. Lampeta strupena strast in zelena zavist, ki ga napolnjuje nad vsem, kar ni klerikalno. Rekel je, ko so klerikalci ustanavljali Raiffeisenovke, da smo mi takrat stali na strani oderuhov...

Deželni glavar:

Prosim gospoda govornika, da opusti polemiko!

Poslanec dr. Novak

(nadaljuje — fortfahrend):

... da smo mi stali takrat na strani oderuhov. Jaz trdim, da je to podlo obrekovanje in laž.

Deželni glavar:

Prosim, to ni stvaren popravek! (Burno ugovarjanje v središču. — Stürmischer Widerspruch im Zentrum.)

Poslanec dr. Novak

(nadaljuje — fortfahrend):

Drugič je trdil dr. Lampe, da je Zveza slovenskih zadrug ropala celjski zvezi zadruge. To je gola perfidija od dr. Lampeta, ker on dobro ve, da so posamezne zadruge želele izstopiti iz klerikalne organizacije in da je ta želja po potrebi rodila Zvezo slovenskih zadrug. (Poslanec — Abgeordneter dr. Pegan: „Kdo pa je odstopil? Edino Ricmanjce ste dobili!“) Dr. Lampe zavija....

Deželni glavar

(pozvoni — daß Glockenzeichen gebend):

Prosim!

Poslanec dr. Novak

(nadaljuje — fortfahrend):

Še nekaj rečem. Dr. Lampe pravi, da Zveza slovenskih zadrug ne bo obstala. Jaz pa pravim, da bo obstala, bo, vsaj tako dolgo, kakor Vaša Združna zveza! (Odobrovanje v središču. — Beifall im Zentrum.)

Deželni glavar:

Želi še kdo besede?

(Nihče se ne oglasi. — Niemand meldet sich.)

Ker ne, ima gospod poročevalec sklepčno besedo.

Poročevalec Zabret:

Nimam nič omeniti in le še enkrat predlagam, da se nespremenjeno sprejmejo §§ 1. do 14.

Deželni glavar:

Bomo torej glasovali.

Proti §§ 1. do 4. ni bilo nobenega ugovora, torej bomo glasovali skupno o njih.

Tisti gospodje, ki ste za §§ 1. do vštetega 4., izvolite vstati.

(Zgodi se. — Geschieht.)

Je večina, torej sprejeto.

Pri § 5. bomo glasovali tako: Glasovali bomo najprej od početka tega paragrafa do vštete številke 1. glaseče se „Zastopnik c. kr. naučne uprave, ki ga ta sama odpošilja“.

Tukaj ni bilo ugovora in torej prosim gospode, ki ste za ta del § 5., da izvolite vstati.

(Zgodi se. — Geschieht.)

Sprejeto.

Pri številki 2. § 5. imamo spreminjalni predlog gospoda poslanca Gangla, kateri se glasi (bere: — liest):

„2. Pet odposlancev ustanoviteljice, ki jih izvoli po kurijah deželni zbor. Ta izvoli tudi toliko namestnikov.“

Najprej se bo glasovalo o tem spreminjalnem predlogu.

Gospodje, ki ste za to spremembo, izvolite vstati.

(Zgodi se. — Geschieht.)

Je manjšina, torej odklonjeno.

Gospodje, ki ste za št. 2., kakor jo nasvetuje gospod poročevalec imenom odseka, prosim, vstanite.

(Zgodi se. — Geschieht.)

Sprejeto.

Pri številkah 3. in 4. ni bilo ugovora in prosim torej o njih skupno glasovati.

Gospodje, ki ste za ti številki, 3. in 4., prosim, vstanite.

(Zgodi se. — Geschieht.)

Sprejeto.

O številki 5. istega paragrafa bomo morali pozneje glasovati, ker je tu stavljen nek eventualni predlog. Torej bomo najprej glasovali o številkah 6. in 7., kateri nista oporekani.

Gospodje, ki se strinjate s številko 6. in 7., prosim, vstanite.

(Zgodi se. — Geschieht.)

Sprejeto.

Sedaj pride na vrsto kot točka 8. ali 7. — to bomo ja potem lahko uredili — spreminjalni predlog gospoda poslanca Gangla.

„7. En odposlanec trgovskega društva „Merkur“.“

Gospodje, ki pritrdite temu predlogu, izvolite vstati.

(Zgodi se. — Geschieht.)

Je ostal v manjšini, torej odklonjen.

Dalje imamo tukaj predlog gospoda poslanca dr. Novaka, da je dostaviti še in sicer pod osmo točko „8. En odposlanec Zveze slovenskih zadrug v Ljubljani, ki ga imenuje njeno načelstvo“.

Gospodje, ki ste za ta predlog, blagovolite vstati.

(Zgodi se. — Geschieht.)

Je padel.

In sedaj bomo glasovali o številki 5., kakor je tukaj natisnjena, s čemer se je potem tudi ugodilo alternativni gospoda poslanca dr. Novaka, namreč eventualnemu predlogu njegovemu, da naj se za slučaj, če bi padel njegov predlog, o katerem smo ravnokar glasovali, črta pod tiskano točko 5. stavek: „En odposlanec Zadružne zveze v Ljubljani, ki ga imenuje njeno načelstvo“.

Gospodje, ki ste za točko 5.: „En odposlanec „Zadružne zveze“ v Ljubljani, ki ga imenuje njeno načelstvo“ — izvolite vstati.

(Zgodi se. — Geschieht.)

Sprejeto, in s tem je sprejet celi § 5., kakor je tiskan v prilogi 101. Proti drugim paragrafom do § 12. ni bilo ugovora in se bo torej o njih skupno glasovalo.

Gospodje, ki ste za §§ 6. do incl. 11., prosim, vstanite.

(Zgodi se. — Geschieht.)

Sprejeto.

Pri § 12. stavil je k 1. točki tega paragrafa gospod poslanec Gangl predlog, da se črtajo besede „šolskega in disciplinarnega reda“. Temu predlogu bo, mislim, najbolje tako ustrezno, ako bomo najprej glasovali o celim besedilu št. 1. § 12.

Gospodje, ki ste za celo besedilo št. 1., kakor je tiskano, prosim, vstanite.

(Zgodi se. — Geschieht.)

Sprejeto in s tem odpade potreba glasovati še posebej o predlogu gospoda poslanca Gangla.

Dalje prosim glasovati o ostalem besedilu § 12. od vštete št. 2. naprej in pa o paragrafih 13. in 14., kakor jih imate natiskane v rokah.

Gospodje, ki ste za številke 2. do 10. § 12. in obenem za §§ 13. in 14., prosim, vstanite.

(Zgodi se. — Geschieht.)

Sprejeto.

In sedaj prestopimo k drugi nadrobni razpravi, ki bo obsegala §§ 15. do 37.

Prosim gospoda poročevalca, da uvede razpravo.

Poročevalec Zabret:

Predlagam, da se §§ 15. in 16. sprejmeta nespremenjeno.

Pri § 17. b) se vrine za besedo „zemljepisje“ beseda „ustavoznanstvo“, v nemškem besedilu za besedo „Geographie“ „Bürgerkunde“.

§§ 18., 19., 20., 21., 22., 23., 24., 25., 26. in 27. ostanejo nespremenjeni.

Pri § 28. se ima 3. odstavek glasiti:

Redni učitelji dobivajo razen tega aktivitetno doklado, ki je enaka oni državnih učnih oseb 9. čina. Ravnatelj dobi aktivitetno doklado v enaki višini kakor je določena za državne učne osebe 8. čina.

Nemški: Die wirklichen Lehrer beziehen überdies eine Aktivitätszulage, welche jener der Staatslehrpersonen der IX. Rangklasse gleichkommt. Der Direktor erhält eine Aktivitätszulage in gleicher Höhe, wie sie für Staatslehrpersonen der VIII. Rangklasse systemisiert ist.

§ 28. 5. odstavek odpade.

§ 28. 8. odstavek se vrine za 120 K, „če so izprašani, neizprašani pa 96 K“, za 100 K „če so izprašani, neizprašani pa 80 K“, za 80 K pa: „če so izprašani, neizprašani 64 K“.

V nemškem besedilu se vrine:

za 120 K: „bei voller Lehrbefähigung, nicht vol-

lehrbefähigten 96 K.“ —

za 100 K: „bei voller Lehrbefähigung, nicht vol-

lehrbefähigten 80 K.“ —

za 80 K: „bei voller Lehrbefähigung, nicht vol-

lehrbefähigten 64 K.“ —

§ 29. ostane nespremenjen.

§ 30. 1. in 2. odstavek se ima glasiti:

Vsi učitelji in ravnatelj so dolžni poučevati po svoji zmognosti in po potrebi na vseh oddelkih zavoda.

Učna obveznost znaša za ravnatelja po 12 ur, za ostale učitelje po 20 ur na teden.

Nemški: Sämtliche Lehrer sowie der Direktor sind verpflichtet, sich nach ihrer Befähigung und nach Bedarf an allen Abteilungen der Anstalt verwenden zu lassen.

Die Lehrverpflichtung wird für den Direktor mit 12, für die übrigen Lehrer mit 20 Stunden in der Woche festgesetzt.

Ta dva odstavka se vrineta pred 7. odstavek § 28.

§ 33. ostane nespremenjen.

V § 34. se spremeni beseda „njegovem“ v „svojem“.

V § 32., 2. odstavek, se beseda „upravičen“ spremeni v „dolžan“, in beseda „berechtigt“ v „verpflichtet“.

Deželni glavar:

Debata je otvorjena, k besedi se je oglasil gospod poslanec Gangl.

Poslanec Gangl:

Visoka zbornica! Kakoršno je danes razpoloženje te visoke zbornice, nimam upanja, da bi prodrli s svojimi spreminjevalnimi predlogi, ki pa bi, ako jih visoka zbornica sprejme, ugodno vplivali na napredek in razvoj slovenske trgovske šole. Tako se oglasam k § 24.

§ 24., prvi odstavek, se glasi (bere — lieft): „Ravnatelj vodi zavod v pedagogičnem in didaktičnem oziru in ga zastopa na zunaj. Njemu so neposredno podrejeni vsi ostali učitelji, ki se morajo pokoravati njegovim odredbam, najsi temeljijo v statutu ali učnem načrtu, ali najsi je ravnatelj odredil kaj potrebnega na svojo odgovornost.“

Temu odstavku predlagam dodatek! „V zadnjem primeru mora dobiti naknadno odobrenje kuratorija.“

Ravnatelj naj bi bil zavezan, da takim svojim odredbam pridobi naknadno odobrenje kuratorija. To je potrebno zagadeti, ker smo pač vsi ljudje in imamo svoje slabosti, tako tudi ravnatelji srednjih in trgovskih šol. Lahko se prigodi, da pride kot ravnatelj na zavod kdo, ki bi skušal učiteljem sploh ali posameznim članom učiteljskega zbora škodovati, jih šikanirati, skušal z močjo vplivati nanje. Ako bi imeli v statutu določilo, da mora ravnatelj za vse, kar odredi na svojo odgovornost, dobiti naknadno odobrenje kuratorija, potem bi bil v svojih odredbah pravičnejši, ker bi vedel, da bo moral za vsako svojo odredbo vprašati za mnenje kuratorij. Zategadelj predlagam:

„K prvemu odstavku se dostavijo besede:

V zadnjem primeru mora dobiti naknadno odobrenje kuratorija.“

§ 27., drugi odstavek, se glasi sedaj: „Ravnatelj in ostalo učno osebje nastavlja in odstavlja kuratorij. Vsak tak sklep pa mora biti odobren po c. kr. ministrstvu za bogočastje in uk.“

Predlagam:

„Točka druga naj se glasi:

Ravnatelj in ostalo učno osebje nastavlja kuratorij, ko je prej službe pravilno razpisal. Kuratorij tudi odstavlja učno osebje“

To je popolnoma pravično, da se vsaka javna služba razpiše in s tem da prilika vsem tistim, ki so usposobljeni, da se za službo potezajo in jo potem tudi dobe. (Klic v središču: — Huf im Zentrum: „Geilhofer!“) Sicer pa, če takega določila ni v statutu, se lahko oddajo službe pod roko ali kako drugače. Torej s stališča pravičnosti in da se da vsakemu usposobljenemu prilika, da se poteza za službo tudi na tem zavodu, je samo po sebi priporočljivo, da visoka zbornica sprejme moj spreminjevalni predlog.

Nadalje hočem govoriti k § 28. Ta paragraf določa službene prejemke učnega osebja na slovenski trgovski šoli. Že tedaj, ko je bil načrt tega statuta v razpravi v šolskem odseku, sem imel svoje pomisleke proti temu, kako so določeni pre-

jemki učnega osebja v načrtu, kakor leži pred nami.

Tukaj se dela razlika med posameznimi predmeti in disciplinami. Tako na primer ima telovadni učitelj manj plače za svoje delo, nego drugi strokovni učitelji. Jaz tega razločka ne odobravam, ker je telovadba ravno tako važna, kakor vsak drug predmet, posebno v trgovski šoli, kjer so učenci obremenjeni s tolikim duševnim materijalom, da jim je telovadba naravnost življenskega pomena. Opažam pa, da se telovadba, žal, premalo goji. Sploh se telovadni pouk z mnogih strani omalovažuje, med tem ko ji šolniki sedaj pripisujejo veliko večjo važnost, kakor v prejšnjih dobah. Tako se je na primer organizacija srednje-šolskega učiteljstva „Mittelschule“ na Dunaju lansko leto odločno zavzela za telovadno učiteljstvo ter stavila zahtevo, da naj bodo telovadni učitelji za trudapolno delovanje in naporno odgovornost, ki jo imajo, tudi primerno plačani.

Glede tega bom stavil resolucijo, in sicer prvo, in potem bom stavil k točki, oziroma odstavku 7. § 28. drugo resolucijo.

Točka 7. govori o tem, da znaša za ravnatelja višek tedenskih ur 12. Pravi namreč: „Vsi učitelji in ravnatelj so dolžni poučevati po svoji zmožnosti in po potrebi na vseh oddelkih zavoda. — Učna obveznost znaša za ravnatelja po 12 ur, za ostale učitelje po 20 ur na teden.“

Že v šolskem odseku sem se izrekel proti temu višku tedenskih ur za ravnatelja, in sicer iz enostavnega razloga, ker morajo voditelji šol danes opravljati duhamorno prosto birokrasko delo. Voditelj ima toliko pisarij, da, ako hoče vestno izpolnjevati pisarniške posle, mora zanemarjati pedagoško-didaktični vpliv, ki ga naj ima v šoli, ali pa mora izgubiti vsako veselje do duševnega vodstva svojega zavoda. Zato je pravično, ako se ravnatelju zmanjša število tedenskih ur. Če pa tega ne, naj se mu pa da v podporo pisarniško moč, da bo opravljala mesto njega dotično birokrasko delo.

Zaradi tega predlagam drugo resolucijo.

Resoluciji se glasita (bere — lieft):

I.

„Deželnemu odboru se naroča, naj dožene, da se vsemu učnemu osebju, ki je izprašano, za vsak učni predmet odmeri po 120 K za vsako tedensko uro, onemu pa, ki je neizprašano, po 96 K za vsako tedensko uro.“

II.

„Višek tedenskih ur znaša za ravnatelja 8, ako mora sam opravljati pisarniške posle; če se mu pa da na razpolago oseba, ki naj opravlja pisarniške posle, znaša višek njegovih tedenskih ur 12.“

In končno hočem govoriti še k § 34.

§ 34. načrta pravi: „Vsak učenec dobi o Božiču in o Veliki noči šolsko poročilo, koncem vsakega šolskega leta pa izpričevalo o svojem napredku itd.“

Meni se zdi, da je to izdajanje šolskih poročil prepogosto in da ta načrt prvo šolsko poročilo prezgodaj zahteva. Od srede septembra do Božiča je prekratka doba, zlasti ako je obila tvarina in težke stvari, kar lahko povedo ljudskošolski učitelji, ki imajo šolsko leto razdeljeno na štiri četrtletja; po tako kratki dobi je jako težko, izreči objektivno sodbo o napredku in zmožnosti posameznih učencev, ker se v tem času ne dajo natančno spoznati. Po moji sodbi bi bilo dovolj, če bi učenci dobili koncem prvega semestra šolsko poročilo, koncem šolskega leta pa šolsko spričevalo. S tem bi bilo olajšano tudi pisarniško delo razredniku, ker bi mu ne trebalo večkrat pisati šolskih poročil, in lažje bi bilo za učence, da bi ob koncu semestra dobili boljše poročilo, kakor o Božiču.

Zato predlagam k § 34. sledeči spreminjalni predlog:

„Vsak učenec dobi sredi februarja šolsko poročilo, koncem vsakega šolskega leta pa izpričevalo o svojem napredku . . .“

Prosim visoko zbornico, da sprejme te moje predloge.

Deželni glavar:

Želi še kdo besede?

Gospod poslanec prof. Jarc ima besedo.

Poslanec Jarc:

Visoka zbornica! Podati hočem kratko izjavo.

Prvotno sem mislil, da bo tovariš Gangl stavil glede plač učiteljskemu osebju in glede viška tedenskih ur za ravnatelja izpreminjevalne predloge. Ker je pa stavil le resoluciji, bomo tudi mi glasovali za obe ti resoluciji. Za izpreminjevalne predloge bi ne mogli glasovati, ker imamo roke vezane po normalnem statutu, ki ga je dalo ministrstvo. Če statut izpreminjamo, je velika nevarnost, da ga ministrstvo ne odobri; v nasprotnem slučaju pa je odobritev statutu že vnaprej zagotovljena.

Deželni glavar:

Želi še kdo besede?

(Nihče se ne oglasi. — Niemand meldet sich.)

Ker ne, je debata zaključena in ima gospod poročevalec končno besedo.

Poročevalec Zabret:

Nimam ničesar omeniti, temveč samo še enkrat prosim, da se sprejmejo §§ 15. do 37. s spremembami, ki sem jih poprej predlagal.

Deželni glavar:

Torej bomo glasovali. Pri §§ 15. in 16. ni nasvetovana nikaka sprememba.

Gospodje, ki se strinjate s tema paragrafoma, izvolite vstati.

(Zgodi se. — Geschicht.)

Sprejeto.

Pri § 17. stavlja odsek predlog, naj se pod črko b) za besedo „zemljepisje“ vrine beseda „ustavoznanstvo“.

Gospodje, ki ste za ta predlog, prosim vstanite.

(Zgodi se. — Geschicht.)

Je sprejet.

Drugi deli tega paragrafa in potem nadaljni paragrafi do inkluzivno § 23. niso izzvali nobenega ugovora.

Gospodje, ki pritrujejo torej § 17. v ostalih delih, in istotako §§ 18. do inkluzivno 23., izvolijo vstati.

(Zgodi se. — Geschicht.)

Sprejeto.

Pri § 24. je predlagal gospod poslanec Gangl, da se k prvemu odstavku dostavi beseda:

„V zadnjem primeru mora dobiti naknadno odobrenje kuratorija.“

Mi bomo torej glasovali najprej o besedilu prvega odstavka § 24., kakoršno nasvetuje odsek v tiskanem poročilu.

Gospodje, ki ste za to tiskano besedilo, prosim vstanite.

(Zgodi se. — Geschicht.)

Sprejeto.

In sedaj bomo glasovali o dodatku, ki ga nasvetuje gospod poslanec Gangl.

Gospodje, ki pritrujete tudi temu dodatku, izvolite vstati.

(Zgodi se. — Geschicht.)

Je manjšina in dodatni predlog je torej odklonjen.

Sedaj prosim dalje glasovati od vštetega 2. odstavka § 24. začenši do inkluzive § 26.

Gospodje, ki pritrujejo tem paragrafom, izvolijo vstati.

(Zgodi se. — Geschicht.)

Sprejeto.

Pri § 27. imamo predlog gospoda poslanca Gangla, ki nasvetuje spremembo točke 2. Najprej bomo glasovali o točki 1., proti kateri ni ugovora.

Gospodje, ki ste za to točko, prosim vstanite.

(Zgodi se. — Geschicht.)

Sprejeto.

Sedaj prosim glasovati o spreminjalnem predlogu gospoda poslanca Gangla, kateri se glasi (bere — liest):

„Točka druga naj se glasi:

Ravnatelja in ostalo učno osebje nastavlja kuratorij, ko je prej službe pravilno razpisal. Kuratorij tudi odstavlja učno osebje . . .“

— drugo se potem strinja s tiskanim besedilom.

Torej gospodje, ki ste za spreminjalni predlog gospoda poslanca Gangla, izvolite vstati.

(Zgodi se. — Geschicht.)

Je manjšina in je odklonjen.

Gospodje, ki ste za ostali § 27. kakor ga imate v tiskanem poročilu, blagovolite vstati.

(Zgodi se. — Geſchicht.)

Sprejeto.

Pri § 28. nasvetuje šolski odsek nekatere spremembe, ki jih je prej omenil gospod poročevalec. Prvi in drugi odstavek imata ostati nespremenjena. Gospodje, ki ste za ta dva odstavka, blagovolite vstati.

(Zgodi se. — Geſchicht.)

Sprejeto.

Pri tretjem odstavku nasvetuje odsek spremembo.

Gospodje, ki ste za ta tretji odstavek, s spremembo, ki jo je predlagal gospod poročevalec, izvolite vstati.

(Zgodi se. — Geſchicht.)

Sprejeto.

Točka 4. ostane nespremenjena.

Gospodje, ki se strinjate z njo, prosim vstanite.

(Zgodi se. — Geſchicht.)

Sprejeto.

Pri 5. točki nasvetuje odsek, naj odpade ta točka.

Oni gospodje, ki ste za to, da ostane točka 5. § 28. torej, ki ste proti predlogu odsekovega, izvolite vstati.

(Zgodi se. — Geſchicht.)

Je odklonjeno, in s tem je torej ta točka 5. črtana. In sedaj prosim glasovati o točki 6. in 7., proti katerima ni ugovora, potem o točki 8. s spremembo, ki jo je nasvetoval gospod poročevalec, in o točki 9. proti kateri zopet ni bilo ugovora.

Gospodje, ki se strinjajo s točko 6. in 7., potem s spremenjeno točko 8. in s točko 9., prosim, naj vstanejo.

(Zgodi se. — Geſchicht.)

Je sprejeto.

Pri § 29. ni bila nasvetovana nobena sprememba.

Gospodje, ki ste za tiskano besedilo § 29., izvolite vstati.

(Zgodi se. — Geſchicht.)

Sprejeto.

Sedaj prosim glasovati o § 30., pri katerem je odsek predlagal neko spremembo v drugem odstavku.

Gospodje, ki pritrjujete § 30. namreč odstavku 1. in 3. nespremenjeno in odstavku 2. z odsekovo spremembo, prosim, vstanite.

(Zgodi se. — Geſchicht.)

Sprejeto.

Dalje prosim glasovati o §§ 31., 32. in 33., proti katerim ni ugovora.

Prosim gospode, ki ste za te paragrafe s spremembo, ki jo je nasvetoval gospod poročevalec pri § 32., da se v drugem odstavku besedi „upravičen“, oziroma „beredtigt“, spremenita v „dolžan“, oziroma „verpflichtet“, da izvolite vstati.

(Zgodi se. — Geſchicht.)

Sprejeto.

Pri § 34. stavlja gospod poslanec Gangl spreminjalni predlog:

„Vsak učenec dobi sredi februarja šolsko poročilo, koncem vsakega šolskega leta pa izpričevalo o svojem napredku.“

Gospodje, ki se strinjate s to spremembo, nasvetovano po gospodu poslancu Ganglu, prosim, vstanite.

(Zgodi se. — Geſchicht.)

Je v manjšini.

Gospodje, ki ste za besedilo § 34., kakor ga nasvetuje odsek s spremembo, da se beseda „njegovem“ spremeni v „svojem“, izvolite vstati.

(Zgodi se. — Geſchicht.)

Je sprejeto.

In sedaj bomo še glasovali o §§ 35., 36. in 37., proti katerim ni ugovora in ni nasvetovana nobena sprememba.

Gospodje, ki pritrdite tem paragrafom, blagovolite vstati.

(Zgodi se. — Geſchicht.)

Sprejeto.

In sedaj bomo še glasovali o resolucijah, ki sta bili stavljeni po gospodu poslancu Ganglu k § 28. Ali je treba, da še enkrat prečitam ti dve resoluciji?

(Klici: — Huſe: „Ne!“)

Ne, — torej prosim glasovati.

Oni gospodje, ki ste za resoluciji, nasvetovani po gospodu poslancu Ganglu, izvolite vstati.

(Zgodi se. — Geſchicht.)

Je večina in sta ti dve resoluciji torej sprejeti.

Glede organizacijskih določb in pa učnega in disciplinarnega reda za Zadružno šolo v Ljubljani nasvetuje odsek, da se vračajo deželnemu odboru z naročilom, da jih predloži znova, ko bo pozivel končno mnenje državne oblasti.

Torej o tem predlogu odvarjam debato. Gospod poročevalec Zabret ima besedo.

Poročevalec Zabret:

Predlagam, kakor je sklenil odsek, da se organizacijske določbe in učni in disciplinarni red vrnejo deželnemu odboru.

Deželni glavar:

Želi kdo besede?

(Nihče se ne oglasi. — Niemand meldet sich.)

Ker ne, prosim glasovati o tem odsekovem predlogu.

Gospodje, ki ste za predlog, blagovolite vstati.

(Zgodi se. — Geſchicht.)

Sprejeto.

Sedaj pride drugi predlog šolskega odseka, ki se glasi (bere — liest):

„II. Visoki deželni zbor izvoli ta načrt organizacijskega statuta za slovensko trgovsko šolo s predlaganimi spremembami odobriti, ter deželni odbor pooblastiti, da sme izvršiti spremembe, ki jih bo morda še c. kr. ministrstvo za uk in bogočastje zahtevalo, v kolikor se ne tičejo bistvenih določil.“

Želi kdo besede?

(Nihče se ne oglasi. — Niemand meldet sich.)

Ker ne, prosim gospode, ki pritrjujejo predlogu, da blagovolijo vstati.

(Zgodi se — Geschieht.)

Sprejeto.

In končno imamo še tretji predlog:

„III. Deželnemu odboru se naroča:

1. da predloži načrt c. kr. ministrstvu za uk in bogočastje v potrditev,

2. da takoj ukrene vse potrebno za osnovanje v § 5. omenjenega kuratorija, brž ko bo ta načrt odobren.“

Želi kdo besede?

(Nihče se ne oglasi. — Niemand meldet sich.)

Ker ne, bomo glasovali.

Gospodje, ki ste za ta predlog, prosim, vstajte.

(Zgodi se. — Geschieht.)

Je sprejet.

Ali nasvetuje gospod poročevalec glasovanje v celoti.

Poročevalec Zabret:

Predlagam glasovanje v celoti.

Deželni glavar:

Gospod poročevalec predlaga glasovanje v celoti.

Gospodje, ki pritrjujete načrtu organizacijskega štatuta, za slovensko trgovsko šolo v celoti, izvolite vstati.

(Zgodi se. — Geschieht.)

Sprejeto in s tem je rešena ta točka.

Sedaj bi prišla na vrsto točka 18., vendar bi vmes rad dal poročilo finančnega odseka o nujnem predlogu gospoda poslanca Gangla glede podpore po povodnji poškodovanim prebivalcem mesta Idrije, ker bo skoraj gotovo debata o točki 8. zavzela take dimenzije, da bi potem ne mogla več na vrsto priti razprava tega nujnega predloga.

Ako ni ugovora — (Nihče ne ugovarja — Es erfolgt kein Widerspruch.) — prosim, gospoda poročevalca odsekovega, da poroča o tej stvari.

Poročevalec dr. Žitnik:

Visoka zbornica! V XIX. seji dne 14. januarja t. l. je tovariš Gangl stavil in utemeljil sledeči nujni predlog:

„Deželni zbor skleni:

Po zadnji povodnji v Idriji poškodovanim posestnikom, trgovcem in obrtnikom se dovoli iz deželnih sredstev 6000 K podpore, ki se naj med nje razdeli na podlagi uradne cennice mestnega županstva v Idriji.“

Finančni odsek se je pretečeni četrtek posvetoval o tem nujnem predlogu in sklenil naslednji predlog:

„Z ozirom na to, da se povodnji v Idriji ponavljajo zaradi takozvanih „Grabelj“ in je iz tega vzroka tudi od dne 19. do 23. decembra 1909. povodenj napravila škodo, naroča se deželnemu odboru, da od države izposluje povrnitev škode.“

Pripomnim k temu, da nas je v finančnem odseku vse vodila misel oziroma prepričanje, da mora država povrniti vso škodo, kajti država neposredno povzročuje povodnji, ker ne odpravi grabelj. Res je sicer, da so nekateri posestniki podpisali nekaj reverz, ampak tisti reverz ni noben zakon.

Finančni odsek ne predlaga podpore iz deželnih sredstev tudi iz drugega razloga, ker smo vse prošnje za podpore vsled ujm rešili na ta način, da smo jih odkazali deželnemu odboru brez priporočila in brez določbe kake podpore. Deželni odbor ima 40.000 K na razpolago. Njemu se pa naroča, da izposluje podporo od države. Če bi država ne dala podpore, bo deželni odbor še vedno imel pravico, da dá on podporo, če hoče.

To so bile misli, ki so finančni odsek vodile pri tem predlogu. Prosim visoko zbornico, da sprejme ta predlog.

Pripomnim še to-le: Zaradi grabelj smo že hoteli storiti sklep, toda je že upravni odsek na drugem mestu storil tozadevni sklep, da se naj odpravijo oziroma premeste.

Deželni glavar:

Debata je otvorjena. K besedi se je oglasil gospod poslanec Gangl.

Poslanec Gangl:

Visoka zbornica! Čisto kratek bom. Jako žal mi je, da se glasi odgovor finančnega odseka tako, kakor smo ravnokar slišali. Res da so grablje, ki povzročajo leto za letom veliko škodo, last erarja. (Poslanec — Abgeordneter dr. Lampe: „Proklete grablje!“) Res je tudi, da imamo sedaj nekoliko več upanja, da bodo te grablje kmalo izginile iz sredine idrijskega mesta. Kakor sem že zadnjič povdarjal, bosta oba državnozborska kluba naprosena, da se zavzameta za to stvar in izposlujeta pri vladi, da izginejo iz mesta te, že 350 let stare grablje. To je res, da je državna last povzročila škodo. Po tej škodi pa so najbolj prizadeti posestniki, trgovci in obrtniki, ki so se pred leti zavezali z reverzom, da so tedaj dobili neznatno odškodnino enkrat za vselej. Danes ti ljudje nimajo pravice zahtevati od gozdnega erarja, da jim naj vrne škodo. Res je tudi, da dobiva dežela do 48.000 K deželnih priklad letu za letom, nasprotno pa idrijsko mesto ni dobilo od dežele nobene podpore. Še več! Deželni odbor si vedno prizadeva, da nasprotuje tistim zahtevam idrijskega mesta, ki so mestu v procvit, prebivalstvu pa v korist. O tem nas poučuje včerajšnji dnevnik. Mesto samo si ne more pomagati, deželni odbor pa mu tudi neče. Če primerjamo znesek deželnih

naklad, ki jih idrijsko mesto plačuje leto za letom deželi, vsako leto 48.000 K, bi pač mislil, da bi to ne bil noben bog ve, kako velik znesek, ako bi se dežela tudi enkrat spomnila tega mesta, ki zalaga deželo leto za letom z debelimi tisočaki in bi dala Idriji tistih ubogih 6000 K. Zaraditega bi še dežele ne bilo konec, ampak ubogim Idrijčanom bi bilo izdatno pomagano. Torej jaz odgovor finančnega odseka jemljem z obžalovanjem na znanje in s takim obžalovanjem bo ta odgovor sprejelo tudi idrijsko prebivalstvo, ki se bo zopet prepričalo, da ga dežela kranjska ne pozna drugače, kakor takrat, ko pobira deželno naklado, ampak tedaj, ko bi bilo treba pomagati, nima zanj v primeri z nakladami niti tako majhnega zneska. (Poslanec — Abgeordneter dr. Lampe: „Dežela varuje Idrijčane proti mestnim očetom!“) To vendar nobeno varstvo ni, če jim ne priznate 6000 K. Ampak kakor jaz poznam deželni odbor in njegovo naklonjenost Idriji nasproti, sem prepričan, da poročilo, ki bo šlo na vlado za prispevek, ne bo tako ugodno, kakor bi bilo sicer, če bi Idrija ne bila takšna, kakoršna je, in če bi bil deželni odbor drugačen, kakor je. To sem hotel poudariti že sedaj, da ljudje ne bodo presenečeni in da ne bodo valili krivde name. Jaz sem se odločno zavzel in svojo zahtevo podprl s tehtnimi razlogi ter poudarjal, da ni nič pretiranega in da ni preveč tistih 6000 K podpore za tolike tisoče, ki jih da idrijsko mesto vsako leto deželi, in tudi danes poudarjam to ter prošim, naj visoka zbornica ne sprejme v vednost poročila finančnega odseka, ampak naj gre poročilo še enkrat nazaj v odsek z glasnim povdorkom, naj finančni odsek prizna Idriji oziroma ponesrečencem tistih ubogih 6000 K. Moj predlog se glasi (bere — lieft):

„Poročilo finančnega odseka o nujnem predlogu poslanca Gangla glede podpore po povodnji poškodovanim prebivalcem mesta Idrije se ne vzame na znanje: nujni predlog naj se vrne finančnemu odseku z nalogom, da izdela poročilo, s katerim se nakaže naprošena podpora poškodovanim prebivalcem.“

Deželni glavar:

Dalje se je oglasil k besedi gospod poslanec dr. Krek.

Poslanec dr. Krek:

Jaz moram predlog tovariša Gangla s finančno-tehničnega stališča pobijati. Kar se pa tiče druge stvari, ki jo je tovariš Gangl omenjal, češ da dežela kranjska, da deželni odbor in deželni zastop zanemarjata idrijsko mesto, tu bi pač res prosil, da če pride kak Idrijčan v deželno bolnico ali blaznico, naj bi se dotični gospodje nikar ne ozirali na strankarstvo. Jaz bi želel, da bodejo ti zavodi ravno tako odprti Idrijčanom kakor vsem drugim. (Veselosť. — Heiterfeit.)

Kar se tiče bede, pa moramo pomisliti sledeče. Ako mi odpremo vrata, skozi katera bodo deževali nujni predlogi za vsako ujmo v deželi, potem pa zaprimo hišo, ker mi ne bomo mogli gospo-

dariti in noben na našem mestu ne. To je popolnoma izključeno. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Stotisoče za Marijanišče pa imamo!“) Marijanišče ni nastalo vsled ujme, ta podpora ne spada pod to poglavje. S takimi opazkami zopet lahko pričnemo debato, katera bo končana na sodni dan, če vedno, ko se gre za eno točko, prihaja kdo z drugimi stvarmi. Vprašanje, za katero se gre in katero izvoli vpoštevati tudi dr. Triller, je to ali nam kaže za škodo, ki nastane ljudstvu vsled ujme, dajati podporo iz deželnega zaklada. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „To je izjemen slučaj!“) Po mojih mislih nam ne kaže takih stvari podpirati iz deželnega zaklada, ker je to stvar in dolžnost države. Zato bi morali mi popolnoma stati na tem stališču, da vse take prošnje prepustimo in priporočamo državni vladi in potem uporabimo svoj vpliv, da država to tudi izpolni. Kar se tiče bede, je naša vlada prestroga glede Kranjske. Naši okrajni glavarji so se preveč držali črke, tako da je naša dežela razmerno veliko manj dobivala, kakor je iz poglavja bede prišlo na primer na bogato Češko. Blagovolite to vsi preračunati, podatkov v tem oziru imamo dovolj.

Spominjam se, da so se bogatim tovarnarjem, ako jih je zadela kaka nesreča dovoljevala brezobrestna posojila iz državne blagajne in sicer celo takim, ki so rekli: Jaz sem bogat, ampak tovarna je revna. Torej tudi v takih slučajih so se dajale od strani države podpore. Zaradi tega se glede ujme in bede v naši deželi popolnoma postavimo na stališče, da mora država to storiti. Deželni zbor tega ne more, in treba je to enkrat za vselej povedati. Pač pa je v najizrednejših slučajih dovoljevati posameznikom kako miloščino, nemogoče pa je misliti, da bi se od strani dežele dajale podpore in pokrivala škode vsled ujme in nezgod.

Tukaj v tem slučaju pa, kar se tiče nujnega predloga tovariša Gangla, bi bilo to še bolj nevarno, kajti ta nesreča je nastala vsled neke zamude državne oblasti. Kako pridemo mi tukaj do tega, da bi iz deželnega zaklada nekaj plačevali, kar je država zagrešila, plačevali pod takim poglavjem, glede katerega sploh stojimo na stališču, da mora vse pokrivati vlada? Kako pridemo do tega, da bi sedaj glasovali za predlog tovariša Gangla? To bi bilo skrajno nevarno, ne sicer za Idrijo, to priznavam, ampak za naše finance. To bi bil nevaren prejudic za prihodnost. Ker, kakor je v dobri veri Gangl stopil s svojim predlogom pred zbornico, ravnotako bi potem prišli vsi gospodje za vsako najmanjšo nezgodo ter zahtevali podporo od dežele. S tem sem končal.

Deželni glavar:

Vpisani so dalje pro, za odsekove predloge še gospodje poslanci dr. Šusteršič, dr. Lampe in Povše. Ali se morda še kdo oglasi kontra?

(Nihče se ne oglasi. — Niemand meldet sich.)

Ker ne, ima torej besedo gospod poslanec dr. Šusteršič.

Poslanec dr. Šusteršič:

Visoka zbornica! Izvajanja gospoda tovariša dr. Kreka bi podkrepil še z neko zanimivo reminiscenco iz te visoke zbornice. Pred nekaterimi leti je deželni zbor na moj predlog sklenil za ujme izredno podporo, če se ne motim, 50.000 K. Kaj je bila posledica? Posledica je bila, da potem od strani države niso dali nobene podpore ob priliki dotičnih ujm, ker so rekli; saj je dežela dala podporo, torej mi ničesar več ne damo. Tako je tistih 50.000 K šlo iz državne blagajne, tako je tista svota, ki je bila namenjena za Kranjsko, šla v Galicijo ali pa na Češko, sploh v tuje dežele, tako da je bil vsled tistega predloga deželni finančni položaj na slabšem. Iz te skušnje smo se naučili, da nikdar ob priliki ujm ne smemo dati deželnih podpor, ampak da v vsakem takem slučaju z vso odločnostjo zahtevamo, da država stori svojo dolžnost. Zato je edino pravilno stališče v tem in v vseh drugih takih slučajih tisto, katero predlaga finančni odsek, in bomo za to tudi glasovali.

Deželni glavar:

Sedaj pride do besede gospod poslanec dr. Lampe.

Poslanec dr. Lampe:

Visoka zbornica! Izvajanjem obeh predgovnikov imam samo dodati še kratek odgovor na neko trditev tovariša Gangla. Tovariš Gangl je zasukal stvar tako, kakor da bi bil ta sklep finančnega odseka v kaki zvezi z deželnim odborom in je pri tej priliki očitil deželnemu odboru nekako animoznost napram mestu Idriji. O kaki animoznosti pa v deželnem odboru ni duha ne sluha. Deželni odbor je nasproti Idriji ravnotako blagohoten, kakor nasproti vsem drugim krajem.

Kar se pa tiče prošnje za podporo vsled ujme, imamo takih prošenj iz cele dežele, ampak jih nismo mogli rešiti, ker smo rekli, da ne smatramo, da bi bila to dolžnost dežele. Torej čisto nobena izjema se ni tukaj naredila glede Idrije. Drugo je pa z mestnim zastopom idrijskim in tu se mora reči, da nima idrijsko prebivalstvo nobene pravice se pritoževati, kajti deželni odbor ščiti idrijsko prebivalstvo proti bremenom, ki mu jih nalaga mestni zastop. Sedanji idrijski mestni zastop izkorišča svojo moč v politične namene. (Ugovori v središču. — Widerspruch im Zentrum.) Proti temu mi idrijsko prebivalstvo varujemo in zadnji odlok deželnega odbora, rešitev zadnjih pritožb bo dokazal, da varuje deželni odbor idrijsko prebivalstvo tudi proti onim, ki so v prvi vrsti poklicani varovati interes mestnega gospodarstva.

Toliko kot odgovor na izvajanja tovariša Gangla.

Deželni glavar:

K besedi se je dalje še oglasil gospod poslanec dr. Novak.

Poslanec dr. Novak:

Visoka zbornica! Mikalo bi me preiti na politično polje že iz vzroka, ker je tovariš Gangl povdarjal, da se mu dozdeva, če bi bila Idrija v drugih rokah in drugačen deželni odbor, da bi potem zamogel upati, da bi dobila prošnja izrečena potem nujnega predloga nekoliko drugačen odmev nego ga predlaga finančni odsek. Toda pustil sem to polje, ker je važnejši element beda, katera upam, da bo našla mehka srca na Vaši strani prej nego politične rekriminacije. Gospoda dovolite mi nekoliko statistike, katero sem v prvi vrsti posnel iz letnega poročila. Tam najdem, da se je od 1. januarja do konca decembra 1907. izplačalo različne podpore in vidim, da se je dalo barjanom, spadajočim pod mesto 4000 K, za okoličane 15.000 K, za po ujmi prizadete v kranjskem okraju 13.000 K, v litjskem okraju 6000 K itd. Okraj, ki je najmanj dobil, je Logatec. Dobil je samo 590 K, dasi pripada logaškemu okraju tudi Idrija, ki plačuje nad 48.000 K deželnih naklad že desetletja, morda tudi stoletja. V tem bodele videli, da Idrija pač lahko čuti krivico v tem postopanju in da se lahko čuti neprijetno zadeto, ko vspriči obrazloženim dejanskim razmeram ne dobi od dežele nikakega povratka. Če Kranj in Litija dobivata letno 2 do 6000 K, kakor se je zgodilo l. 1907., tedaj bi pač v letu 1910. ne bilo nič gorostasnega in bi se ne moglo deželnemu odboru tudi s finančno-tehničnega stališča ničesar očitati, če bi zadobilo prebivalstvo logaškega okraja in pred vsem Idrija enkrat tistih 6000 K. Prejudic imate v prejšnjih letih. (Poslanec — Abgeordneter dr. Pegan: „Takrat je bila druga večina, pa takrat niste prosili!“) Danes je pa večina Vaša. Povodnji ne dela ne liberalna ne klerikalna večina. Po mojih mislih sploh ne gre norčevati se in očitati komu politično pripadništvo, kadar kdo prosi podpore.

Drugo vprašanje je pa to, katero je sprožil dr. Krek, ki je rekel, da je nevarno dati podporo iz deželnega zaklada zaradi tega, ker je prizadeta država. Država bi morala tudi po mnenju gospoda poročevalca plačati Idriji 6000 K. Recimo, da je to resnično. Potem pa je tudi res, da je idrijska prošnja, ki jo imamo tukaj, drugačna, kakor so običajno take prošnje. Ta znesek bi potem imela država deželi refundirati. Država bo potem dala deželi povračilo teh 6000 K; prizadeti posestniki, trgovci in obrtniki pa danes ne morejo niti trenutka več čakati, kamoli do onega časa, ko bi država nakazala podporo. Oni potrebujejo danes ta znesek, in zato prosim, naj dežela to podporo izplača in naj čaka potem na povračilo iz državne blagajne. Če je tako sigurno, da bo država povrnila škodo, potem naj pa dežela potrpi, Idriji pa se izplača, kar prosi. Jaz predlagam, da se s tem poročilom finančnega odseka postopa tako, kakor predlaga tovariš Gangl. Jaz sem za to, da se poročilo zopet vrne finančnemu odseku, ki naj izdela poročilo ter predlaga, da se podpora izplača.

Deželni glavar:

Dalje pride do besede gospod poslanec Povše.

Poslanec Povše:

Kot poročevalec upravnega odseka navajam glede odprave grabelj sledeče. Upravni odsek se soglasno strinja s predlogom tovariša Gangla, da naj se res te nesmiselne grablje že končno odpravijo iz Idrije. Ko se bo vršila regulacija Nikave, takrat bo deželni odbor naročil deželnemu stavbnemu uradu, da bo pri tej priliki, ko se bo uravnavala Nikava, zastopnik deželnega odbora zahteval z največjo odločnostjo odpravo teh grabelj. Toliko v pojasnilo glede sklepa upravnega odseka, v kolikor se tiče idrijskih grabelj.

Če pa trdi tovariš Gangl, da s tem, če visoka zbornica ne ugotovi njegovemu nujnemu predlogu in ne dovoli svote 6000 K v podporo ponesrečenim prebivalcem idrijskega mesta, da s tem dežela zanemarija Idrijo, potem bi jaz kot član deželnega zbora tole povdaril. Da je deželni odbor naklonjen idrijski okolici, izhaja med drugim iz tega, da je načrt za uravnavo Nikave že predložen vladi s troškovnikom 225.000 K, h kateri velikanski svoti bo dežela prispevala 30 % (Klic na levi: — Ruf linš: „Čujte!“) tedaj nad 65.000 K in jaz menim, gospoda moja, da obdolževati deželni zastop, da zanemarija koristi Idrije, pač ni umestno, ker je neopravičeno. To je grdo. Smatral sem kot svojo dolžnost, da to omenim.

Deželni glavar:

Ker ni vpisan noben govornik več, ima gospod predlagatelj Gangl sklepčno besedo.

Poslanec Gangl:

Jako hvaležen sem gospodu dr. Lampetu za izraz naklonjenosti, kakor jo v Idriji čutimo na svoji koži. Danes me resnično ni volja, da bi se spuščal glede tega vprašanja v pogovor z gospodom dr. Lampetom. Upam, da se ponudi druga ugodnejša prilika se o tem pogovoriti.

Glede podpore, ki jo zahteva moj nujni predlog za ponesrečence vsled zadnje povodnji, ni treba obsežnega utemeljevanja za to, da je podpora upravičena in da so ponesrečenci upravičeni zahtevati to podporo. Letno poročilo namreč dokazuje, da ni res, kar se je prej povdarjalo, da se ne dajejo podpore za uime. (Poslanec — Abgeordneter dr. Krek: „To velja za naprejš!“) Na strani 118 letnega poročila beremo, da so se v dobi od 1. januarja do 31. decembra 1908 dovolile oziroma izplačale sledeče podpore (bere — lieft):

„Matevžu Gasserju (Poslanec — Abgeordneter Višnikar: „To je zasebnik!“ — Poslanec — Abgeordneter dr. Pegan: „To je bila miloščina!“) iz Zgornje Sorice, občina Sorica, okraj Kranj, dovoljena podpora 300 K, se je izplačala njegovi vdovi Mariji Gasser.

Pogorelcem na Črnem Vrhu, okraj Logatec 2000 K.

Pogorelcem v Božjakovem okraj Črnomelj 2000 K.“

Ako so se smele celo privatnikom izplačati podpore, Gasserju, potem Črnemu Vrhu in pogorelcem na Božjakovem, mislim, da bi se smela z isto pravico izplačati Idriji podpora zaradi povodnji, zlasti zaradi tega, ker mesto Idrija, kakor sem že večkrat povdarjal, od dežele do danes še ni dobilo ničesar. Kakor je dr. Žitnik sam povedal, je dobilo pač enkrat 100 K za gledališče, ki je bilo tudi erarična last. (Poslanec — Abgeordneter dr. Žitnik: „300 gld.!“)

Z ozirom na to povdarjam še enkrat, da Idrija plačuje vsako leto 48.000 K deželnih naklad. Z ozirom na to, da to mesto od dežele doslej ni dobilo še nobene denarne podpore, z ozirom na to, da je pri tistih nesrečnih, ki jih je zadela zadnja povodenj, po reverzu popolnoma izključeno, da bi dobili od države kako podporo, in z ozirom na to, da je to izjemen slučaj elementarne nezgode, predlagam, da se izjemno dovoli enkrat podpora 6000 K. Prosim, da se ta moj predlog sprejme in ga še enkrat toplo priporočam. (Poslanec — Abgeordneter dr. Pegan: „Občina naj da tiste tisočake, ki jih je moral deželni odbor črtati!“) Saj Vi vse črtate.

Deželni glavar:

Debata je zaključena. Besedo ima samo še gospod poročevalec finančnega odseka.

Poročevalec dr. Žitnik:

Gospodje člani finančnega odseka so vsi priče, da smo rešili vse prošnje na ta način, da smo jih odkazali deželnemu odboru v rešitev. Niti ene nismo rešili tako, da bi rekli, mi damo toliko in toliko. In kakor sem privatno slišal, ne bo tudi deželni odbor nobenemu prošnjiku nič dal.

Jaz torej ne morem druzega predlagati, kakor to, kar predlaga finančni odsek. Izjavljam pa, da sem tudi jaz pripravljen pri vladi na Dunaju posredovati, da bodo ponesrečenci dobili odškodnino. (Poslanec — Abgeordneter Gangl: „So podpisali reverz!“)

Kot poročevalec torej predlagam, da visoka zbornica sprejme predlog finančnega odseka.

Deželni glavar:

Mi bomo torej sedaj glasovali. Proti predlogu finančnega odseka stavlja gospod poslanec Gangl predlog, da se poročilo finančnega odseka ne vzame na znanje, nujni predlog pa naj se vrne finančnemu odseku z nalogom, da izdela poročilo, s katerim se nakaže naprošena podpora poškodovanim prebivalcem. O tem predlogu moramo najprej glasovati in ako se ta odkloni, se bo potem glasovalo o predlogu odsekovem. Gospodje torej, ki pritrdite predlogu gospoda poslanca Gangla, izvolite ustati.

(Zgodi se. — Geschieht.)

Je manjšina.

(Klici v središču: — Ruße im Zentrum: „Štejte glasove!“)

Poslanec Gangl:

Predlagam na podlagi § 64. poslovnika, da se štejejo glasovi. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „22 jih je tukaj, 21 tam!“)

Deželni glavar:

To je moja stvar šteti glasove, ampak jaz vidim, da je večina tu (na levi — links), — odločna večina.

Predlog gospoda poslanca Gangla je ostal v manjšini. (Ugovori v središču — Widerspruch im Zentrum.) Sicer bi lahko napravil protiglasovanje, ampak jaz sem že enunciral izid glasovanja in torej ostane pri tem. (Odobranje na levi. — Beifall links.)

In sedaj pride predlog finančnega odseka. Gospodje, ki ste za predlog finančnega odseka, izvolite ustati.

(Zgodi se. — Geschieht.)

Predlog finančnega odseka je sprejet.

Gospodje, morda bi Vam ustregel, ako prekinem sedaj sejo, da gredo gospodje lahko obedovat, potem bi pa prosil, da bi nadaljevali sejo kolikor mogoče zgodaj, in sicer bi rekel — točno ob 3 uri. Prekinem sejo.

(Seja prestane ob 12. uri 20 minut popoldne in se nadaljuje ob 3. uri 10 minut popoldne. — Die Sitzung wird um 12 Uhr 20 Minuten Nachmittags unterbrochen und um 3 Uhr 10 Minuten Nachmittags wieder aufgenommen.)

Deželni glavar:

(Pozvoni — daß Glockenzeichen gebend):

Nadaljujmo prekinjeno sejo, seja je sklepčna.

Predno prestopimo k točki 18. dnevnega reda, bi postavil na dnevni red dvojje poročil upravnega odseka o nujnih predlogih, katerih nujnost je bila utemeljena v zadnji seji.

Prosim gospoda poročevalca, da uvede razpravo najprej o nujnem predlogu gospoda poslanca Jarca in tovarišev glede ravnanja organov c. kr. splošnega preiskuševališča za živila v Gradcu pri preiskovanju mleka na Kranjskem.

Poročevalec Povše:

Visoka zbornica! V imenu upravnega odseka mi je poročati o nujnem predlogu, katerega je stavil tovariš Jarc v XVIII. seji deželnega zbora dne 11. januarja t. l. glede ravnanja organov c. kr. splošnega preiskuševališča za živila v Gradcu pri preiskovanju mleka na Kranjskem.

Ne bom obširen, kajti predlagatelj je že obširno razpravljajal o stvari, ko je utemeljeval nujnost svojega predloga. Upravni odsek je uvaževal

stavljene razloge in mi naročil, posebno poudarjati eno okolnost.

Preiskovanje mleka se je, kakor je dokazano, vršilo večinoma tako, da se je mleko zlivalo v velike golide in le, kar je bilo na dnu, usedež so preiskovali. Ni čuda potem, ako so našli, da je v spodnjem delu mleka več nesnage v večini preiskovanih posod. Pomanjkljivost obstoji v tem, da je bilo vsled tega nebroj posestnikov kaznovanih zaradi nesnažnosti.

Drugo, kar se je grajalo, je bilo to, da so našli v večji količini mleka premalo, pod normalom mleka.

Upravni odsek je uvaževal glede na to, in gotovo bo uvaževala tudi visoka zbornica dejstvo, da sta bili zadnji dve leti jako hudi zaradi pomanjkanja krme; nebroj posestnikov se je moralo posluževati krmljenja živine tudi s slabo slamo. To je tudi dejstvo, in torej ni čuda, ako večina mlečnih poizkušenj ni imela 3 do 3.5% tolščice.

Ravnatko neovrgljivo je dejstvo, da bi trebalo, ako so se našle kake pomanjkljivosti, kaznovati zadržna vodstva, ne pa posamezne posestnike. Zakaj pa so se posestniki združili v mlekarske zadruge? Oni pošiljajo svoje blago v centrale, v osrednje zadruge. Tam se mleko preiskuje, centrifugira, preceja in sploh pripravlja, da je takšno, kakor treba za konsum in odpošiljatev. Kar bi posameznik moral storiti, to je zaupal zadruzi, ki bi imela to vršiti. To je gotovo. Ako bi se bilo vse mleko skupaj zmešalo, kakor je od zadruge pripravljeno za trg ali za konsumenta, bi mleko gotovo imelo predpisani odstotek tolščice.

Zakaj pa je država in dežela žrtvovala toliko, na tisoče in tisoče goldinarjev? Zato, ker je videla, kako težko kmetovalec izhaja. Odkar smo odstopili od takozvanega natornega gospodarstva, mora kmet vse plačati v denarju. V prejšnjih časih je dajal na primer poslom plačilo v naturi. Kje naj dobi kmetovalec denarja za vse to, če ne dobi vsak teden kaj za svoje pridelke, kakor je mleko? Nikjer drugod ne more dobiti denarja in ne mogel bi kmetovati, če bi ne imel teh dohodkov. Ko pa sta začeli toliko dežela kolikor država po svojih organih kmetovalce učiti, da naj se združujejo v mlekarstvu, da dobe iz mlekarskih pridelkov nov vir dohodkov in vsak teden nekaj gotovine na razpolago, potem je bilo lahko misliti, da bodo se ljudje tega oklenili in napravili mlekarske zadruge. In lahko rečem, da ravno mi Kranjci zavzemamo glede združništva relativno prvo mesto v Avstriji. Sedaj pa pridejo nevešči ljudje in spravijo s to strogostjo, ki ni opravičena, vso osnovo, ki je stala stotisoče goldinarjev, spravijo celo organizacijo v nevarnost! Razumljivo je, da se bodo naši ljudje prestrašili, ko vidijo tako postopanje. Naj navedem samo to, da so pri prvem preiskovanju mleka narekli nad 14.000 kron kazni. Gotovo bo se naše ljudstvo preplašilo in v bodoče balo združništva.

Mi nismo proti temu, da hoče imeti konsument zdravo blago, ali neopravičene šikane in

nepravilno preiskovanje si prepovedujemo. Zato je pač opravičen predlog, ki so ga stavili tovariši prof. Jarc in drugi in kakor mu je visoka zbornica soglasno pritrdila. Zato prosim, da izvoli visoki deželni zbor skleniti (bere — ličt):

„1.) C. kr. vlada se pozivlja, da najstrožje preišče ali so postopali organi c. kr. splošnega preiskuševališča za živila v Gradcu pri omenjenem preiskovanju pravilno.

Da se to doseže, se naj zaslišijo predvsem domači izvedenci, ki gotovo najboljše poznajo razmere mlekarstva na Kranjskem.

2.) C. kr. vlada se pozivlje, da nemudoma izposluje popolno remeduro in izda potrebne odredbe.

3.) C. kr. vlada se pozivlje, da ali pospeši in ugodno reši prošnjo kuratorija kmetijskega kemičnega preskuševališča v Ljubljani, da se temu zavodu podeli avtorizacija za preiskovanje živil in užitnin, ali pa ustanovi v Ljubljani državno preiskuševališče za živila.“

K tretji točki predloga bi le še nekaj povedal.

Mi imamo sedaj kemika, ki vodi ta zavod, kateremu na čelu je kuratorij, ki so v njem zastopane dežela, država, kmetijska družba in trgovinska zbornica. Že leto dni leži pri vladi prošnja kuratorija, da bi se potrdil ta mož, ki je zares vešč, in mislim, da je ravno meseca februarja leto dni, ko sem vprašal gospoda referenta, ali je dotičnik sposoben za vodstvo preiskuševališča. Referent mi je odgovoril, da je že 11 mesecev, kar je bilo oddano poročilo, da naj se ga potrdi. Ako tedaj najvišji zdravstveni svet pripoznava sposobnost našega kemika, naj bi se tudi ministrstvo malo požurilo in že enkrat rešilo prošnjo kuratorija. Ali pa naj nam naredi svoje preiskuševališče na stroške države, kakor jih je ustanovila v Gorici, v Dalmaciji, Istri in po drugih sosednjih deželah.

Iz teh razlogov prosim visoko zbornico, da pritrdi predlogu upravnega odseka.

Deželni glavar:

Predlogi upravnega odseka so v razpravi. Želi kdo besede?

K besedi se je oglasil velerodni gospod predsednik baron Schwarz.

C. kr. deželni predsednik baron Schwarz:

Visoka zbornica! Dogodkom ki tvorijo predmet nujnega predloga, o katerem se razpravlja, je tudi deželna vlada obrnila svojo pozornost in se mi zdi primerno da izrekam svoje mnenje o stvari.

Res je, da se je v zadnjih mesecih zlasti od strani okrajnih sodišč v Škofjiloki in Ljubljani številno kaznovalo zaradi zalaganja mleka v nesnažnem stanju ali v umazanih posodah; navadno se je naložila denarna kazen od 5 do 8 kron.

Kar se posebno v Škofjiloki izrečenih obsodb tiče, opirajo se iste na sledeči stvarni položaj:

Na podlagi ovadb tržnega nadzorstva v Pulju, katero je imelo opetovano priliko, iz Škofjeloške

mlekarne v Pulj zalagano mleko za onesnaženo in umazano spoznati, kakor tudi na podlagi podatkov preiskave izvršene po temeljem ministerske odredbe z dne 23. novembra 1897, drž. zak. št. 269 krajevno pristojnem c. kr. preskušališču živil v Gradcu bil je kaznovan odgovorni vodja imenovane mlekarne od okrajnega sodišča v Škofjiloki, oziroma po vzklicnem postopanju od tukajšnjega deželnega sodišča petkrat zaradi prestopka zakona o prometu z živilii.

Obsodbe so se izrekle na podlagi okoliščine, da se je v resnici umazano mleko zalagalo, akoravno se je pri lokalnem ogledu mlekarne v Škofjiloki, kateri se je povodom preiskave proti mlekarniškemu vodji ob navzočnosti zdravniškega izvedenca izvršil, dognalo, da so naprave imenovanega podjetja tudi glede snažnosti naravnost vzorne. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Dobro, dobro!“)

Isto opazili so tudi odposlanci c. kr. preskušališča živil v Gradcu, kateremu se je zaradi opetovanega grajanja iz Škofjeloške mlekarne zalaganega mleka primerno videlo, imenovano podjetje podvreči natančni preiskavi, na podlagi katere se je izdalo Škofjeloški mlekarni sijajno spričevalo, toda tudi dognalo mikroskopičnim potom, da zalagajo zalagatelji mleka umazano mleko, ker se kravje vime ne umiva pred molzenjem, vsled česar dobiva mleko ostudno kakovost, katero tudi najbolj umne in vzorne mlekarske naprave odvzeti ne morejo. Vzeli so se toraj od vseh zalagateljev mleka pod predpisanimi opreznostmi vzorci mleka; preiskava teh vzorcev pokazala je veliko množino nesnage, katera napravi mleko neslastno in ostudno, vsled česar so se izrekle omenjene obsodbe.

Slične so razmere pri zalaganju mleka iz Šmarske in Grosupljske okolice.

Ni dvoma, da so naložene globe v mnogih slučajih hudo zadele navadno male posestnike, vendar se pa mora pri pretresu stvarnega položaja brez preusvojenega mnenja pripoznati, da so obsojenci kaznovanje s tem povzročili, da niso pazili na to, da se mleko snažno ohrani, kar gotovo ni težavno.

Ker se ta nedostatek tudi po najboljših pripravah v mlekarni ne da odpraviti, je ravno v interesu mlekarne same leženo, da se zalagatelji mleka privedejo do tega, da prinesejo mleko v mlekarno v snažnem stanju.

Kakor že prej omenjeno, službuje kot strokovni zavod za sedaj za Kranjsko na podlagi ministerske odredbe z dne 23. novembra 1897, drž. zak. št. 269 c. kr. preskušališče živil v Gradcu.

Na merodajnem mestu storili so se že pripravljalni koraki v to svrhu, da se pridobi za uže nekaj let v Ljubljani obstoječe „kmetijsko-kemično preskušališče“ avtorizacijo za preiskuševanje nekaterih živil (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Dobro, pa vseh!“) in potrošnih stvari v smislu § 31. zakona o prometu z živilii.

Ker je c. kr. ministerstvo za poljedelstvo to misel že leta 1903 sprožilo, vložil je toraj kuratorij

imenovanega preskušališča prošnjo z dne 1. marca 1909 za predmetno avtorizacijo in sicer za preiskuševanje nastopnih živil oziroma potrošnih stvari in sicer: vina, sadnega vina, žganja in drugih žganih pijač, mošta in drugih sadnih sokov, piva, medice, medu, moke in mlinarskih izdelkov, kisa, svežega in konserviranega sadja, droži, mleka, (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Mleka!“) mlečnih izdelkov, masti in olja, slednjič posod za kuho in shrambo živil.

Prošnja kuratorija se je predložila c. kr. ministerstvu za poljedelstvo s poročilom deželne vlade z dne 11. marca 1909, št. 5746.

Z ukazom z dne 9. junija 1909 št. 11.829 je ministerstvo za poljedelstvo semkaj naznanilo, da se pogaja zaradi podelitve zaprosenega dovolila z c. kr. ministerstvom za notranje stvari.

Pričakovati je toraj, da se imenovani domači zavod v doglednem času izpopolni v zaprosenemu obsegu, in deželna vlada se bode gotovo po svoji moči brigala za to, da se čimprej podeli zaprosena avtorizacija v obsegu, ki odgovarja potrebi dežele. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Če bo le res!“)

Deželni glavar:

Želi še kdo besede?

(Nihče se ne oglasi. — Niemand meldet sich.)

Ker ne, je debata zaključena in ima le še gospod poročevalec končno besedo.

Poročevalec Povše:

Visoka zbornica! Na to izjavo vlade, katera je jako zanimiva, bi omenil le en razlog. V vseh pravilih mlekarskih zadrug odločno stoji, da je vsak zadružnik dolžan, dobro, pošteno, čisto mleko nositi. Dejstvo je, da bi moral tisti, ki ima vodstvo mlekarne, mleko preiskati in, ako najde, da mleko ne odgovarja predpisom, ga zavrniti. Naravnost se mora reči, da je torej bilo vodstvo malomarno. Ako bi vodstvo mlekarne odklonilo tako nemarno mleko, bi teh kazni ne bilo. To se ni vršilo. Ako je torej dotičnik res tako nesnažno mleko dobival, je njegova krivda, ker ni postopal po predpisu.

Deželni glavar:

Mi bomo torej glasovali.

Proti predlogom upravnega odseka ni nobenega protipredloga. Torej imamo samo predloge upravnega odseka, katere bom dal skupno na glasovanje.

Gospodje, ki pritrujete tem predlogom, izvolite ustati.

(Zgodi se. — Gehsieht.)

Sprejeto in s tem je rešena ta točka dnevnega reda.

Sedaj prosim še gospoda poročevalca upravnega odseka, da poroča o nujnem predlogu gospoda poslanca dr. Lampeta in tovarišev glede pooblastila deželnega od-

bora, dovoljevati cestnim odborom za leto 1910. višje nego 20 % doklade.

Poročevalec Povše:

Visoka zbornica! Poročati mi je v imenu upravnega odseka o nujnem predlogu dr. Lampeta in tovarišev o pooblastilu deželnega odbora, dovoljevati cestnim odborom za leto 1910. višje nego 20 % doklade.

Upravni odsek se je posvetoval o tem nujnem predlogu in upošteva, da ima deželni odbor po § 24., točka 8., zakona z dne 28. julija 1889, dež. zak. št. 17., pravico, dovoljevati okrajnocestnim odborom priklade le do 20 %, in uvaževaj, da se je leto za letom vedno reklo, da naj bi imel deželni odbor v tem oziru širše pravice, in oziraj se na to, da so lanske jesenske in zimske povodnji napravile na cestah ogromne škode, katero bo treba sanirati z ogromnimi žrtvami, katerih se pa ne bo moglo pokriti z 20 % dokladami, — je upravni odsek našel nujni predlog dr. Lampeta in tovarišev več kakor opravičenim in vsled tega predlagam:

„Visoki deželni odbor skleni:

Deželni odbor se pooblašča, da onim okrajnim cestnim odborom, kateri bodo pravorečno dokazali, da z 20 % priklado ne morejo izhajati, dovoli za leto 1910 tudi višje, vendar pa ne 50 % presega-joče priklade na vse neposredne davke z dokladami vred izvzemši osebno dohodnino in plačarino.“

Deželni glavar:

Otvorjam debato. Ali želi kdo besede?

(Nihče se ne oglasi. — Niemand meldet sich.)

Ker ne, bomo glasovali.

Gospodje, ki pritrdijo predlogu upravnega odseka, blagovolijo ustati.

(Zgodi se. — Gehsieht.)

Sprejeto.

In sedaj je na dnevnem redu točka:

18. Priloga 217. — Poročilo ustavnega odseka o načrtu zakona glede izpremembe občinskega reda in občinskega volilnega reda za deželno stolno mesto Ljubljano. (k prilogi 170.)

18. Beilage 217. — Bericht des Verfassungsausschusses über den Entwurf eines Gesetzes, betreffend die Abänderung der Gemeindeordnung und der Gemeindewahlordnung für die Landeshauptstadt Laibach. (zur Beilage 170.)

Naprošam gospoda poročevalca, da prične razpravo.

Poročevalec Jare:

Visoka zbornica! V razpravi je predlog ustavne odseka o odkazanemu načrtu zakona glede spremembe občinskega reda in občinskega volilnega reda za deželno stolno mesto Ljubljano. Sprememba volilnega reda za stolno mesto Ljubljano je v tesni zvezi z gibanjem za posplošenje volilne pravice pri nas sploh. Kakor je znano, je dosedaj obstoječi volilni red in občinski red izdelal še baron Winkler. Star je že 27 let, datiran iz l. 1887. Gibanje za širšo volilno pravico se je začelo v Ljubljani l. 1897. ko smo dobili splošno kurijo za državni zbor. Kljub drezanju od različnih stranij se v občinskem svetu ljubljanskem ni ničesar storilo. (Poslanec — *Abgeordneter* dr. Tavčar: „Oh, vsaj imate predlog!“) Šele l. 1907., ko se je vpeljala splošna in enaka volilna pravica za državni zbor, šele takrat je napravil župan Ivan Hribar načrt popolnoma novega občinskega reda in občinskega volilnega reda. Občinski svet ljubljanski se je pečal s tem načrtom v dveh sejah in sicer 5. marca in 12. marca 1907. Deželnemu odboru pa se je predložil ta načrt šele koncem l. 1908. Dostavljen mu je bil 31. decembra 1908. Deželni zbor je v seji 14. januarja 1909 postavil načela, po katerih se naj spremeni občinski volilni red za deželo sploh. Vsled tega ni bilo mogoče deželnemu odboru vstrajati pri tistem načrtu, ki ga je predložil ljubljanski občinski svet. Nemogoče je bilo priznati tista načela, ki jih izraža predloženi načrt ljubljanskega mestnega sveta, ako ni hotel deželni odbor, da nastane kričeče nesoglasje med občinskim volilnim redom za Ljubljano in med volilnim redom za ostalo deželo (Poslanec — *Abgeordneter* dr. Triller: „Danes je tudi nesoglasje!“) Zaradi tega je deželni odbor izdelal nov načrt in ga je predložil visoki zbornici 15. oktobra 1909. Ta načrt se je potem odkazal ustavnemu odseku, ki je izvršil v njem marsikatero spremembo, ki mi jih je danes zagovarjati oziroma o njih poročati.

Potreba reforme volilnega reda tudi za stolno mesto Ljubljano je nedvomna. Ako pogledate v v volilni imenik zadnjih občinskih volitev, vidite tam kričeče nesoglasje glede števila volilnih upravičencev v posameznih razredih, nesoglasje, ki se nikakor več ne strinja z današnjimi demokratičnimi načeli. (Poslanec — *Abgeordneter* dr. Triller: „Kaj pa pluraliteta? Boj pluraliteti!“) V I. razredu je bilo 800 volilnih upravičencev, v II. razredu 1500 in v III. razredu 2747. V splošni kuriji pa je bilo pri zadnjih deželnozborskih volitvah volilcev okrog 7664, torej še okrog 2000 volilcev nima nobene volilne pravice v občinskem svetu ljubljanskem (Poslanec — *Abgeordneter* dr. Tavčar: „Sedaj je tudi ne bodo imeli, ker bodo majorizirani!“) in vendar, gospoda moja, je delavec v občini ljubljanski krepak davkoplačevalec, če ste postavili v proračun samo dohodek od užitnine s 93.000 K. Ako proračunate od najmarinskega novčiča dohodek nad 110.000 K, od hišnonajemniskega davka, davek na 436.000 K, potem lahko opravičeno trdim, da je pri teh svotah

jako mnogo tisočakov tudi iz žepov delavcev, tistih delavcev, ki doslej še nimajo volilne pravice. (Poslanec — *Abgeordneter* dr. Oražen: „Tudi sedaj ne bodo imeli!“) In vendar so delavci tudi brez ozira na to, da prispevajo k občinskim izdatkom vsi sloji mesta Ljubljane, zainteresirani na občinski upravi. Občina je morda največji delodajalec. Ako vzamete vodovod, elektrarno, kanalizacijo, snaženje ulic itd., najdete, da je pri vseh teh napravah veliko delavcev, in mesto bi moralo biti vzoren delodajalec, česar pa danes še ne moremo trditi. (Poslanec — *Abgeordneter* dr. Oražen: „Zmerom bolj, kakor deželni odbor!“) Naših delavcev je veliko postalo definitivnih in imajo urejene službene razmere. Na javnem zdravstvu so tudi zainteresirani najširši sloji našega mesta, tudi tisti sloji, ki morajo največ trpeti. Aprovizacija in draginja je tista mora, ki zanima vsakega prebivalca Ljubljane in sega vsakemu globoko v žep. Organizacija aprovizacije je zato ena prvih nalog občinske uprave. (Poslanec — *Abgeordneter* dr. Triller: „Saj vemo!“) In istotako je organizacija šolstva za najširše sloje velike važnosti. Ali pri vseh teh organizacijah najširši sloji dosedaj niso imeli nobene besede. John Stuart Mill pravi nekje: Čim več pravice daste posamezniku, tem radostneje bo spolnoval svojo dolžnost do države. To velja za mesto, kakor je Ljubljana, ravnotako. Stem, da se je postavilo načelo kolikor možnega posplošenja volilne pravice, s tem je bila ustavnemu odseku začrtana pot. Na drugi strani smo še imeli pred očmi tudi to, da se mestu olajša uprava v gotovih ozirih, da se odpravijo gotove težkoče, ki smo jih čutili doslej kot cokljo pri mestni upravi.

Naj se najprej nekoliko ozrem na nekatere spremembe občinskega volilnega reda in občinskega reda, kakor jih predlaga ustavni odsek.

Združevanje sosednih občin bi bilo danes nemogoče zaradi tega, ker je bilo predpisano, da se mora doseči soglasje med občinami. Gospoda moja, ako bi obstajalo še tako določilo, potem je velika Ljubljana nemogoča. (Poslanec — *Abgeordneter* dr. Tavčar: „Ježica mora postati del Ljubljane!“) — Klic ne levi: — *Huf links*: „Do Posavja mora biti Ljubljana!“) Zato se je sprejel v zakon § 1., po katerem se smejo posamezni kosi sosednih občin združevati v Ljubljano brez razločka, ali je bilo doseženo soglasje ali ne. (Poslanec — *Abgeordneter* dr. Tavčar: „Da boste fabricirali posavske volilce!“) Vsekako pa je deželni odbor obvezan, še predno se obrne do političnega oblastva, pozvati mestno in druge prizadete občine, da podajo svoje izjave tekom določenega roka, ki pa ne sme biti krajši kakor dva meseca. (Poslanec — *Abgeordneter* dr. Triller: „Katero izjave se potem ne bo poslušalo!“)

Druge spremembe se tičejo občinske ustave. Ker se je razširil krog volilnih upravičencev, naj se razširi tudi število svetovalcev na 45 in funkcijska doba naj bi bila vedno v soglasju glede vseh in veljala za tri leta za vse občinske svetovalce in za župana.

Po § 40. je doslej bilo pri nalaganju doklad diferenciranje izključeno. Odslej bode mogoče izvršiti lahko različno porazdelitev pri vseh davkih, pri katerih bo to sklenil deželni zbor. (Poslanec — Abgeordneter dr. Novak: „Če bo vlada dovolila!“) To že v večih mestih obstoji.

Dalje je tudi važna določba glede proporcionalitete tudi v odsekih.

§ 81. bi po mojih mislih moral občinski svet z veseljem pozdraviti kot nadaljni korak k večji avtonomiji. Doslej je obstojala velika težkoča v tem, da je imel občinski svet takorekoč popolnoma vezane roke, kjer se je šlo za odtujitev glavninskega premoženja, ali za poroštvo ali zastavo. Pri vrednostih že od 2000 do 20.000 K je bilo potreba potrdila deželnega odbora, nad to svoto pa celo deželnega zakona. Novi načrt razširja avtonomijo v tem oziru, da bode smel občinski svet odtujiti glavinsko premoženje do 10.000 K, deželni odbor potrjevati do 100.000 K in šele nad 100.000 K bo potreben deželno-zborski sklep.

Dalje bo smel občinski svet po novem načrtu določati doklade do 35 % pri direktnih davkih, deželni odbor pa lahko pritrdi takim dokladom do 75 %. Doslej je imel to pravico samo do 55 %. Glede doklad na užitnino bo smel občinski svet določati do 30 %, deželni odbor pa do 50 %, dočim je smel deželni odbor doslej pritrvati takim dokladom samo do 30 %. S tem je torej olajšana odtujitev glavninskega premoženja in ima občinski svet tudi več pravice glede doklad. Olajšana je tudi v tem, da bo mogel sklepati občinski svet doklade in odtujitev glavninskega premoženja v navzočnosti najmanj $\frac{2}{3}$ članov občinskega sveta, dočim je bilo doslej za take sklepe potrebna $\frac{3}{4}$ prezenca.

Prehajam k občinskemu volilnemu redu. Tu hočem navesti samo glavne principe, na katerih sloni ta volilni red. Volilna pravica naj se izvršuje praviloma osebno. Izvzeti so vsi tisti, ki ne stanujejo v Ljubljani. Vsi drugi bodo morali izvrševati volilno pravico osebno. (Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Posavci!“) Občinski doklad se tudi od Posavcev ne branite. Osebno bodo izvrševali volilno pravico tudi ženske. Stem postane, če se ta načrt potrdi, Ljubljana eno najbolj modernih mest. (Veselosť — Heiterkeit. — Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Prvo!“).

Sestava volilnih razredov ima neločeno obliko, kakor v volilnem redu za deželni zbor. (Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Tam morajo ženske voliti s pooblastili!“) Predlog občinskega sveta je šel za tem, da bi ostalo v drugih razredih vse pri starem torej nesoglasje med številom volilcev, da bi se pa priklopil splošni razred s 6 svetovalci, prvotno celo samo s 4. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Čista kurija!“) To bi bila takozvana čista kurija, dočim se očita temu načrtu, da je v njem uvedena pluralnost. Če bi bil načrt občinskega sveta ljubljanskega odkritosrčen, bi moral dotični splošni razred dobiti vsaj toliko svetovalcev kakor drugi razredi. Že stem bi se volilce splošnega raz-

reda degradiralo za volilce nižje vrste. (Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Kaj pa deželni zbor!“) Pluraliteta, kakor jo predlaga naš načrt, izgublja svoj odij kar ga sploh ima, s tem, da je uveden proporcni sistem. Tistih 2000 volilcev, ki bodo imeli poleg volilcev drugih razredov glas v III. razredu, bo na podlagi proporcne sistema prišlo ravnotako do veljave. Seveda se za to uvede triletna doba bivanja v Ljubljani.

Socialna demokracija nasprotuje temu triletnemu bivanju. Ampak, gospoda, kadar se gre za sodbo o rečeh občinske uprave, je treba, da dotični občan tudi pozna potrebe občine, kajti sicer bi se lahko zgodilo... (Poslanec — Abgeordneter dr. Novak: „Kaj pa duhovniki? Za duhovnike bi tudi moral biti pogoj triletno bivanje v občini!“) Duhovniki volijo u II. razredu; doktorji tudi! — Sicer bi se lahko zgodilo, da bi prišli v občinski svet kaki fluktujoči elementi, ki bi bili za časa volitev slučajno v Ljubljani, na primer zaposleni pri osuševanju ljubljanskega barja, in bi tam sklenili stvari, ki bi bile njim v trenutno korist, občini pa v silno škodo, po tistem znanem reku: *Après nous le déluge!*

V celem sistemu se zlasti še povdarja, naj bodo priprave za volitve in sploh vse volilno postopanje kolikor mogoče javno. Zato naj bodo imeniki dvakrat javno razgrnjeni, najprej pred reklamacijskim postopanjem in potem, ko so rešene vse reklamacije, še enkrat.

Da se ne zgodi kaka zloraba pri dostavljanju volilnih izkaznic, jih je dostaviti volilnim upravičencem po pošti. Če se pa komu ne dostavi, ima dotičnik pravico, iskati volilno izkaznico na magistratu.

Da se varuje tajnost volitev, se uvedejo po nemškem zgledu kuverte. Te je oddati zalepljene in v njih velja kot glasovnica vsak listek, ki odgovarja dotičnim predpisom.

Volitev se vrši na podlagi volilnih predlogov. V tem obstoji bistvo proporcne sistema. Najmanj 30 oseb lahko podpiše in vloži volilni predlog. Vsaka teh oseb mora biti na dan volilnega predloga upisana v volilskem imeniku. Odločili smo se za sistem vezanih list in proti panaširanju. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Enaka svoboda za vse!“) Če so liste proste, da se ena stranka lahko pridruži pri volitvi drugi stranki, se lahko zgodi, da se naenkrat dekapitira voditelje; to pa je vsem strankam enake neprijetno.

Volilno opravilo samo naj bo kolikor mogoče javno. Da preprečimo vsako zlorabo, v to bo služila kontrola od strani zastopnikov deželnega političnega oblastva.

Da se volitev olajša, smo odločili za volilni dan nedeljo, kakor na Goriškem. (Poslanec — Abgeordneter dr. Novak: „Maša!“ — Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Za mašo se ne gre, ampak čas je prekratek za 7000 volilcev!“)

Da se pokaže rezultat volitev tak, kakoršen je res, da se pokaže politično in gospodarsko pričanje vseh slojev ljubljanskega mesta, zato se

je upeljal poročni sistem. Deželni odbor odnosno ustavni odsek je stal pred alternativo, ali naj vzdrži sedanjí majoritetni princip, po katerem je del prebivalstva v opoziciji, — kakor so pokazale državno-zborske volitve splošne kurije, polovica ljubljanskega prebivalstva v opoziciji, ali naj bo temu delu prebivalstva še vedno vezana vsaka prosta beseda na magistratu, — ali naj se tudi za manjšino upelje varstvo.

Gospoda, občina ni politična korporacija, v kateri bi se govorilo o zakonih, v katerih se principi raznih političnih struj uveljavljajo, občina je v prvi vrsti gospodarska organizacija, in zato je važno, da so v njeni upravi zastopani vsi sloji, vse gospodarske struje. (Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Zakaj pa je na deželi drugače?“)

Da se zagotovi stalnost in ne obtežuje preveč volilcev, naj se voli samo vsaka tri leta, in takrat tudi namestnike. Na mesto odpadlih svetovalcev pridejo v občinski svet namestniki in na njih mesto se pokličejo tiste, ki so bili v dotičnem volilskem razredu, oziroma v listi dotične stranke v prvotnem izidu najbližje izvolitvi za namestnike. To se vrši popolnoma avtomatično po tisti vrsti kakor so bili v listi.

Upelje se tudi volilna dolžnost. Volilna dolžnost nam pomeni važno sredstvo za politično vzgojo ljudstva. (Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Zakaj pa na deželi ne?“) Veliko krogov je še danes napram volitvam indiferentnih. Ko bo pa vsakdo prisiljen, da gre v gotovi dobi glasovat, bo se vprašal čemu? — in s tem vprašanjem se bo začel politično vzgajati.

Sicer pa bi morali tudi gospodje v središču biti zadovoljni z volilno dolžnostjo še z drugega stališča. (Poslanec — Abgeordneter dr. Pegan: „Fijakarji!“) Saj veste, kako se obremení strankarski zaklad z volitvami in vse stranke bi morale biti hvaležne, ako odpadejo tisti ogromni stroški pri občinskih volitvah. (Poslanec — Abgeordneter dr. Pegan: „Zato smo naredili volilno dolžnost, da prisparamo fijakarje.“ — Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Zakaj pa na deželi ne?“ — Poslanec — Abgeordneter dr. Pegan: „Tam pa ni fijakarjev!“ — Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Tam so zastonj!“)

Poročni način volitev, kakor se ima uveljaviti za Ljubljano, se je v Belgiji jako dobro obnesel. Vandervelde, vodja socialnih demokratov, je zapisal o tem sledeče besede: „Porochni sistem je koristen v marsičem. Bistvene tehnične težave se niso pojavile. Čutu pravičnosti prebivalstva se je zadostilo. Politično življenje je postalo manj zagrizeno, zato pa ne manj intenzivno. Manj je dovajalo do izgrediv, bolj pa do resnega, smotrenega razbistrenja ljudskih mas.“ (Klic na levi — Ruf links: „Čujte!“ — Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „To velja za vse, tudi za deželni zbor! Zakaj pa samo za Ljubljano?“)

Že naprej slišimo sodbo, ki bo prišla od gospode na klopi narodno-napredne stranke. Ti

ugovori so nam znani. Ampak ta sodba nas ne spravi iz ravnotežja.

Po današnji dopoldanski debati v tej visoki zbornici, po glasovanjih, ki smo jih doživeli, bi se tudi mi danes in že prej lahko postavili v pozo, ki je tako priljubljena na eni strani naše zbornice. (Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Kdo ima večjo pozo, kakor vi? Saj boste kar počili same ošabnosti!“) Lahko bi rekli: „Veleposestvo je glasovalo z narodno-napredno stranko. Mati Slovenija, tvoji sinovi te izdajajo, gredo s tujcem vkup, mesto da bi podali roko ljubezni svojemu bratu. Zakrij si lice, Slovenija, zakrij si lice, bela Ljubljana, da ne vidiš tega dne žalosti in tuge!“

Gospoda! Za nas so te tirade tempi passati! Premnogokrat smo jih že čuli izgovorjene iz gole politične oportunitete. Naš cilj je udejstvovanje vseh ljudskih sil, kakor v deželi, tako v Ljubljani, brez malenkostnih ozirov.

Roscher piše v svojem delu „System der Volkswirtschaft“: „Pri navadnih ljudeh more biti patriotizem samo takrat istinit, če izhaja iz manjšega kroga, ki jih najprej obdaja in za čigar člane se osebno zanimajo.“ In tak krog je najprej — občina. Naš cilj je, s to volilno reformo vzbuditi med Ljubljančani več zanimanja za napredek in bodočnost Ljubljane. (Živahno pritrdjevanje na levi — Lebhaftes Zustimmung links. — Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Ljubljano zopet ščitijo proti mestnemu svetu, kakor Idríjo!“)

Predlagam v imenu ustavnega odseka:

„Visoki deželni zbor skleni:

I. Priloženemu načrtu zakona se pritrdi.

II. Deželnemu odboru se naroča, da sprejeme temu načrtu zakona izposluje Najvišje odobrenje.“

Deželni glavar:

Otvorjam splošno razpravo.

Oglašena sta do sedaj kot kontra-govornika gospoda poslanca dr. Triller in Gangl.

Kot pro-govornika imam dosedaj zapisanega samo gospoda poslanca dr. Pegana.

Otvorjam torej debato; do besede pride prvi kontra-govornik gospod poslanec dr. Triller.

Poslanec dr. Triller:

Moja gospoda! Častita levica te visoke zbornice, ki reprezentuje, kakor se je pravkar pokazalo, precej labilno večino, želi danes praznovati poseben praznik svojega strankarskega zakonodajstva.

Potem, ko je osigurala svojemu kulturnemu naziranju z novim zakonskim načrtom o šolskem nadzorstvu odločilni vpliv na vse deželno šolstvo, želeč si stem osvojiti zlasti bodočo generacijo — potem, ko je z novelo o splošnem občinskem volilnem redu položila temelj-kamenj strankarskemu terorizmu v naši komunalni organizaciji izven Ljubljane — potem, ko je z deželno banko, stoječo izven kontrole legalnih zastopnikov dveh tretjin deželnih davščin, skrbela za primerno

finančno podlago — prinaša nam danes kot nekako piëce de resistance premembo mestnega štata našega stolnega in edinega avtonomnega mesta, ki je doslej trdovratno zapiralo svoja vrata političnim načelom S. L. S. in ki je za to od te strani želo vsikdar tudi primerno ljubezen.

Stavba dozorela je torej do střehe in ob taki priliki zahteva star običaj, da stavbenik zasadi vrh zgradbe mlaj, okrašen z barvami stavitelja. Jaz ne razločujem dobro teh barv, ampak zdi se mi jih preveč, da bi tvorile samo starodavno našo deželno trobojnico. (Klici v središču: — *Mufe im Zentrum*: „Dobro, dobro!“ — Ironičen smeh na levi — *Ironischer Gelächter links*). In ako se sedaj ozrem na to zgradbo, tedaj me navdaja skrb, da je Vaše veselje prerano, praznik prezgoden. Ta cela stavba zdi se mi izvršena silno površno in malo solidno in jaz se bojim, da ne odgovarja strogim predpisom političnega stavbenega reda v moderni državi. Jaz se bojim, da jo vrže po tleh prvi politični potres. Zakaj, zlasti sklepni kamen, ki ga danes vzdavate, je veliko pretežak.

Toda vse to je stvar kolavdacije, kate, mimogrede povedano, tudi za pritličje še ni. To bodi skrb kolavdatorja, čigar zastopnik sedi tu pred nami v osebi našega gospoda deželnega predsednika. Obžalovati je le, da ta kolavdator ni povzdignil pravočasno svojega svarilnega glasu, pa bodisi, da je temu kriv sam, ali pa okoliščina, da mogočna večina te zbornice tudi nasproti vladi uveljavlja svoje vodilno načelo: sit pro ratione voluntas. V interesu ekonomije dela pa je to moje obžalovanje v obeh slučajih upravičeno, kajti dalo bi se bilo prihraniti mnogo nepotrebnega truda in dela.

Narodne-napredne stranke ne zadeva za to nobena krivda, kajti ona nastopa v tej zbornici le kot kritik in še v tej vlogi se je morala privaditi vsprči brezmejni ošabnosti večine ovsenega kruha brezpravne manjšine. Nil admirari, to je postalo v deželnem zboru kranjskem naše prvo načelo.

Danes pa nam ne morete očitati, da nastopamo le kot slepi strankarji; danes odlagamo svoj strankarski plašč, ter nastopamo v prvi vrsti kot opravičeni in poklicani branitelji avtonomije naše slovenske prestolnice. In kot taki Vam moramo predvsem očitati, da pomeni že formalno postopanje Vaše v tej zadevi naravnost negacijo avtonomije in ignoriranje najnavadnejših parlamentarnih šeg in običajev. (Burno odobravanje v središču — *Stürmischer Beifall im Zentrum*.)

Res je, da ima dežela v zakonjeno pravico nadzorstva tudi nad avtonomijo mestnih občin. Res je pa tudi, da med štaturi takih občin in pa med štaturi navadnih selskih občin mora biti nekaj razlike in da nadzorstvena pravica dežele nikdar ne more segati tako daleč, da bi bil dopusten — oktroa! Imela je pravico pozvati občino, da predloži potrebno reformo svojega štata, toda tega v današnjem slučaju niti treba ni bilo. Več kot leto dni valjal se je po predalih deželnega odbora načrt občinskega sveta ljubljanskega o reformi občinskega volilnega reda,

Vi pa ste ta načrt tajili, ter ga nikdar niste predložili tej visoki zbornici, kakor bi to bila Vaša dolžnost. Po ovinkih utihotapili ste ga v ustavni odsek, čigar večina pa je prešla preko njega kratko in malo na dnevni red. To je preveč in zoper tako postopanje moramo zlasti ljubljanski poslanci povzdigniti na ves glas svoj protest; isto storil bo v danem momentu in v primerni obliki tudi občinski svet ljubljanski sam, kar naj blagovoli zlasti visoka vlada že v tem trenutku vzeti na znanje. Čim bo namreč zlomljeno načelo avtonomije, potem bo mestni štatur ljubljanski izpostavljen sleherni dan novim „reformam“ po meri politične fluktuacije v tej visoki zbornici, postal bo igrača v rokah političnih strank. Kratkovidna tista vlada, ki to dopušča! In še na nekaj bi se usojal opozoriti to vlado; na dejstvo namreč, da je bil oktroa dosedaj izključni njen privilegij in monopol. Naj si torej ne davzeta iz rok tega dragocenega orožja! (Veselost v središču — *Heiterkeit im Zentrum*.)

Pa mi smo opozicija načel in nefakcijskosti, ne pa fakcijskosti in neradi se vsled tega oklepamo formalnih pomislekov; to pokazali smo tudi v današnjem slučaju, ker nismo izvajali posledic iz tega, da se o predlogi deželnega odbora v resnici še do danes ni vršilo pravilno prvo branje.

Zategadelj bi končno lažje prenašali celi oktroa, ako bi pomenil načrt, kakoršen je izšel iz ustavnega odseka, v resnici tudi le en korak naprej na poti demokratizovanja javnega življenja in na poti javne pravičnosti. Toda ta načrt je, ako abstrahiramo od nekaterih posameznih določb, strankarsk do zadnje pičice na zadnjem i-ju in reakcionaren do kosti. (Živahno odobravanje v središču — *Lebhafter Beifall im Zentrum*.)

Z mirno vestjo trdim, da je prihajal načrt občinskega sveta veliko bližje idejalu pametne občinske politike. Opravičbe te oistre kritike ne bom ostal na dolgu. Treba pa je v to svrhu, da si nekoliko natančneje ogledamo javnopravni poklic občine.

Občina je najmanjša javnopravna organizacija, ki ima zadoščati v okviru državnega in deželnega zakonodajstva, lokalnim, gospodarskim in socialnim interesom. Država — dežela — občina, tako se stopnjuje pri nas javnopravna struktura človeške družbe. Narod je žal eliminiran.

Idejal bi bil:

1. kulturna in vrhovna centralna organizacija v okviru države,
2. narodna avtonomija,
3. širša gospodarska samostanost dežela,
4. lokalna avtonomija občin v svrhu izjednačenja in ublaževanja lokalnih socialnih in gospodarskih interesov.

Dnevna politika naj bi bila torej iz občin kolikor mogoče izključena.

Priznavam, da ta idejal še ni dosežen in v naših razmerah tudi še ni dosegljiv. Kriva pa je

temu tista država, ki doslej še ni imela poguma, da bi dosledno in neizprošno izvajala načelo narodne enakopravnosti in ki pozna še vedno izvoljene narode. Kjer pa so izvoljenci, tam so tudi zatiranci in ti zatiranci imajo pravico, da se tudi v najmanjšem svojem fragmentu, t. j. v občini, bore za svoj narodni obstoj. Od tod prenašanje narodne politike v občine in od tod pravica zastopstva narodnih manjšin tudi v občini.

Kjer narodnostnega boja ni, tam se je komunalna politika tudi v Avstriji že veliko bolj približala idejalu in ako ga tudi tam še ni dosegla, kriva je zopet temu ona država, ki tudi onega poguma še ni imela, da bi centralizovala velika kulturna in socijalna vprašanja.

Tako pri nas, drugje pa je bolje — tam namreč, kjer ne vlada tisto proketo načelo: *divide et impera!* Klici v središču — *Mufe im Zentrum* (Dobro! Dobro!)

In tudi v zgodovini ni opravičeno prenašanje dnevne politike v občino. Svarilni vzgled za to nam je srednji vek, ta zlata doba politikujočih občin, zlasti na Nemškem in v Italiji. Dolga stoletja krvavela sta ta dva naroda ob političnem komunalizmu in dolga desetletja zaviral je ta faktor združitev narodov. Tudi francoska revolucija — ta največja evolucija človeške duše — bila je neizproсна nasprotnica politikujočih občin in tisti *conseil municipaux*, katere je še dopustila, niso bili niti senca več prejšnjih mestnih pravic.

Iz njih v prvi vrsti rodila se je po tem znana Steinova: *Preussische Städteordnung* iz leta 1808, ki je priznala tudi največjim mestom le še socijalno in gospodarsko avtonomijo brez političnega vpliva. Ta sistem recipiral se je potem tudi pri nas, zlasti po letu 1848, in na njem slone v bivstvu še danes skoro vsi avstrijski mestni statuti. Zastareli so vsled tega in brezdvomno potrebni reforme. To velja tudi za ljubljanski statut. Tega mi nikdar nismo tajili in to je, kakor rekoč, občinski svet ljubljanski že leta 1907. priznal.

Na načelih, katere sem si usojal ravnokar na kratko razvijati, pa bi morala sloneti vsaka občinska reforma. In sedaj vprašam: Ali pomeni v resnici reformationem in melius načrt ustavnega odseka, ki odpira na stežaj vrata občinske hiše najstrastnejšemu političnemu in nacijskemu strankarstvu? (Živahno odobravanje v središču *Lebhafter Beifall im Zentrum*. — Ugovarjanje na levi. — *Widerpruch links*.) Pa seveda Vi ugovarjate, da vlada v občinskem svetu ljubljanskem ena sama politična stranka brez opozicije in brez kontrole in da je to nezdravo. Cum maximo grano salis, moja gospoda! Politično in nacijsko je občinski svet ljubljanski v resnici jednoten, toda v okviru poklicane občinske politike razcepljen je v najrazličnejše frakcije po meri stanovskih, socijalnih in gospodarskih interesov posameznih stanov in poklicov ljubljanskega prebivalstva. Stvarna kontrola in opozicija je torej de facto dana in izključeno je preganjanje ali tudi le preziranje ka-

teregakoli stanu. Če je dobro skrbjeno za naprednega trgovca, prihaja to na dobro tudi klerikalnemu in če mora naprtiti občinski svet ljubljanski težka bremena nemškemu obrtniku, nositi jih mora v isti meri tudi slovenski napredni obrtnik.

Politične manjšine pa so upravičene le v večjih javnopravnih organizacijah, v katerih se politična pripadnost posameznika in stranke krije tudi z gospodarskim naziranjem. Najboljši eksempl za to nam je prav ta visoka zbornica, v kateri zastopa levica kmeta, središče meščana, desnica pa veleposestnika. Če hoče torej v tej zbornici biti zastopan tudi meščan, zamore biti to spričo današnjih razmer le po narodnonapredni stranki — od tod pravica političnih manjšin v takih korporacijah. Pri občini pa je stvar vsa drugačna. Nemogoče je na pr., da bi se zrcalilo iz proračuna mesta ljubljanskega kako enostransko gospodarsko politično naziranje vladajoče stranke, kakor se zrcali iz Vašega deželnega proračuna eminentno agrarna tendenca Vaše politike v kvar meščanu. Nemogoče je, da bi gospodujoča stranka v ljubljanskem občinskem svetu preganjala iz političnih razlogov katerikoli stan, kakor ste Vi preganjali na pr. trgovca ali meščana.

Zategadelj z mirno vestjo trdim, da je de facto tudi vsak ljubljanski meščan Vaše politične barve zastopan v našem občinskem svetu, seveda ne kot strankar, temveč le v okviru svojih upravičenih gospodarskih in stanovskih interesov, ki se nikdar ne dajo cepiti po politični pripadnosti. Pravice političnega manjšinskega zastopstva v občini pa Vam ne morem priznati, ker bi bilo to pogubno za trezno in uspešno občinsko politiko in ker bi bilo potem veliko težje pravično socijaliziranje občinskega gospodarstva.

Z isto pravico trdim potem, da so zastopani v občinskem svetu de facto tudi naši nemški so-meščani v okviru svojih opravičenih gospodarskih interesov; pravice nacijskega zastopstva pa tudi njim ne morem priznati, ker se ne nahajajo v poziciji zatirane narodnosti, temveč so nacijsko saturirani do grla. (Ugovarjanje na desni. — *Widerpruch rechts*.) Gospodje odkimujejo in jaz jih opozarjam le na ljubljansko šolstvo. O realki in gimnaziji tu niti ne govorim in le to konstatujem v okviru današnje debate, da mora občina ljubljanska za 132 otrok izdržavati petrazredno nemško ljudsko šolo, dočim ne ve kam z ukaželjno slovensko deco. (Pritrjevanje v središču. — *Zustimmung im Zentrum*.) In sedaj hočem poslužiti še s pikantnim detajlom, ki prav jasno osvetljuje nacijsko politično pozicijo nemštva na Kranjskem:

Nekje na Črnomaljskem nahaja se mala kočevska občina Planina (Stockendorf). Tej občini doposlal je magistrat ljubljanski nedavno uraden dopis v neki domovinski zadevi; kakor ob sebi umevno, bil je dopis sestavljen v uradnem jeziku našega magistrata, to je v slovenkem. Občina Planina je ta dopis vrnila, češ, da ga ne razume, in ko ga ji je mestni magistrat vnovič vposlal s poukom,

da ga mora sprejeti in da naj si ga da pač prevesti, ako res tam doli sredi kranjske dežele nihče ni zmožen slovenskega jezika, je županstvo občine Planina tudi ta dopis vrnilo s sledečo duhovito pripombo: „Den Rat, uns die kleine Geschichte verdolmetschen zu lassen, müssen wir als einen guten Witz betrachten, über den die hiesigen deutschen Bauern abends beim Wein herzlich lachen werden“. (Klici: v središču. — Rufe im Zentrum: „Čujte, čujte! Škandal!“) Tak je torej nacijski humor „zatiranega“ kranjskega nemštva, ki bi brezdvomno tudi v občinski hiši ljubljanski hotelo igrati le vlogo izvoljenega naroda in ki bi stem prinašalo tudi v ta zastop edinole nepotrební prepír. Glede na vse to torej z vso upravičenostjo negiram tudi ljubljanskemu nemštvu kot takemu pravico do nacijskega manjšinskega zastopa v občinskem svetu.

Idejal občinskega volilnega reda bi bilo po mojem mnenju interesno zastopanje na podlagi splošne in enake volilne pravice v okviru posameznih gospodarskih in socijalnih interesnih skupin, poklicov in stanov. (Odobranje v središču — Beifall im Zentrum).

V tem okviru, čestita gospoda na levici, bilo bi nam dobro došlo tudi Vaše nepolitično sodelovanje pri občinski upravi in na tej podlagi bi bil kompromis lahak. Toda Vi ga niste iskali in hodili ste svojo pot. Oglejmo si torej cilj, do katerega ste prišli.

Recipirali ste poročni volilni sistem z obveznimi listami v najstrožji obliki. Jaz pravim: nekaj lepega na popolnoma nepravem mestu. Vaš sistem pomenja popolno atomizovanje volilca. Oropa ga vsake individualnosti in pozna ga le še kot pripadnika te ali one stranke. Volilec preneha biti realno bitje, ter je le še številka v svoji stranki. Summa summarum: namesto volilne pravice posameznika, stopi volilna pravica strank. (Živahno odobranje v središču. — Lebhafter Beifall im Zentrum).

Drugje so uvideli, da je ta drakoničen sistem zlasti za občinski zastop krivičen, ter so upeljali vsaj delno pravico panaširanja list. Tako n. pr. v Lincu, kjer je volilec vezan le na polovico lastne liste, ostalo polovico pa lahko kombinira po svojem individualnem prepričanju iz vseh ostalih list. Po Vašem načrtu pa je taka svoboda popolnoma izključena, tu volilec ne bo smel izbirati najspodobnejših, temveč mora akceptirati celo stranko en bloc. Nasprotno pa tudi izvoljenec ne bo smel zastopati gospodarskih in socijalnih interesov svojega stanu in svoje gospodarske interesne skupine, temveč bo moral nastopiti vsikdar le kot strankar. Da je to pri strogo gospodarski korporaciji, kakor je občina, nezdravo, leži na dlani roke.

Drugačna je stvar pri večjih, eminentno političnih javnopravnih organizacijah, kjer velja fikcija, da vsak izvoljenec zastopa celoto, bodisi narod, deželo, ali stranko, in kjer v boju sploh

izgine individualnost posameznika, ter prihaja do veljave le stranka. Pri občinskem gospodarstvu pa se razdrabljaajo stanovski interesi skoro do atomov in zaradi tega je tam potrebno individualno zastopstvo.

Ugovarjalo se mi bo, da je tudi za to skrbjeno v predležečem načrtu, ker sme proklamirati svojo lastno listo že vsaka gospodarska in socijalna skupina, če šteje le 30 članov. Pesek v oči! Dosedanja izkušnja s poročnim sistemom z obveznimi listami kaže namreč, da prihaja do veljave v resnici le velika stranka z dobro dresiranimi volilci, dočim se manj strogo organizirane stranke razbijejo v strančice in frakcije, s čemur se le še poostrujejo pri nas itak že neznosna politična in nacijska nasprotstva.

Je-li pa taka politika modra in previdna zlasti v Ljubljani in ob času, ko so se komaj polegli valovi 20 IX, o tem naj premišlja visoka vlada. (Živahno odobranje v središču. — Lebhafter Beifall im Zentrum).

Kakor bi torej pozdravljal poročni sistem z obveznimi listami za volitve v državni in deželni zbor, tako ga moram z vso odločnostjo perhorescirati za ljubljansko občino.

Sicer ste pa tudi pri upeljavi sistema samega pokazali svoje strankarsko konjsko kopito, ker ste sprejeli iz njega le to, kar Vam s strankarskega stališča ugaja; ohranili, oziroma poostriili pa ste najbolj reakcionarna načela. Zlasti velja to glede porazdelbe volilnih razredov in vnovič trdim, da je v tem pogledu načrt občinskega sveta mnogo modernejši in pravičnejši.

Dosedaj je bil 1. volilni razred domena hišnih posestnikov in velike trgovine, 2. razred pa ona uradnikov in prostih poklicov, dočim je v tretjem razredu vladala mala obrt. In če bi se sedaj s priklapljenjem čistega 4. razreda po načrtu občinskega sveta ustanovila resnična delavska kurija, potem bi prišli po tem načrtu do veljave in besede malodane vsi stanovi, v kolikor se cepijo v nasprotujoče si interesne skupine.

Načrt ustavnega odseka pa je v tem pogledu naravnost reakcionaren. Iz 1. volilnega razreda izključili ste one občane, ki plačujejo le visoko osebno dohodnino in ki izvzemši direktnih občinskih doklad, nosijo vsa indirektna bremena v posebno izdatni meri. To je krivično in nedemokratsko, ker poostčuje plutokratični značaj 1. razreda. V 2. razredu bodo zopet majorizovani uradniki in prosti poklici, ki so v večjih mestih eden izmed glavnih stebrov občinskega gospodarstva. V to svrhu ustanovili ste v tem razredu privilegovano volilno pravico onih neobčanov, ki imajo slučajno v mestnem ozemlju kako zaplatico, od katere plačujejo morda 10 v. državnega davka in 2—3 v. občinskih doklad. Druzega interesa na mestnem gospodarstvu ti posavski in barjanski zaplatarji gotovo nimajo in vzlic temu bo volil vsak izmed njih v ljubljanski občinski svet v istem razredu, kakor n. pr. gospod deželni predsednik baron Schwarz. (Veselost v središču. — Heiterkeit im Zentrum). Dejstvo, da ste

črtali glede teh neobčanov v zadnjem hipu census 6 K, ki bi bil vsaj deloma ublažil to krivico, mi je v zvezi z novim § 1 a obč. r. dokaz, da se bo tu ustanovila posebna fabrika za ne-ljubljanske volilce v ljubljanski občinski svet. (Pritrjevanje v središču. — Zustimmung im Zentrum).

Spričo temu je tem večja krivica, da ste oropali aktivne volilne pravice tudi največje, slučajno še nedoletne ljubljanske davkoplačevalce, akoravno je v načelu interesnega zastopanja po visokosti davka že ob sebi označen realen značaj te volilne pravice.

Največja krivica pa je pluraliteta v 3. volil. razr., ki pomenja popolno majorizovanje dosedaj bezpravnih slojev prebivalstva. Naj se mi ne ugovarja znana dr. Krekova formula, da je to začetek splošne in enake volilne pravice in negacija kurijalnega sistema. Preprozoren je zofizem te formule, da bi bil potreben tudi le še ene same besede odgovora. (Klici v središču: Rufo im Zentrum: „Res je!“)

Reakcionarno je tudi podaljšanje dobe bivanja za uradništvo in za one volilce 2. in 3. razreda, ki plačujejo le osebno dohodnino. Naravnost kričeča pa je zahteva 3-letne take dobe za ostale volilce 3. razreda, ki se rekrutirajo iz slojev, ki so podvrženi največji fluktuaciji. Tem večja je ta krivica v okviru proporcionalnega sistema, ki individualnosti volilne pravice ne pozna in ki hoče varovati in upoštevati le posestno stanje strank.

Celo Predarlski volilni red, ki gotovo ni poseben liberalen, je v tem pogledu modernejši. (Posl. dr. Tavčar: „So ga slabo prepisali“).

Črtali ste tudi volilno pravico častnih občanov, akoravno je v Ljubljani že vspricho števila volilcev popolnoma izključena tista kupčija s častnimi občani, kakoršno so uprizarjale politične stranke na deželi in zaradi katere se je po vsej pravici črtala v občinskem volilnem redu za deželo ta volilna pravica.

In če se pri tej priliki spominjam, s kako pozosta zlasti gospoda dr. Šusteršič in dr. Krek tačas gromelega zoper to nemoralno zlorabo častnega občanstva, tedaj pri tej priliki čestiti levici ne morem zamolčati interesantnega detajla iz zadnjih tednov, ki jasno spričuje, da se Vaš demokratizem in Vaša morala v teoriji silno močno razlikujeta od prakse. V Železnikih nad Škofjoloko so pred durni občinske volitve in ker sta prvi in drugi razred skoraj gotova narodni-napredni stranki, izvolila je sedanja nasprotna večina za nečastne častne občane v volilne svrhe ravno obe korifeji Vaše morale dr. Šusteršiča in dr. Kreka, poleg tega pa še za železniško občino velezaslužnega profesorja Jarca in poslanca Demšarja. (Klici v središču: — Rufo im Zentrum: „Čujmo, čujmo!“) Pa do danes še nisem šlišal, da bi bili ti gospodje ogorčeno odklonili tako nečast, iz česar upravičeno izvajam sum, da mislijo v praksi pač izvršiti tisto nemoralnost, zoper katero so v teoriji tako gromeli. (Ironični klici v središču: Ironische Rufo im Zentrum: „Živel! taki častni občani!“)

In če se sedaj še enkrat vračam k načrtu ustavnega odseka, potem hočem konstatirati le še, da vsebuje § 1 a I. čl. naravnost flagratno kršenje mestne avtonomije, ker dovoljuje vsakemu strankarskemu deželnemu odboru, da sme v soglasju z naklonjeno mu deželno vlado v umazane politične svrhe poljubno trgati mestno ozemlje. Naj se ne sklicuje gospoda v tem pogledu na državni okvirni zakon, niti na znani judikat upravnega sodišča glede neke med dvema selskima občinama sporne parcele na Koroškem! Tu je položaj bistveno drugačen in le mimogrede naj opozorim tudi na to, da je načrt v tem pogledu absolutno nezdružljiv tudi z novim zakonom o domovinstvu.

Pa o tem in pa o vprašanju, kako naj se v takih slučajih varujejo gospodarski interesi mestne občine, premišljuje naj v prvi vrsti ona vlada, v čije rokah bo v kratkem usoda tega načrta. Moja naloga je le ta, da pribijem na tem mestu to določbo kot navadno in prostaško politično geometrijo. (Klici v središču: — Rufo im Zentrum: — „Tako je dobro!“)

Da pomeni naposled kršenje mestne avtonomije tudi določba, da občinski svet ne bo več zadnja volilna inštanca, temveč deželna politična oblast, je ob sebi umevno.

V ustavnem odseku opozarjali smo lojalno na vse te in druge hibe, o katerih bodo govorili še moji tovariši. Stavili smo spreminjevalne predloge, s katerimi naj bi se odzela načrtu vsaj najbolj očitna in najbolj krivična strankarska tendenca, toda večina je bila nepristopna za vsak stvaren argument in vsi naši predlogi so padli.

Ista osodba bila bi jim gotova tudi danes in vsled tega mi ne bomo kradli časa bogu in deželi kranjski ter se marveč v znak protesta zoper tak način zakonodajstva ne bomo udeležili specialne debate o tej zadevi. (Živahno odobravanje v središču. — Lebhafter Beifall im Zentrum).

Tolažilno za nas je pri celi stvari le dejstvo, da je načrt ustavnega odsaka ne glede na vse drugo tehnično neizvedljiv in da bo vsled tega hodil še dolgo in trnjevo pot, predno bo ta Vaša beseda postala meso. In naj Vam pride pri tem na pomoč tudi doslej še vedno nepravomočna lex Lampe z dne 28/12 09, ki je le dokaz za to, da nimate zaupanja v lastno delo.

In stem sem z oceno predloge pri kraju.

Vaše postopanje, moja gospoda od leveice, nam je dokaz, da Vas ni vodila želja po pravični moderni reformi mestnega statuta, temveč, da je bil Vaš motiv edinole hrepenenje po gospodstvu! Sicer bi si ne vbijali glave zaradi napredne Ljubljane v trenutku, ko bi moral absorbirati vse Vaše duševne moči mizerni finančni položaj dežele v trenutku, ko trkajo na Vaša vrata vedno glasneje in neizprosneje največja socialna vprašanja. (Klici v središču: — Rufo im Zentrum: „Učiteljsko!“)

Sicer bi Vi, poslanci kmečkih občin in splošne kurije izven Ljubljane ne vsiljevali tej

Ljubljani nekaj, česar ona ne mara in ne odrekli bi ji tega, kar je zahtevala.

Vse to je znak brezmejne politične nezmernosti Vaše stranke in naša tolažba stoji v zgodovinskem aksijomu, da je propadla še vsaka stranka, ki prišedši do zenita, do veljave in vlade, ni znala biti zmerna. (Poslanec dr. Tavčar: „In pravična“. — Živahno pritrdjevanje v središču. — Lebhaftes Zustimmung im Zentrum).

Pride čas, ko se boste bridko spominjali besed nemškega pesnika: Hirtenknabe, Hirtenknabe, einmal läuten sie auch dir! . . .

In če si sedaj izprašujem svojo vest, je-li zamoremo napredni poslanci zvesti svoji dolžnosti glasovati tudi le za prehod v specialno debato o tem zakonskem načrtu — tedaj, imam za odgovor le trikratni Castellarjev: Ne! Prvič ne, ker je načrt po tendenci strankarsk, drugič ne, ker je po vsebini protisocialen in tretjič ne, ker je po efektu protinaroden. (Dolgotrajno odobravanje v središču. Govorniku somišljeniki čestitajo. — Anhaltender Beifall im Zentrum, Redner wird von den Gesinnungsgenossen beglückwünscht).

Landeshauptmann:

Zum Worte gelangt jetzt der Herr Abgeordnete Dr. Eger.

Abgeordneter Dr. Eger:

Hoher Landtag! Selten hat ein Gesetzentwurf die Geister so aufgerüttelt, die Gegensätze so scharf aneinander geraten lassen, als der vorliegende. Den Anlaß dazu gibt zweifellos die Bestimmung des § 25 der Gemeindevahlordnung. Denn ich bin fest überzeugt, daß sich bezüglich aller anderen Bestimmungen der Novelle die Herren der Partei, welcher der geehrte Herr Vorredner angehört, irgendwie mit dem Reformwerke abgefunden hätten. Dieser § 25 der Gemeindevahlordnung enthält die Bestimmung, daß in Zukunft bei den Wahlen in den Gemeinderat der Landeshauptstadt Laibach das Proportionalwahlssystem zur Anwendung kommen soll. Alle Parteien haben schon im Ausschusse zugegeben, daß das Proportionalwahlssystem ein ideales und gerechtes ist, und es ist daher eigentlich gar nicht mehr notwendig, über die Güte desselben noch irgendein Wort zu verlieren.

Allerdings hat der geehrte Herr Vorredner in diese Anerkennung eine Beschränkung eingeflochten. Er hat erklärt, daß das Proportionalwahlssystem nur bei politischen Wahlen, also bei Wahlen in den Reichsrat und in die Landtage ein ideales sei, nicht aber bei Wahlen in eine Gemeindevertretung. Diesbezüglich aber stehe ich gerade auf dem konträren Standpunkte, den ich auch begründen zu können glaube. Bei politischen Wahlen kann eine Partei in einem Wahlbezirke in einer starken Minderheit bleiben, während dasselbe der zweiten Partei in dem angrenzenden Wahlbezirke geschieht, so daß schließlich eine gewisse Ausgleichung stattfindet und die Gesamtzahl der gewählten Abgeordneten der einzelnen Parteien doch bis zu einem gewissen Grade in einem richtigen Verhältnisse zu den Kräften der Parteien stehen wird, wobei nicht vergessen

werden darf, daß schon bei Einführung der neuen Reichsratswahlordnung auf möglichst homogene Wahlbezirke Rücksicht genommen worden ist.

Ganz anders ist das bei Wahlen in Gemeindevertretungen. Wenn heute in einer Gemeinde starke Minderheiten von der Teilnahme an der Gemeindeverwaltung vollständig ausgeschlossen sind, kann es diesen nur zur geringen Beruhigung gereichen, daß in einer anderen Gemeinde der Gegenpartei, die in der ersten Stadt am Ruder ist, das gleiche Loß zuteil wird, denn in der Gemeindevertretung werden in erster Linie lokale, wirtschaftliche Angelegenheiten beraten und an dieser Beratung will jeder in seiner Heimatstadt teilnehmen.

Durch die uns vorliegende Novelle wird nun sämtlichen größeren Minderheitsparteien in Laibach die Möglichkeit eingeräumt, an der Beratung der Gemeindeangelegenheiten teilzunehmen. Auch jene Steuerträger, die nicht zur Majorität gehören, werden in Zukunft nicht nur das Recht und das zweifelhafteste Vergnügen haben, die erhöhten Umlagen zu zahlen, sondern auch die Befugnis, bei der Verwendung dieser Umlagen mitzusprechen.

Die heutige Situation des Haushaltes der Landeshauptstadt Laibach macht diesen Wunsch nur umso begreiflicher. Es ist ja noch nicht lange her, daß der Laibacher Gemeinderat die Umlagen von 20 auf 25% gesteigert hat, vor einigen Tagen wurden die Umlagen auf 35% erhöht, und dies ohne plausible Begründung. Denn mit den steigenden Auslagen steigen ja auch die Einnahmen der Gemeinde auf natürlichem Wege, und ich glaube, es liegt ein Widerspruch darin, wenn auf der einen Seite der Gemeinderat Enquêtes einberuft, um der Teuerung in Laibach vorzubeugen, und auf der anderen Seite mit einer derart horrenden Steigerung der Umlagen vorgeht. Die letzte Erhöhung der Umlagen wird gewiß auch die Laibacher Steuerzahler, die man sonst als launischfromm bezeichnen darf, aus ihrer Ruhe bringen, weil nun die Folgen der heutigen Gemeindeverwaltung jeder an seiner eigener Tasche spüren dürfte, und es ist begreiflich, daß heute mehr oder weniger in ganz Laibach der Ruf nach einer Opposition laut wird. Durch den vorliegenden Entwurf wird nun tatsächlich eine Opposition in die Gemeindestufe Eintritt erhalten. Anläßlich der Beratung der allgemeinen Gemeindeordnung und des Bankstatutes hat Erzellenz Schwegel in ausführlichster Weise dargelegt, welchen Wert eine Opposition in allen Verwaltungskörpern hat, indem gerade dadurch sonst latente Kräfte locker werden und die Angehörigen der verschiedensten Parteien sich dann bemühen, ihr Bestes für das Wohl des Ganzen einzusetzen. Dieser Grundsatz muß sich aber insbesondere bei autonomen Gemeindeverwaltungen bewähren. Er hat auch den weiteren Vorteil, daß der Schwerpunkt der Verhandlungen aus dem Klub, aus den geheimen Sitzungen, wieder in die öffentlichen Gemeinderatssitzungen verlegt wird, die heute doch kaum zu etwas anderem dienen, als zur Emunzierung der im Klub gefaßten Beschlüsse. Ich glaube, daß auch die heutige Gemeinderats-Mehrheit ein Interesse an einer Opposition hat, weil nur dadurch der Verdacht einer parteimäßigen Verwaltung ausgeschaltet wird. Wenn eine Opposition im Gemeinderate mitarbeiten wird, kann dies meiner Ansicht nach nur

im Interesse einer geordneten Gemeindeverwaltung liegen und es dürfte der herrschenden Partei doch genügen, wenn sie auch nach der neuen Gemeindeordnung die Mehrheit behalten und in der Lage sein wird, ihre Ansichten und Grundsätze zur Geltung zu bringen.

Die liberal-slovenische Partei hat insbesondere deshalb gegen den Entwurf Stellung nehmen zu müssen erklärt, weil dadurch die Möglichkeit geschaffen wird, daß auch Deutsche in den Gemeinderat kommen. Diese Möglichkeit — ich gebe das zu — ist nicht ausgeschlossen. Allein ich halte es nicht für richtig und konsequent, wenn jene Partei, die schon vor Jahren vertragsmäßig das Recht der Deutschen auf Vertretung im Gemeinderate ausdrücklich anerkannt und uns Mandate zugesichert hat, nun gegen den Entwurf Stellung nimmt, weil dieses von ihr selbst als gerechtfertigt anerkannte Beitreiben der Deutschen möglicher Weise erfüllt werden wird. Allerdings hat die liberal-slovenische Presse und, ich glaube, auch der Bürgermeister der Stadt Laibach in einer Gemeinderatsitzung erklärt, daß die liberal-slovenische Partei schon bei Unterfertigung des damaligen Vertrages die feste Absicht hatte, diese Zusage nicht einzuhalten. Ich kann jedoch nicht annehmen, daß dieser Vorbehalt, der sich als eine *reservativ mentalis diabolica* schlechtester Art darstellt, von allen Herren geteilt wird, von denen oder in deren Namen der damalige Vertrag unterschrieben worden ist.

Der Herr Abgeordnete Dr. Triller hat weiters hervorgehoben, daß die Änderung der Gemeindeordnung und Gemeindevahlordnung einer autonomen Stadt gegen den Willen des Gemeinderates einen scharfen Eingriff in die Autonomie der Stadtgemeinde Laibach bedeute. Ich stelle Folgendes fest. Es wird von niemandem bestritten, daß dem Landtage das Gesetzgebungsrecht bezüglich des Gemeindestatutes zusteht; es wird auch weiters allseitig zugegeben, daß eine Reform der geltenden Wahlordnung notwendig ist.

Nichtig ist, daß der vorliegende Entwurf mit jenem Reformwerke, das der Laibacher Gemeindeamt vorgelegt hat, kaum etwas anderes gemein hat als den Namen und daß sich die Bestimmungen der beiden Entwürfe ganz außerordentlich von einander unterscheiden. Allein an der heutigen Situation trägt die liberal-slovenische Partei selbst die Schuld. Als die Gemeinderatspartei erkannt hat, daß die bestehende Gemeindeordnung und Gemeindevahlordnung den modernen Strömungen und den tatsächlichen Verhältnissen nicht mehr entspricht, hatte sie die Aufgabe, mit allen stärkeren Minderheitsparteien in Fühlung zu treten und gemeinsam mit ihnen ein neues Gemeindestatut anzuarbeiten, durch welches, ohne daß sie die Mehrheit und damit ihre Macht und ihren Einfluß verloren hätte, doch auch den berechtigten Wünschen der stärkeren Minderheiten Rechnung getragen worden wäre. Statt dessen hat die liberal-slovenische Partei die Laibacher Gemeindestube als ein Auszugsstüberl betrachtet, an dessen Ofen sich die Anhänger einer anderen Partei nicht einmal wärmen dürfen (*Veselost. — Heiterkeit.*); sie hat nach langem Zögern ein Reformwerk vorgelegt, das nur vom Parteiinteresse geschrieben war, und hat dadurch die heutige Situation im Landtage, in welchem nun alle Minderheitsparteien der Landeshauptstadt Laibach ge-

schlossen gegen die Gemeinderatspartei Stellung nehmen, hervorgerufen und verschuldet.

Nach diesen allgemeinen Ausführungen sei es mir noch gestattet, auf einige Bemerkungen des Herrn Voredners zurückzukommen.

Ich glaube, daß es kaum in den Rahmen der heutigen Debatte gehörte, auf einen Zwischenfall zwischen dem Magistrat der Landeshauptstadt Laibach und der Gemeinde Stockendorf hinzuweisen. Mir ist die Geschichte bekannt; zur Ergänzung will ich nur noch mitteilen, daß der Magistrat der Stadt Laibach den Bürgermeister der Gemeinde Stockendorf bei der Staatsanwaltschaft angezeigt hat.

Allein dieser Zuschriftenwechsel, der mehr oder weniger einen bloß ironischen Charakter gehabt hat, zu dem aber die Schreibweise des Laibacher Magistrates den ersten Anlaß gegeben hat, sonst wäre die Gemeinde Stockendorf gewiß nicht in der Weise vorgegangen, gibt kaum die Berechtigung, darauf hinzuweisen, wie glänzend es den Deutschen in Laibach geht. Ich will keine Details anführen über die Behandlung, welche die Deutschen seitens der Gemeindeverwaltung erfahren; es würde das nur zu unangenehmen Diskussionen führen. Die Herren von der Gemeinderatspartei müssen aber selbst zugestehen, daß wir jede Änderung begrüßen müssen, weil es uns schlechter nicht gehen kann, als es uns unter dieser Gemeindeverwaltung geht, und zwar gilt das nicht so sehr von unserer nationalen Lage, da uns in dieser Beziehung die Gemeindeverwaltung wenig nützen und wenig schaden kann, beziehungsweise auch die Anwesenheit einiger deutschen Gemeinderäte wahrscheinlich wenig an der Lage ändern wird. Es sind vielmehr wirtschaftliche Erwägungen, die uns jede Änderung im Magistrat begrüßen lassen, so daß wir selbst den Einzug irgend einer Opposition in den Laibacher Gemeinderat auch ohne die Deutschen als eine Erleichterung empfinden würden.

Bezüglich des Schulwesens wäre es besser gewesen, wenn Herr Abgeordneter Dr. Triller darüber nichts gesagt hätte, denn er weiß, daß das deutsche Schulwesen in Laibach hauptsächlich aus den Taschen der Deutschen erhalten wird. (*Poslanec — Abgeordneter Dr. Triller: Realschulen, Gymnasien!*) Das sind Staatsanstalten, ich meine die Schulen, die aus privaten Mitteln von den Deutschen erhalten werden.

Hoher Landtag! Ich fasse meine Ausführungen dahin zusammen, daß der Klub der Großgrundbesitzer für das Eingehen in die Spezialdebatte stimmen wird, doch behalte ich mir das Recht vor, zu einzelnen Paragraphen des Entwurfes entsprechende Abänderungsanträge zu stellen. (*Odobrovanje in ploskanje na desni. — Beifall und Handeklatschen rechts.*)

Deželni glavar:

Do besede pride sedaj gospod poslanec Gangl.

Poslanec Gangl:

Visoka zbornica! Predvsem izjavljam, da bom izkušal govoriti popolnoma mirno in stvarno, in sicer tako, kakor mi to velevalo nazoni in mnenje mojih somišljenikov in kakor mi to narekuje lastno

srce. Ne s kakšnegakoli strankarskega stališča, temveč v imenu pravice ljudstva naj se glasi moja beseda; naj se glasi kot protest proti krivicam, ki se stem zakonskim načrtom pripravljajo doslej brezpravnim masam, in naj se glasi moja beseda kot klic po rešitvi iz teh verig, ki jih oklepa okolo brezpravnih množic v prvi vrsti pluralni sistem in v drugi vrsti zahteva po triletnem bivanju v občini.

Dne 19. junija 1908 sem predlagal v 3. seji deželnega zbora kranjskega, naj se sprejme moj predlog, ki meri na to, da naj se uvede za deželni zbor kranjski volilna reforma, ki sloni na principih splošnosti, direktnosti, tajnosti in enakosti. Tedaj predložena in tudi sprejeta volilna reforma ne odgovarja tem načelom, in zategatelj sem primoran izjaviti, da odklanjam takšno volilno reformo z vso odločnostjo. Priznati moram, ko je bila v razpravi volilna reforma za občine sploh, da sem se takisto zavzel za to in povdarjal, da je zamesprejemljiva samo tista volilna reforma, ki stoji na prej navedenih principih splošnosti, direktnosti, tajnosti in enakosti. In ker dotični moj predlog tudi ni dobil odziva, sem se čutil primoranega izjaviti, da odklanjam tudi takšno volilno reformo. Zvest svojim načelom in zahtevam svojih volilcev sem bil primoran pozneje predlagati volilno reformo za deželni zbor, ki naj tudi ima za podlago načela splošnosti, direktnosti, tajnosti in enakosti. Toda tudi ta moj predlog ni dobil nobenega odziva ter je bil odklonjen. In neposredno v zadnjem zasedanju te visoke zbornice sem vložil nujni predlog za reformo deželnega in občinskega volilnega reda na principih splošnosti, direktnosti, tajnosti in enakosti s proporcijnim sistemom. Do tega mi je dala tedaj povod debata, ki se je vršila o poročilu verifikacijskega odseka, ko smo bili zastopniki mest nazvani gostačem. Ali tudi tisti moj predlog ni dobil večine.

Ne razumem, zakaj večina te visoke zbornice noče sprejeti volilne reforme, ki naj bi slonela na principih splošnosti, enakosti, direktnosti in tajnosti, saj je vendar ena glavnih zahtev tako Slovenske Ljudske Stranke kakor Narodno-napredne stranke tista točka njiju političnega programa, ki zahteva volilno reformo za vsa javna zastopstva — torej tudi za deželni zbor, za vse občinske zastope in tudi za ljubljansko mesto slonečo na principu splošnosti, direktnosti, tajnosti in enakosti. Že zategatelj, da bi obe slovenski stranki, ki sta zastopani v tej visoki zbornici, čuvali jasne in izrečne zahteve svojih političskih programov, bi bilo samo logično, da bi se obe slovenski stranki tudi o tej priliki slovesno in glasno izrekli, da je mogoče sprejeti samo tisto volilno reformo — kakor za deželni zbor, tako za občine sploh in za mesto Ljubljano posebej — ki ji je podlaga splošnost, direktnost, tajnost in enakost s proporcijnim sistemom.

Nikar naj se tukaj ne prihaža z izgovorom, da se protivi taki volilni reformi vlada, oziroma da ji je v zapreko člen 11. državnega občinskega zakona z dne 15. marca iz leta 1862, drž. zak. št. 18,

ki določa po svojem besedilu, da gre varovati v občinah koristi tistih, ki več davkov plačujejo. To interesno zastopstvo je izgubilo v načrtu, kakor ga predlaga ustavni odsek, svojo veljavo, in sicer v tretjem volilnem razredu, kjer pluralni sistem zaduši manjšino, da ne pride do veljave in torej tudi ne more zastopati svojih interesov v mestu Ljubljani. (Klici v središču: — Ruše im Zentrum: „Res je!“)

Vlada se je strogo upirala principu splošnosti, direktnosti, tajnosti in enakosti tedaj, ko se je tako volilno reformo zahtevalo za državni zbor. Vsem čestitim gospodom v tej visoki zbornici je znano, kako je tedaj zlasti med delavskim ljudstvom zavrhlo po vsej Avstriji. To delavsko ljudstvo je na ogromnoštevilno obiskanih shodih zahtevalo uvedbo volilne pravice za državni zbor na podlagi splošnosti, direktnosti, tajnosti in enakosti, in jaz se spominjam, da je ravno sedaj devet let preteklo — bilo je to leta 1900, — ko je načelnik Slovenske Ljudske Stranke na nekem shodu v Ribnici z vsem poudarkom naglašal, da bo Slovenska Ljudska Stranka z volilno reformo zadovoljna samo tedaj, ko se izvede na podlagi splošnosti, direktnosti, enakosti in tajnosti za vse javne zastope! (Poslanec — Abgeordneter dr. Oražen: „Čujmo!“) In v teh zadnjih preteklih šestih, sedmih ali osmih letih je res bilo vse naše slovensko ljudstvo tja do zadnjih hribov in doli do Ljubljane razburkano od velike, opravičene političske agitacije, ki je merila na to, da se vsa slovenska javnost izreče solidarno v zahtevi, da je samo tista volilna reforma sprejemljiva, ki sloni na principih splošnosti, direktnosti, tajnosti in enakosti. Tako govorita programa obeh slovenskih političskih strank, tako so govorili voditelji teh strank, ali dogodki iz leta 1908 so pokazali, da ni prišlo in da tudi ne pride — kakor kaže ta zakonski načrt — od programa do dejanj.

Teh načel splošnosti, enakosti, direktnosti in tajnosti ne vidim izraženih v predležečem načrtu, in zato je moram tudi danes izjaviti, da zakonski načrt, kakor nam je predložen, ni zame in za moje somišljenike sprejemljiv, in zategatelj ga moramo v soglasju s svojimi nazori in z mnenjem svojih volilcev najodločnejše odkloniti.

No, političske stranke so dostikrat v svojih nazorih spremenljive. Toda splošne koristi in splošna načela zahtevajo, da je sprejemljiva in da ima trajno veljavo samo tista in taka volilna reforma, ki ji je podlaga splošnost, direktnost, tajnost in enakost po proporcijnem sistemu.

To se prvič lahko dokaže z interesnega stališča. Mi vsi državljani, deželani in občinarji imamo svoje interese nasproti državi, deželi in nasproti občini; vsi stojimo pod istimi zakoni; vsi smo zavezani, da izpolnjujemo svoje dolžnosti glede vojaštva, glede davkov, direktnih in indirektnih itd. Že to interesno stališče zahteva, da naj imajo tudi vsi sloji brez razlike bivanja in kraja pravico do zastopanja svojih koristi v javnih zastopstvih, torej aktivno in pasivno volilno pravico.

Drugič je princip splošnega demokratizma, ki zahteva splošno, direktno, tajno in enako volilno pravico za vsa zastopstva, torej tudi za občinski svet ljubljanski. To zahteva princip splošnega demokratizma, in jaz sem že meseca junija 1908 l. povdarjal v tej visoki zbornici, da se moramo zavedati, da smo pod kožo vsi ljudje krvavi in da je prvotna vrednost vseh nas ena in ista. Kaj dviga človeka nad človeka? Ne ime, ne stan in bogastvo, ampak, kar ga dviga, to so njegove duševne sile, ki jih naj razvija v prid bližnjemu, tistemu v korist, ki je zaničevan in teptan, da ga dvigne iz uboštv, pritisne na svoje srce in izkuša napraviti sebi enakega. — (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Tako je“!) To pa je v javnih zastopih, v deželni upravi in v občinah mogoče doseči le na ta način in ta princip splošnega demokratizma se uveljavi samo tedaj, ako se uvedejo volitve, ki jim je podlaga načelo splošnosti, direktnosti, tajnosti in enakosti po proporcijem sistemu.

To je pa tudi zahteva, ki jo lahko utemeljim z narodnega stališča. Imel sem že priliko, povdariti v tej visoki zbornici, da priznavam vsaki narodnosti njene pravice. Vsaki narodnosti — tudi v naši kronovini in tudi v Ljubljani — gre njena pravica, ampak to naj ne velja samo pri nas, marveč tudi povsod drugod! (Odobranje v središču. — Beifall im Zentrum).

Stojim na stališču, da naj se člen 19. državnega osnovnega zakona izvaja z isto preciznostjo in z isto rigoroznostjo kakor Nemcem nasproti, kjer tvorijo narodne manjšine, tudi Slovencem nasproti, kjer so v manjšinah! (Odobranje. — Beifall).

Končno zahteva uvedbo volitev na podlagi splošne, direktne, tajne in enake volilne pravice v vse javne zastope tudi člen II. državnega osnovnega zakona, ki zagotavlja vsakemu državljanu enakost pred zakonom. Ako hoče država do skrajnosti izvesti to določbo, ki je izražena v členu II. državnega osnovnega zakona, potem mora dati vsem slojem pravico, da bodo ustvarjali zakonske določbe, ki so danes obvezne ravno tako onim nasproti, ki nimajo nič pravic, kakor onim nasproti, ki te zakone ustvarjajo. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Tako je“!)

Zategadelj se mi zdi, da je volilna reforma na podlagi splošnosti, direktnosti, tajnosti in enakosti dovolj utemeljena. Ni utemeljena samo s politiško-strankarskega in egoističnega stališča, ampak je tudi utemeljena v zahtevah in potrebah vsega prebivalstva. Ta zadnja utemeljitev se mi zdi celo veliko važnejša, kakor utemeljitev s strankarskega, egoističnega stališča.

Ako pogledamo načrt, kakršnega nam predlaga večina ustavnega odseka in kakršen je sedaj v razpravi, in se vprašamo, ali odgovarja ta načrt tem načelom, ki sem jih ravnokar obrazložil, moramo dobiti le en stvaren in kratek odgovor: Ne! In sicer ne, ker vidimo v tem načrtu kot prvo točko, kot prvi princip, ki je z njim uveljavljen, pluralni sistem, torej sistem, ki pušča tiste, ki so bili doslej

brez pravic, ravnokako brezpravne, kakor so bili pred sprejetjem tega zakonskega načrta.

Že prej sem povdarjal, da ta pluralni sistem izključuje tudi interesno zastopstvo, kakor ga zahteva državni občinski zakon iz leta 1862.

V Ljubljani, gospoda moja, je okolo 7000 volilcev. 4000 volilcev obsegata I. in II. razred; na III. razred pride potemtakem 3000 volilcev. Toda če gre teh 3000 volilcev volit, če prinese vsak svojo glasovnico, če gre vsak na volišče in odda svoj glas, vsi ti glasovi prav nič ne izdajo, ker jih bo 4000 glasov iz I. in II. razreda popolnoma udušilo (Poslanec — Abgeordneter dr. Zajec: „Proporc!“)

Jaz ne morem tukaj v pluralnem sistemu videti izraženega nobenega demokratskega načela, in že zategadelj, ker pluralni sistem duši pravice in zahteve tistih, ki so bili dosedaj brezpravni, je ta pluralni sistem že sam dovoljni vzrok, da tak zakon zame in za moje somišljenike ni sprejemljiv.

Drugi vzrok, da moramo ta zakonski načrt v imenu teptanih pravic ljudstva, v imenu pravičnosti in demokratizma odklanjati, je določba § 14., da ima v III. razredu volilno pravico samo tisti, ki biva že tri leta v občini. Ravno zaradi te določbe bodo najbolj prizadeti oni, ki so tudi že dandanes prizadeti in prikrajšani, in to so v prvi vrsti delavstvo, trgovski sotrudniki, privatni uradniki itd., itd. To so stanovi, ki dosedaj jako fluktuirajo, ker mora marsikdo in mnogokrat brez lastne krivde! — s trebuhom za kruhom. Malokdaj se zgodi, da bi ostal tvorniški ali industrijski delavec tri leta na enem in istem kraju. Ali je brez dela, ker ga primanjkuje, ali ga prisilijo družinske ali druge razmere, kl ga tirajo iz mesta ven. Zaradi tega dostikrat ne bo mogel dočakati delavec tistih 3 let, da bi mogel izvrševati volilno pravico. Saj delavec tudi ne čaka tri leta, da eden zasadi motiko v zemljo, drugi udari s kladivom na nakovalo, ampak s tistim dnem, ko pride v Ljubljano, mora prijeti za trdo delo, da zasluži kruh zase in za svojo rodovino. Ta določba, ki jo zavzema predloženi načrt, da bi delavec imel šele tedaj volilno pravico, ko je preživel v Ljubljani triletno dobo, je nele krivična, ampak tudi žaljiva za delavski stan in poniževalna za delavske sloje, in veliko odgovornost bo imela večina te visoke zbornice, ako v tem oziru ne izpremeni zakonskega načrta. Najmanj, kar bi mogli zahtevati, bi bilo tisto demokratiško načelo, kakor velja za deželni zbor, da se zahteva samo eno leto bivanja. Kar gre preko tega, je nepravilno, kakor je nepravilen tudi pluralni sistem, in tudi zaradi tega je ta načrt za nas absolutno nesprejemljiv.

Naposled imam govoriti še o tretji napaki, o tretjem principu, ki ga izraža predloženi zakonski načrt, in to je proporcijni sistem. Jaz sem že prej omenil, kako naj vendar pride proporcijni sistem v III. volilnem razredu do veljave, ker pluraliteta zamori manjšino? To je čisto izključeno. Ta proporcijni sistem je zgolj slepilo. Ako večina resno misli, da je proporcijni sistem pravo načelo, zakaj ga ni hotela prevzeti takrat, ko sem jaz pred-

lagal, naj se poročni sistem uvede za celo deželo? Zakaj ga hoče večina samo za Ljubljano? Ali ne zbuja to opravičenega suma, da iz vseh koncev in krajev tega zakonskega načrta diši samo skrb za korist Slovenske Ljudske Stranke. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Tako je!“), ki hoče svojo moč izrabljati v strankarsko korist in ne v korist ljudstva. Zmerom se sliši na strani večine: To zahteva stranka! Meni se pa zdi, da stoji nad kristjo stranke korist ljudstva, korist tistih množic, ki nimajo danes nič pravic, zlasti če niso združene v večje stranke. Stranka, ki je močnejša, ki ima moč v rokah, teh pravic ne prizna, ker se boji za koristi svoje stranke. In tukaj moram poudarjati, da se zlasti v III. razredu dela izjema tudi v tem oziru, da ima namreč predloženi zakonski načrt določbo, ki iz III. razreda izključuje ženske. V I. in II. volilnem razredu imajo ženske aktivno volilno pravico, ampak samo tiste ženske, ki imajo hiše ali denar in ki plačujejo direktne davke. (Poročevalec — Berichterstatter prof. Jarc: „Pa učiteljice!“) Tiste ženske pa, ki jih navadno imenujemo delavke, ki si s svojimi rokami služijo kruh in preživljajo svojo rodovino, so iz III. volilnega razreda izključene. Seveda, to so le delavke, niso gospe, niso gospodične, niso hišne posestnice, ampak navadne ženske in nič drugega.

Način volitve, kakor ga zahteva dotično določilo, da morajo namreč vse politične stranke, socialne in druge skupine volilcev naznaniti svojo obvezno listo, ta način se mi ne zdi demokratiški, ker jako ovira volilno svobodo. Ako kdo ni pristaš velike stranke, sploh ne pride do zastopstva, ker je vsak navezan na vsebino razglašene liste.

To so štiri glavni vzroki, da je treba še enkrat poudariti: ta načrt je za nas nesprejemljiv in bi bilo veliko boljše, ako ga večina ne sprejme.

A je še nadalje vzrok. Meni se ne zdi umevno, zakaj je ravno za Ljubljano napravljena izjema. Jaz sem to že prej poudarjal; ko sem stavil svoj predlog o poročnem sistemu za kmetiške občine in za deželni zbor, tedaj je večina visoke zbornice moj predlog odklonila, in sedaj pa ga hoče uveljaviti samo za Ljubljano. Ako so nagibi večine odkritosrčni in merijo na splošno korist, je treba ta način volitev izvesti tudi za deželni zbor, za vse občine sploh in seveda tudi za mesto Ljubljano, to je namreč način volitve po principu splošnosti, enakosti, direktnosti in tajnosti s poročnim sistemom. To je za nas prvi pogoj. Ako večina tega pogoja neče vpoštovati, potem je nemogoče, da bi se mi mogli udeležiti specialne debate.

Naposled pa tudi nastane neka druga nevarnost. Ako obvelja ta načrt in dobi sankcijo ter veljavo za Ljubljano, tedaj je mogoče, da se zunaj po kmetih, kjer nimajo take volilne reforme po poročnem sistemu, čisto opravičeno zbudi slutnja, da bodo odslej delavskemu ljudstvu cvetele v Ljubljani najbolj dišeče rožice glede političkih pravic, in ljudstvo si bo izkušalo pridobiti občinsko članstvo v Ljubljani, in tako bo delavstvo sililo še

bolj v Ljubljano in pomanjkanje delavskih sil na kmetih bo še bolj občutno. Ako bi pa bila volilna pravica enaka v Ljubljani in zunaj na kmetih in bi delavec užival svoje pravice ravno tako tukaj kakor tam, bi se tega ne bilo bati.

In volilna dolžnost! Jaz sem se moral že v ustavnem odseku izreči proti volilni obveznosti, ker ta utesnjuje osebno svobodo. (Poslanec — Abgeordneter dr. Zajec: „Anarhisti!“)

Ti so proti vsaki volitvi, ker so anarhisti mnenja, da vsebujejo v svoji osebi vse. (Poslanec — Abgeordneter dr. Zajec: „Ampak utesniti hočejo osebno svobodo!“ — Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Zajec, tičite rajši kar tiho v svojem grmu!“) Ampak volilna dolžnost utesnjuje svobodo vsakega posameznika, in ko sem to naglašal v ustavnem odseku, se mi je reklo, da je tudi porotnik ali občinski zastopnik primoran prevzeti izvolitev, ki ga je zadela. Ampak pomisliti moramo, da tam že izbirajo take osebe, ki so o njih prepričani, da bodo svojo častno službo prevzeli. Drugače je pa tukaj, ko bo vsak po zakonu primoran, da izvršuje svojo volilno pravico. Ako pojde samo zato na volišče, ker je primoran po zakonu, gotovo ne pojde iz svojega prepričanja. Pravi volilec je samo tisti, ki pride volit iz prepričanja — takemu pa ni treba volilne dolžnosti. Jaz sem tedaj poudarjal v ustavnem odseku, da treba najprej ljudstvo izobraziti, političsko in drugače, da dobi zanimanje do javnih poslov in zlasti do volitev, in potem ne bo trebalo več „Prügel-paragrafa“, ampak tedaj bodo ljudje sami prišli volit iz lastnega nagiba in v lastnem interesu. (Klici v središču: — Ruhe im Zentrum: „Tako je!“)

Volilna dolžnost pa je škodljiva tudi v drugem oziru in predpisi so tudi z druge strani pomanjkljivi. Vzemimo tvorniškega delavca, ki na dan volitve ne more od svojega dela, kakor na primer železniški uslužbenec, ki vozi vlak. Paragraf pa ga sili, da naj izvrši svojo volilno dolžnost. On se opraviči, to gotovo velja, a vendar, če tudi bi rad izvršil svojo volilno pravico, tega ne more storiti, in sicer zato ne, ker po določbah tega zakonskega načrta ne sme pooblastiti nikogar drugega, da bi volil namesto njega, kakor imajo to pravico na primer tisti, ki imajo posestvo v Ljubljani, pa bivajo izven Ljubljane.

Iz vsega tega, kar sem se usojal navesti v generalni razpravi, izvira, da je najboljše, najenostavnejše, ako deželni zbor kranjski izreče, da stoji na stališču splošne, direktne, tajne in enake volilne pravice po primernem poročnem sistemu za vsa javna zastopstva. Iz tega izvira, da mi ne moremo biti za to izjemno stališče, ki ga ta zakonski načrt zagovarja nasproti Ljubljani. Zatorej se glasi prvi del mojega predloga:

„Deželni zbor skleni:

I.

Deželni zbor kranjski stoji na stališču splošne, direktne, tajne in enake volilne pravice po primernem poročnem sistemu za vsa javna zastopstva.“

Ne moremo pa biti za ta zakonski načrt tudi iz razlogov, ki sem jih navedel v svojem govoru in kar sem izkušal izraziti v drugem delu svojega predloga, ki se glasi:

II.

„Stoječ na tem stališču, odklanja izjemni načrt zakona glede izpremembe občinskega reda in občinskega volilnega reda za deželno stolno mesto Ljubljano, kakor ga predlaga deželni odbor s svojim poročilom z dne 15. oktobra 1909, št. 1583 l. 1909. To pa še zlasti zategadelj, ker sloni ta načrt na pluralnem sistemu, ker zahteva za volilno pravico v III. razredu triletno bivanje v občini in ker daje volilno pravico v istem razredu (§ 18., točka 3) samo moškim, ne pa tudi ženskim osebam.“

Če hočemo čuvati svoje politiško poštenje in če hočemo vsej deželi dati enake pravice, enake dobrote, kakor ima vse prebivalstvo tudi enake dolžnosti, potem je le nujna posledica, da visoka zbornica sprejme tudi tretji del mojega predloga, ki se glasi:

III.

„Naroča deželnemu odboru, naj izdela do prihodnjega zasedanja deželnega zbora za deželni zbor, za občinske zastope sploh in za mesto Ljubljano posebe volilno reformo, ki ji bodi podlaga splošna, direktna, tajna in enaka volilna pravica po primerenem proporcionalnem sistemu.“

Tukaj se spominjam besed, ki jih je izgovoril v tej visoki zbornici načelnik Slovenske Ljudske Stranke dr. Šusteršič tedaj, ko je prišla v razpravo regulacija službenih prejemkov deželnih uradnikov. Rekel je takrat: Napravimo enkrat konec takemu malenkostnemu krpanju z delom, ki naj bo stalno in naj ima dobre posledice!

Ravnotako, gospoda moja, odpravimo tudi ob tem vprašanju sistem malenkostnega krpanja te volilne reforme, ki se vleče že dve leti! Dajmo vsemu ljudstvu enake pravice, pomagajmo vsemu ljudstvu do stalnih pravic! To je pa mogoče le, ako visoka zbornica sprejme moje predloge! (Živahno odobravanje in ploskanje v središču. — Lebhafter Beifall und Händeklatschen im Zentrum.)

Deželni glavar :

Besedo ima gospod poslanec dr. Pegan.

Poslanec dr. Pegan :

Visoka zbornica! Že od dveh govornikov narodno-napredne stranke se je vse mogoče navajalo zoper reformo volilnega reda in občinskega reda za mesto Ljubljano. Jaz moram povedati, da vsi razlogi, ki sta jih navedla, mene niso prepričali niti toliko, da bi mogel le za en las odstopiti od načrta. (Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Nismo pričakovali!“) Vi lahko delate svoje dovtipe, le smejte se! Prepričala me govornika narodno-napredne stranke

nista, in sicer zaraditega ne, ker morate sami priznati, da to delo ni bilo prenačljeno, ampak da je bilo premišljeno in drugič je bilo to delo nujno potrebno ter je moralo priti. Da je tako prišlo, za to ne zadene krivda nas, ampak zadene Vas. Trdili ste, to mislim, hočete vsaj nazunaj izrabljati proti tej reformi, da pridejo sedaj Nemci v občinski svet ljubljanski. Bogve, kako simpatično to tudi meni ni, ampak ne pozabite, da ste akademično to opravičenost zastopstva Nemcev v ljubljanskem svetu že enkrat priznali in ne samo akademično, ampak če je resnično, kar mi je rekel neki zastopnik veleposelstva (Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „No, grof Barbo!“), — da grof Barbo — tedaj ste tudi nemški stranki obljubili, koliko jih pride v občinski svet in določili ste tudi že termin, s katerim pridejo. Torej to je bržkone resnica. (Poslanec — Abgeordneter dr. Novak: „Jih še ni!“) To ni Vaša zasluga! Ponovno moram povedati, simpatično mi ni, ako pridejo Nemci v ljubljanski svet, toda ustrašimo se jih tudi ne. Tistih par Nemcev ne bo ničesar izpremenilo, tudi lica Ljubljane ne; nasprotno, mogoče je lahko res, kar je poudarjal dr. Triller, da bo potem prišlo do hujših narodnostnih bojov. Poudarim, da nobena stvar ni toliko škodljiva za Ljubljano, kakor narodna letargija. Kako je bilo 20. septembra in potem nekaj časa in kako je bilo pa potem! (Poslanec — Abgeordneter dr. Novak: „Kranjska hranilnica!“) Kranjsko hranilnico pustite, nimam ž njo nič opraviti. Le delajte medklice! Od 20. septembra naprej do današnjega dne je vse palo zopet na tisti nivo, na katerem smo bili prej. (Poslanec — Abgeordneter dr. Novak: „Kdo je kriv!“) Kvečjemu samoslovenski ulični napisi in napisi na trgovinah pričajo, da je bil 20. september. Prepričan sem, da potem, ako pridejo Nemci v občinski svet, bodo le-ti povod narodnemu odporu, in sicer dobremu, zdravemu odporu, katerega moramo biti veseli. Spominjam se, da je dr. Tavčar enkrat ob odkritju Prešernovega spomenika rekel: „Boja se ne ustrašimo, ker boj pomenja življenje in to življenje hočemo vsak dan dokumentirati.“ Potem bomo tudi mi imeli priliko pokazati narodno življenje. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Kakor v trgovski zbornici!“ — Poslanec — Abgeordneter dr. Novak: „In v Kranjski hranilnici!“) Priznavam, da morajo biti pri vsakem zakonskem načrtu, ki se prinese v zbornico, različne stranke različnega mnjenja. Če bi ta načrt bili Vi prinesli, bi bil dober, ker smo ga prinesli mi, ste Vi proti načrtu. Vi ste se postavili na tisto justamentno stališče, katerega ste se navadili, odkar ste v opoziciji. Od tedaj oporekate vsemu!

Moram pa poudariti, da ta reforma ni prikrojena za nas, kakor ste prej zatrjevali, in sicer zato ne, ker bi bili lahko — verjemite mi, toliko bistrih glav je v stranki — če bi hoteli, napravili kaj veliko boljšega za nas, toda mi smo stali na stališču absolutne pravičnosti. Kolikor se da sedaj doseči, je ta reforma tako popolna, kakor sploh more biti. Saj veste, da bomo rastle in potem bo morda tudi prišel čas še za kaj popolnejšega.

Proporčni sistem, ki Vam ni po volji, napravlja najlepšo harmonijo med pravico in dolžnostjo. Če ste še tako krivični in strankarsko strastni, priznati morate, da imamo pravico do obstoja in pravico do kontrole. V mestni upravi tega niste hoteli do zadnjega časa priznati, dokler nismo prišli mi sami in vzeli stvari v roke. Proporčni sistem hoče imeti dr. Triller izveden od zgoraj navzdol. Povedati moram, da bi ga tudi jaz rad imel. Škoda bi ne bila naša. Če se uvede proporčni sistem za državnozborske volitve, ne vem, kako bo potem z Vašimi mandati. (Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Ljubljana ima samo enega poslanca, saj je rekel dr. Lampe, da se enega ne da deliti!“) Ne vem, ko bi šlo za celo deželo, če bi prišel še na Dunaj; za deželni zbor pa veste čisto gotovo, da bi imeli popolnoma drugačen sestav, ki bi ne bil nam, ampak Vam v kvar. (Poslanec — Abgeordneter dr. Zajec: „Enega bi že dobili!“) Iz Vas, gospoda moja, ni danes govorilo prepričanje, kakor da ta reforma ni pravilna in dobra, ampak govoril je iz Vas strah in ta strah ima svoj vzrok v Vašem razmerju nasproti Ljubljancem. To veste prav dobro, da tistega zaupanja pri prebivalstvu nimate, da bi bili lahko mirni napram volilni reformi. Tudi take volilne reforme, kakor sta jo opisovala dr. Triller in Gangl, bi se morali bati, ker je večina ljubljanskega prebivalstva, če napravimo tajen plebiscit, z Vami nezadovoljna. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Če bi pomenjal Union večino ljubljanskega prebivalstva!“) Če imate takšno zaslombo v ljudstvu, zakaj se pa bojite?! (Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Saj se ne bojimo!“) Zakaj se branite volilne reforme?! Torej strah govori iz Vas, sicer bi lahko mirno rekli: Taka reforma se sprejme! Tista stranka, ki ima zaslombo v ljudstvu, lahko vlada. Prepustimo ljudstvu, ljudstvo naj izbira odbornike na tej podlagi, naj izbira tiste, katerim zaupa, katere mara!

Mislím, da morate priznati, da ste napravili v svojem političnem življenju v občinskem svetu ljubljanskem največjo napako s tem, da niste pustili opozicije v občinski svet. Delali ste, kar ste hoteli. To je rodilo v ljudstvu odpor in ta odpor, kojega ste sami napravili, se zrcali v tem delu, ki leži danes pred Vami na mizah. Saj veste, da je dr. Triller enkrat citiral velikega angleškega državnika, ki je rekel, da parlament brez opozicije ni parlament. Dr. Triller je sicer zatrjeval na jako čuden način, da je vendar nekaj opozicije notri. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Gospodarska opozicija!“ — Poslanec — Abgeordneter dr. Zajec: „Lenče je dober opozicionalec!“) Nikar ne govorite o gospodarski opoziciji! To ve vsakdo v Ljubljani, da se v občinskem svetu to zgodi, kar se komandira od zgoraj. (Poslanec — Abgeordneter dr. Oražen: „Kako pa je pri Vas!“)

Postavil sem si za nalogo, da se dotaknem nekaterih stvari pri mestni občinski upravi, ki so nas napotile, da smo začeli misliti, kako pridemo tudi mi do veljave v občinskem svetu, to pa zaradi tega, ker hočemo s tem dokazati, da, če smo hoteli

politično živeti, smo se morali tega sredstva poprijeti in to reformo napraviti. Vedno in povsod smo bili bagatelizirani, in to rodi odpor tudi v najponižnejšem človeku. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „V politični stranki!“) Tovariš dr. Triller je v ustavnem odseku poudarjal, da tukaj ne kaže uvesti proporčnega sistema, ker pri mestni upravi se ne gre za politični boj, za politične stranke, ampak za gospodarstvo. Jaz temu odločno oporekam, in sicer zaradi tega, ker kaže vsa mestna uprava, da je vodena po strogih strankarskih načelih. Številke, ki jih imate v mestnem proračunu, ne kažejo jasno številke kot takih, ampak smer političnih žlebov, po katerih teče denar iz mestne blagajne. Številke pri nas, ki jih imamo v deželnem proračunu, tiste kažejo, da je v deželi večina kmečkega prebivalstva in da hočemo kmečkemu prebivalstvu pomagati. (Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Pri Vas je dopuščeno, pri nas pa ne!“) Dovolite, pri deželnem proračunu se gre za gospodarsko, socialno politiko, pri mestnem pa za strogo liberalno-strankarsko! Najprej se bom lotil mestne uprave v ožjem pomenu. Glejte, uradniki mestne uprave — to morate priznati — imajo to neprijetno nalogo, da se jih vprega pred politični voz. Kdor ne uboga, se ga vrže na cesto. (Poslanec — Abgeordneter dr. Lampe: „Vsi agitirajo!“ — Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Saj ni res!“) Spominjam se enega pikantnega slučaja. (Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Še Zanca imenujte!“) Zanca ne bom imenoval, mi je premalenkoten, ampak faktum je, da je prišel neko jutro k uradniku pisarniškega oddelka, ki še ni bil definitivno, njegov kolega in ga vprašal: Zakaj pa ti pri klerikalcih poješ? In ta je rekel: Ker sem izven urada prost človek. Odgovorilo se mu je: Že prav, bom že županu povedal! In drugi dan je dotični, bil je Antončič, dobil odpoved iz mestne službe. (Klici na levi — Rufe links: „Čujte, čujte!“ — Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Ni res, zaradi drugih stvari je bil odpuščen!“) Te ste menda pozneje izvedeli. Tako se godi uradnikom na eni strani, na drugi strani se pa tistim, ki so dobri agitatorji, dajejo vse mogoče protekcije. Opozarjam Vas samo na par gospodov pri mestni zastavljalnici. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Saj ni nobeden Vaših pristašev kompetiral!“ — Poslanec — Abgeordneter dr. Lampe: „Ker se Vas boje!“) Imam ljudi naše stranke za toliko pametne, da ne bodo kron za koleke proč metali za take prošnje, o katerih vedo, da bodo zavrjene.

Med uradništvom je pa še neka druga vrsta korupcije in to je, da si iščejo pri občinskih svetovalcih protektorjev. S političnimi društvi se mašinelno izdelujejo občinski svetovalci. Kdor želi dobiti protektorja, skliče občni zbor kaknega političnega društva in tam pravi: „Tega zahtevam, tega hočem imeti in za tega morate agitirati,“ (Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Glas ljudstva!“) in potem dobi dotični uradnik svojega protektorja. Meni je znan tisti vodmatski slučaj, ko je mestni praktikant spravljal svojega svetovalca v mestno hišo.

(Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Znamenje, da je svoboden človek!“ — Poslanec — Abgeordneter dr. Lampe: „Tako svoboden je tudi Trstenjak!“) Glejte na tak način se delajo občinski svetovalci. Na drugi strani pa ljudi, ki si upajo samostojno misliti, gospodarsko nestrankarsko, tiste ljudi se neusmiljeno vrže iz občinskega sveta. Spomnim naj Vas samo na slučaj Vašega strankarja, kojega tudi jaz visoko čislam, Malovrha (Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Malovrha pa že ne!“) pardon Velkovrha. Zaraditega je bil vun vržen, ker se je nekemu pristašu vaše stranke zameril, ker je imel veliko presamostojno voljo. Toliko glede splošne uradniške uprave.

Potem preidem k temu, kar je najbolj kričeče, namreč k šolskemu vprašanju. Šolsko vprašanje je v Ljubljani tako zanemarjeno, kakor nikjer drugod. (Poslanec — Abgeordneter dr. Lampe: „Res je!“ — Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Oh!“) Šole so tako prenapolnjene, da niti otrok več ne sprejemajo, ampak prerivajo se od ene šole v drugo. Jaz bi se ne spomnil tega, ako bi ne videl ravno sedaj na galeriji nekega gospoda, ki mi je pravil, da je bil prisiljen otroka dati v nemško šolo, ker so slovenske prenapolnjene. Deset let ste imeli časa, da bi reformirali šole, vse mogoče stvari ste delali, šol pa niste hoteli zidati in danes ima vsak učitelj po 70—80 otrok. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Kadar smo krajcarje zložili, pa smo jih snedli!“) Pri zahtevi po individualni vzgoji otrok Vas vprašam, kaj naj učitelj naredi z 80 otroci, kako naj vzgaja otroke, kakšni naj bodo uspehi?! (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Doklad pa ne dovolite!“) To je gotovo, da vsi tisti talenti, ki se v Ljubljani zanemarijo, gredo na Vaš rovaš? Slabo urejene šole vzgajajo iz otrok ljudi za sodišča in ječe, kjer ste jih vzgajali tudi vi. Kar ste hoteli prištediti pri šolah, za toliko ste oškodovali ljudstvo in državo, ki bo morala vzdrževati jetnišnice. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Ne pretiravajte tako neumno!“) Statistika kaže, da je res tako. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Koliko šol manjka na deželi!“ — Poslanec — Abgeordneter Jarc: „Kdo pa je vladal v deželi!“) V deželi ste vladali sami, ki niste hoteli šol dovoljevati. (Poslanec — Abgeordneter dr. Lampe: 52 razredov smo napravili v enem letu na deželi!“) Vi ste hoteli precej denarja izdati za popolnoma nepotrebne stvari, kakor je na primer vspenjača na Grad, ki bi veljala 270 000 K (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Saj se je črtala!“) Prosili ste celo pri deželni odboru, da se odobri dotični sklep. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „O tem se da govoriti, promet tujcev!“) Če ste imeli denar za vspenjačo, bi ga morali prej imeti za šole. In poglejte poročilo iz občinskega sveta, v katerem smo videli, da ste imeli več razumevanja za poletno gledališče, za tingeltangel, kakor za šole. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Saj smo črtali!“) Značilno je, da se sploh kaj takega predlaga. Tedaj pri šolah ste veliko grešili in tu Vas zadene velika krivda. Mi pa

hočemo, da se začne drugače delati, in zato hočemo zastopstvo v mestnem šolskem svetu. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Priatelji šolski Vi, kadar se gre za učiteljske plače!“) Počakajte, da dobimo denar.

Potem, ker smo ravno pri šoli, naj mi bo dovoljeno govoriti še nekoliko o šolski higieni. Rad bi na nekem vzgledu pokazal, da se Vam očitno pri vsaki priliki gre za strankarstvo. Spomnite se imenovanja šolskih zdravnikov. Kdo se je oglasil? Zdravnik specialist za otroke in drug zdravnik, katerega jaz sicer kot strokovnjaka tudi spoštujem, ampak specialist je za kožne bolezni. Vi ste izbrali specialista za kožne bolezni in ne specialista za otroške bolezni, ker je poslednji silno neljub županu Hribarju. (Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Naš pristaš!“) Bolj slabe vrste Vaš pristaš! (Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Vi imate še dr. Robido!“ — Poslanec — Abgeordneter dr. Lampe: „Ta je pa psihiater!“ — Poslanec — Abgeordneter dr. Zajec: „Že spet se je spravil na Robido!“). Pustimo dr. Robido! (Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Vas se bom bal!“ — Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Saj je bil dr. Derč tudi naš pristaš“) No, in potem trdite, da je mestna uprava gospodarska in da se nič ne ozira na politiko. Kljub temu izbirate take, ki so dobri agitatorji. (Ugovori v središču. — Widersprüche im Zentrum.) Saj imate agitatorje prve, druge in tretje vrste.

Ko govorim že o šolstvu, mi prihaja na misel tudi podpora revnim učencem. Pregledoval sem mestne račune oziroma proračune iz mnogih let in sem videl, da je mestna občina ljubljanska z veliko ženeroznostjo prepustila podpiranje revnih učencev Kranjski hranilnici, katera je dr. Novaku tako v želodcu. (Poslanec — Abgeordneter dr. Lampe: „Podpora ljudski kuhinji pa je črtala!“) Za l. 1910, tako se je meni reklo, ste podporo črtali ali pa reducirali. To je meni povedal neki šolnik, ki je rekel izrecno, da ste v mestnem občinskem svetu črtali podporo revnim učencem. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „To ni res!“) Kakor rečeno, to mi je povedal neki učitelj — relata refero. Če Vi zatrdite, Vam rad verjamem, ker vem, da dr. Triller ne laže. (Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Še o razbitih oknih govorite!“)

V socialnem oziru morate tudi priznati, da ste jako malo skrbeli za delavstvo. Morda zato, ker se je eden od Vaših gospodov kar zredil same ljubezni do delavstva. (Poslanec — Abgeordneter dr. Lampe: „Za narodno delavsko organizacijo!“) Tedaj za delavstvo se je od strani občine jako malo napravilo. Mislim, Vaše lastno delavstvo, če napravite pri njem vpraševanje, ali je zadovoljno z mestno upravo ali ne, bo čisto odkrito reklo, da ne. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Vaše z Vami tudi ne, ampak mi smo mu dvakrat povišali plače!“) Zaraditega, ker ste bili prisiljeni, ker bi sicer ne dobili delavcev.

Značilno je to, in to moram tudi grajati, kar se je počelo pri zadnjih deželnozborskih volitvah. To pa zato, ker se je z Vaše strani trdilo, da se

magistrat nikjer ne postavlja na politično stališče. Videl sem na lastne oči, kako je mestne delavce pripeljal mestni uradnik na volišče, da so morali v njegovi navzočnosti oddati listke, in potem so povedali, da si je beležil imena na listke. Če je to volilna svoboda... (Ugovori v središču — Widerspruch im Zentrum. — Poslanec — Abgeordneter dr. Lampe: „Kako je Židan gnal podavače! V celih čedah ste jih gnali! — Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Kakor v Katoliški tiskarni!“) Katoliška tiskarna je privatno podjetje, katero ni nobenemu odgovorno, medtem ko je mestna občina gospodarska uprava, ki se politično ne sme eksponirati. (Poslanec — Abgeordneter dr. Lampe: „V Katoliški tiskarni vsak popolnoma svobodno voli!“) Več kot polovica volilcev v Katoliški tiskarni je socialnih demokratov.

Pričakujem, da boste odgovorili s posredovalnico za službe, ampak tudi ta Vam ne gre v zaslugo. Tako malo zaupanja je v ljudstvu do brezplačnega posredovanja, da ga noče, ampak se danes še velika večina oglašja za službe pri koncesioniranih posredovalnicah, kjer je treba plačati. To je najboljši dokaz, da mestna posredovalnica ne odgovarja namenu, ampak da se tam dela po šabloni. Nekdo je celo rekel, da je samo zato ustanovljena, da ste nekemu pristašu oskrbeli službo.

Preidem sedaj k submisivskim stvarim. To se mora grajati in se je grajalo opetovano a brez uspeha in priznati morate, da je dotična graja opravičena v polnem obsegu, da niso občinski svetovalci izključeni pri mestnih dobavah in bi se jih ne smeli udeleževati (Poslanec — Abgeordneter dr. Lampe: „Tako je!“), a še danes se to godi. Ali so to zdrave razmere, da mestni očetje sklepajo pogodbe za mestne dobave, za petrolej, za vožnje itd. (Klic na levi — Ruf links: „Čujte!“) Če to ni korupcija, potem ni nobena stvar koruptna. Z velikim veseljem ste prijeli kot lačen pes za oglodano kost za afero s podmolniškim gozdom. Sami dobro veste, da tu deželnega odbora ne zadene niti najmanjša krivda, a kljub temu še vedno ponavljate v svojem časopisju, da je to višek korupcije in vendar je to čisto nedolžen slučaj. (Poslanec — Abgeordneter dr. Novak: „Samo za 12.000 K se gre!“ — Poslanec — Abgeordneter dr. Lampe: „Bomo videli v petek!“) Tega deželni odbor ni zakrivil in to se ne da niti od daleč primerjati in niti od daleč ne dosega onega, kar se godi na magistratu, kjer imajo mestni občinski svetovalci dohodke iz dobav za mesto. Če bi imelo mesto od tega kaj dobička in ne izgube, bi nič ne rekel. Če pa ima mestni občinski svetovalec iz častnega svojega mandata dohodke, potem smelo trdim, da je to korupcija.

Sicer pa magistrat tudi za mesto jako slabo skrbi. Ravno v zadnjih dneh sem izvedel, da se je mestna uprava izrekla, da ona ne nasprotuje napravi javnega skladišča v Ljubljani, oziroma da se je bilo na mestnem magistratu sedanjima podjetnikoma zagotovilo, da bode mestna občina

koncesijoniranje tega podjetja celo podpirala. (Poslanec — Abgeordneter dr. Lampe: „Namesto da bi sama naredila!“) Znana Vam je postavna določba, da se je pri podelitvi koncesij ozirati v prvi vrsti na javne korporacije, na deželo, na občine. Vi mislite na vzpenjačo in druge take reči, tukaj pa, kjer bi bil pri javnem skladišču nov vir dohodkov za Ljubljano, se pa odrečete pravici na ljubo podjetnikoma, katerih eden je celo od Vas silno osovražen Nемеc. Ljubljanski trgovci se boje tega skladišča, in sicer zaradi tega, ker tarife niso podvržene nobenim odmeram. Razglasa je treba za veljavnost tarifov, odobritve tarifa pa ni treba. Zato se tega podjetja trgovci že naprej boje. Lahko povem tukaj, da se je oglasil pri deželnem odboru narodno-napredni trgovec, ki je vprašal, kaj je vendar to, da mestni magistrat ljubljanski izroča trgovce na milost in nemilost dvema podjetnikoma, medtem ko bi se lahko naredilo z mestnim skladiščem nekaj koristnega za trgovce, od česar pa bi imelo tudi mesto svoje dohodke. Na eni strani je torej škoda za trgovce, na drugi strani pa odhod dobička za mesto.

Napravili ste mestno zastavljalnico. Ta institucija je bila vsled razmer po 20. septembru potrebna, to priznavam, ampak tukaj Vam moram zopet očitati, da je bila tudi ta zastavljalnica za Vas politikum. Tukaj ne delite dobrot tistim, ki pridejo zastavljat svoje stvari, tega ne smete misliti, ker dobiček je na Vaši strani. To so reveži, ki nosijo v zastavljalnico. Mislim, da bi se našla podjetna duša za zastavljalnico v Ljubljani, in sicer lažje kakor pri skladišču, ker je zastavljalnica še boljše polje za pridobivanje in ker je tukaj izguba veliko težja, kakor pri javnem skladišču. Ljubljanska zastavljalnica ne prinaša izgube. Kot uradnike ste nastavili ljudi, ki so agitatorji par excellence, kakor jih ne najdete pri nobeni drugi stranki. Saj sami veste, kako ste jih izbirali po agitacijskih zmognostih, ko ste imeli strokovno boljše na razpolago. Cela stvar je prišla v javnost. Odklonili ste strokovno boljše, ker niso bili taki agitatorji. Taka ekskluzivnost glede uradnikov, ki morajo biti vzeti iz liberalnih elementov, je povsod v Vaših podjetjih. Povsod nastavljate same liberalce. Nisem prijatelj takih ljudi, ki prehajajo od druge stranke. (Medklici v središču — Zwischenrufe im Zentrum: „Oh, oh!“) Če kdo pride k nam zaradi službe, se to zgodi redko, ker službe neradi dajemo ljudem, ki uskožijo, ker smo prepričani, kakor so bili nezanesljivi za Vas, tako utegnejo biti tudi za nas. V tem oziru smo silno previdni in jih odklanjamo, držimo si jih „zehn Schritt vom Leib“.

Mestna elektrarna je enako podjetje, o katerem ste nekaj pisali, da je vzorno. Pisali ste ob času volitev in mislim, da je ravno dr. Triller bil tisti, ki je tudi rekel: Klerikalci vedno zabavljajo zaradi elektrarne, a ravno minoli teden se je napravilo 40.000 kron ali goldinarjev dobička in teh 40.000 poklonilo kot kraljevsko darilo mestni občini. (Po-

slanec — Abgeordneter dr. Triller: „Jaz že ne!“ Potem pa kdo drugi. Bral sem to poročilo v Vašem listu. Na ime se ne spominjam toliko. V tem oziru mislim, da ste tudi Vi prepričani, da je strojna stavba elektrarne velika napaka, ker bi se lahko vodna sila ceneje vporabila. Sami ste prišli do prepričanja, da je mestna elektrarna nezadostna in nepopolna in zato hočete električno razsvetlavo po možnosti omejiti. (Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Mestno proračunsko debato hoče napraviti!“) Ne, tega ne. ampak jaz hočem konstatirati, kaj je bilo slabo pri mestnem gospodarstvu, in zakaj smo rekli: Do sem in ne dalje! (Poslanec — Abgeordneter dr. Lampe: „Če se bode župan tako pobalinsko obnašal, kakor zadnjič, ko niti odgovora ni dal deželnemu odboru!“ — Landeshauptmann-Stellvertreter Freiherr v. Liechtenberg: prevzame predsedstvo — übernimmt den Vorsitz).

Preidem sedaj na tisto kraljevo darilo 40.000 K. To je samo pesek v oči, s tem samo brišete oči volilcem, ki niso zadosti razsodni, da bi prišli na to, kako pravzaprav stvari stoje, sicer bi našli, da je bilanca mestne elektrarne potrjena. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Ni res!“ — Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Sleparji ponarejajo!“ — Klici v središču — Rufe im Zentrum: „Tak pobalin, tega ne bomo požirali!“ — Deželnega glavarja namestnik — Landeshauptmann-Stellvertreter Freiherr von Liechtenberg pozvoni — gibt das Glockenzeichen. — Poslanec — Abgeordneter dr. Oražen: „Tako lahko pri Fajmoštru v gostilni govorite!“ — Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „To je obrekovanje, če se reče, da je bilanca falsificirana!“ — Poslanec — Abgeordneter dr. Novak: „Naj ga deželni glavar pokliče k redu!“) Kako ste pa Vi zmerjali! (Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Če boste Vi prihajali s takimi stvarmi, potem bomo tudi mi začeli drugače govoriti!“) Moram počakati, da se izkričijo. (Poslanec — Abgeordneter dr. Oražen: „Vi se pa izkozljajte!“) Gospoda, ko bi bili meni pustili do konca govoriti... (Poslanec — Abgeordneter dr. Oražen: „Povejte, kako je bila ponarejena!“) Pustite me, da izgovorim! Stvar je takšna: — prosim, da se me ne razume napačno — jaz nisem rekel, da ste bilanco potvorili, ampak da je bilanca potvorjena. Jaz moram samo konstatirati, da od začetka, ko je elektrarna ustanovljena, ni bilo niti krajcarja odpisanega od strojev, od poslopja in od inventarja in torej je taka bilanca potvorjena. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Vi ne znate bilanc čitati!“) Nič ne odpisujete. V 10 do 15 letih se gotovo stroji obrabijo. Prav odločno povdarjam, da Vas nisem dolžil, da ste ponaredili bilance Vi, jaz le vedno pravim, da je bilanca potvorjena, ker skozi 10 let od inventarja niste niti 1 % odpisali, dočim bi morali od strojev odpisati vsaj 10 % na leto. (Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Saj se!“) Prosim, v računih ki sem jih dobil od magistrata, ni odpisanega nič. (Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Zakaj pa niste magistrata kaznovali?“) Potemtakem moram grajati pri mestni elektrarni tisto

darilo 40.000 K. Če ste stvar na kak drug način zamašili, ni to v računu pravilno vpisano. Če se je to opustilo, potem je neopravičeno tisto kraljevo darilo 40.000 K, to pa tudi zaraditega, ker so cene električne razsvetljave v Ljubljani neznosne. Vprašajte, kogar hočete! (Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Sedaj bo še bolj zabavljaj!“) Vprašajte lastne pristaše, in Vam bodo povedali, kako je hudo plačevati take cene. Saj stane v Ljubljani uporaba elektrike v enem mesecu toliko kakor v enem letu v provincialnih mestih. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Pejte, pejte!“)

Preidem sedaj do mestnega vodovoda. To je gotovo dobrota za ljudstvo, kajti vsak vodovod se lahko imenuje dobrota, tudi to dobroto ste izrabljali v politične namene. Spominjam tukaj na to in to bom ponavljal toliko časa, dokler tega ne odpravite, da ste vodomere, s katerimi se kontrolirajo stranke, montirali ravno pred zadnjimi deželnozborskimi volitvami samo v hiše naših pristašev. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Vodmat edin!“) To je izrabljanje politične moči! (Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Je že vse dokazano, saj bo dal Pegan vodo zastonj!“) Torej tudi tukaj moram pogrešati tiste objektivnosti, o kateri je na Vaši strani toliko govora, pri mestni upravi. Isto moram grajati pri mestni plinarni, ki je jako važen zavod ljubljanskega mesta. Tudi tam ste izrabljali svojo politično moč, izrabljali ste plinarno kot politikum, nastavili ste političnega knjigoveza kot knjigovodjo in vpokojenega gimnazijskega ravnatelja za ravnatelja plinarne. To je politično izkoriščanje nepolitičnega gospodarstva. (Poslanec — Abgeordneter dr. Lampe: „Sinekura!“ — Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „To je privatna družba!“) Nekoliko moči ima pri tej privatni družbi tudi občina, in osebe, ki zastopajo koristi občine v upravnem svetu, bi lahko vplivale pri oddaji tistih mest. (Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Pri deželnem odboru se sami naprednjaki nastavlajo!“) Pri deželnem odboru se naprednjakom kaj dobro godi, če bi se le našim tako dobro godilo, pa bi bilo prav.

Preidem sedaj na cestno železnico. Tudi tukaj niste prosti greha. (Poslanec — Abgeordneter dr. Oražen: „Saj ste Vi čisti!“) Pri cestni železnici si morate dati očitati, da ste skleniti s tvrdko, ki jo je zgradila, tako slabo pogodbo (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Izvrstna je!“), da danes ne morete prisiliti družbe, da bi izpopolnila cestno omrežje tam, kjer je najbolj potrebno, in danes imate jasen in očiten boj s cestno železnico, ker neče tem nedostatkom v okom priti. Oni Vam nagajajo s svojimi nerodnimi tarifi in nečejo izpopolniti cestnega omrežja, ker Vas hočejo s tem prisiliti, da bi cestno železnico prej prevzeli v mestno upravo, kakor je to izpogojeno. Ta boj s cestno železnico dokazuje, da je pogodba, ki ste jo sklenili, gotovo taka, da slabše skoro napraviti niste mogli. V tej pogodbi ste si edino zasigurali nekoliko ingerence v narodnem oziru, da so se n. pr. napravili dvojezični napisi (Poslanec — Abgeordneter dr. Zajec:

„Proč z dvojezičnimi napisi!“ in da so vzniki Slovenci. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Do 1. 1930. pa preide vse v mestno last!“) Takrat boste videli, kakšen je vozni material, vsakih deset minut se ustavlja. Brez moči ste pri mestni cestni železnici tudi v socialnem oziru. Če ste glede delavstva mislili dobro, bi bila Vaša dolžnost, sestaviti tako pogodbo, da bi imeli v tem oziru ingerenco, in tako bi ne trebalo uprizarjati tako nesrečnih štrajkov, kakor lansko leto. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Dr. Pegana je manjkalo pri pogodbi!“) Dovolite, jaz mislim, da je to čisto nelojalno, če se mi hoče omejevati pravica svobodnega govora s tem, da se me smeši, kakor je to storil dr. Triller. Imam pravico kritikovati in silno malo lojalno je, če se me smeši, s tem da me je manjkalo zraven, ko se je pogodba sklepala. (Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Pogodba bi morala biti tukaj!“) Ni treba, mi vidimo na posledicah, na efekti, da je pogodba za nič!

Imel bi še marsikaj grajati, tako glede tržnice, ki prihaja kaj počasi na dan, glede klavnice, ki je polna nedostatkov, skratka na vseh koncih in krajih kriči mestna uprava po remeduri in po tem, da bi trebalo v mestnem svetu tudi opozicije, katere Vi niste hoteli prostovoljno spustiti v mestno hišo. Vi bi morali opozicijo prostovoljno spustiti v občinski svet v svojem lastnem interesu. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Potem bi tržnica že stala!“) Odgovornost za tržnico nosite Vi, ker jo Vi gradite!

Vse to so stvari, katere govore o slabi mestni upravi, in te stvari so takšne, ker smo sami pri njih prizadeti, da so nas silile k odločnemu koraku, katerega smo storili s tem, da se je ta načrt volilnega reda spravil v zbornico. Prosim, da mi ne jemljete v zlo, če omenjam, da se mi zdi silno čudno od Vas, da sedaj vlado milo prosite pomoči, da naj Vas ona reši pred tem načrtom. Dr. Triller je klical vlado, naj se vendar zgane in ustavi to delo. Če se spomnite na dogodke lanskega leta, ste pač imeli prav malo vzroka, apelirati na to vlado, oziroma na barona Schwarza. Moje mnenje je to: Če je zdrava stvar, potem bodo prišle do moči tiste stranke, ki bodo imele zaupanje pri ljudstvu, in to je v prvi vrsti naša stranka. Če pa mi ne bomo imeli zaupanja pri ljudstvu, bo z nami ravnotako pomedlo, kakor upam, da bo z Vami. Seveda potem bomo tudi mi rekli, da smo grešili, ravnotako, kakor bi Vi sedaj morali reči, da ste silno veliko grešili nasproti prebivalstvu.

Ovseni kruh manjšine, pravite, da morate jesti v tej zbornici. Gospoda, ne smete pozabiti, da ga Vi jeste vsaj iz slovenske roke, medtem, ko ga je naša nekdanja manjšina jedla iz nemško-liberalne roke.

Povdarjalo se je, da ima ta statut veliko napako v tem, ker se krši avtonomija stolnega mesta. To kršenje avtonomije vidi dr. Triller v tem, tako vsaj mislim, ker se je dalo vrhovno nadzorstvo pri volitvah deželni vladi. Jaz nisem veselega srca glasoval za to, ampak potrebno je bilo in sicer z ozirom na to, kar se dogaja na magistratu pri raznih vo-

litvah, kjer ne pomaga pisan zakon proti samovolji uradnikov. O tem sem se sam prepričal pri zadnjih volitvah, ko sem šel na magistrat radi neke stvari, ki je bila popolnoma upravičena, a z ozirom na volitve za Vas nekoliko nevarna. Prišel sem k nekemu višjemu uradniku in mu povedal, da sem bil že pri vladi, in da ona brez pismene pritožbe ne more dati magistratu naravnost pismenega navodila, da pa naj se moji zahtevi ustreže. Dotični uradnik je rekel: „Tudi če bi imeli stokrat prav, Vam tega ne dam!“ Proti takim stvarim je edina pomoč ta, da ima vrhovno nadzorstvo deželna vlada. (Klici v središču — Rufe im Zentrum: „Kdo je bil to?“) Vprašajte Vončino, Vam bo povedal. Jaz sem stvar izporočil takoj načelniku naše stranke dr. Šusteršiču, ki je rekel, da take samovolje še nikjer ni videl. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Zakaj se niste pritožili!“) Bi nič ne pomagalo pritoževati se, ker je bilo prepozno in ker deželna vlada ni bila instanica. Sedaj se je napravilo instanco in se ne bo več tako samovoljno postopalo.

Tukaj bi se jaz hotel ozreti še na neko stvar, katere pa ni v mestnem statutu, kakor ga je predložil ustavni odsek. O tem želim govoriti zaraditega, ker mislim, da je bila dotična določba eno izmed sredstev, za katerim se je občinski svet najlože skrival, ko je hotel izvrševati politično moč, to je dotični paragraf, ki pravi, da morajo ostati sklepi tajne seje tajni za cela 3 leta. (Klici na levi — Rufe links: „Čujte, čujte!“) Prosim, gospoda, ali je to upravičeno? Kako hočete v takih slučajih dati onim, ki s tajnimi sklepi niso zadovoljni, pravico do pritožbe? S tem jim vzamete vsako pravico, ker po 3 letih izgubi vsak sklep vso aktualnost. Tudi če izvem za kak sklep, ki mi ni po volji, se ne morem pritožiti. Pošteno in prav je, da se tudi ta paragraf eliminira. Mnenja o tajnih sejah, če so upravičene ali ne, so različna, toda gotovo je, da ima ljudstvo pravico izvedeti iz tajnih sej vsaj sklepe. Glasovanje, obravnave naj bodo tajne, sklepi pa morajo biti javno znani, ker se sicer nihče ne more zoper nje pritožiti. (Poslanec Abgeordneter dr. Triller: „Štefe itak vse izve!“ — Veselost. — Heiterkeit. — Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Pegana bomo za podžupana naredili, pa bo dobro!“) Zakaj ne?!

Sedaj bi ob koncu svojih izvajanj reagiral na neko stvar, ki je zašla zadnji čas v javnost in sicer zato, ker sem pri tem nekoliko za svojo osebo prizadet. V zadnjem času sem izvedel, da se govori po Ljubljani, da je bila napravljena naši stranki zaradi te reforme ponudba, ali da se je stavilo neobvezno vprašanje, če bi bila naša stranka pripravljena, ta statut umakniti z dnevnega reda proti temu, da se naši stranki odstopi 1/3 mestnih svetovalcev. (Poslanec — Abgeordneter dr. Zajec: Na drugi strani pa so se vezali s socialnimi demokrati!) To vprašanje se je stavilo meni. Tedaj sem odgovoril dotičnemu gospodu: To je popolnoma izključeno, prekasno ste prišli na to misel, sedaj ni več časa za to! Neresnična pa je tista verzija, da sem jaz baje rekel, da smo mi že vezani. Rekel sem, če

se nočemo blamirati, ne moremo in ne bomo izpremenili svojih načrtov. Za to prevzamem popolno odgovornost. Ne sme se pa name kamenja metati in ne sme se mi imputirati, kakor da bi bil rekel komu na svojo roko, da smo vezani, in še celo z Nemci.

Ob koncu svojih izvajanj priznavam, da se najdejo v tem zakonskem načrtu morda pač tudi napake. Izdelali smo načrt po svoji najboljši vesti. Če pa ima načrt napake, se bo pokazalo to šele v prihodnosti. Praksa bo pokazala, ali je dober ali slab. Danes še tega ne moremo spoznati. Pred desetletji se je v državnem zboru posvetovalo o civilno-pravdnem redu skozi več let, in sedaj imamo civilno-pravdni red, ki je tako slab, da danes pod njim ječi sodni stan, da ječimo pod njim vsi. Tedaj tudi ta naš načrt mogoče ni v vsem popoln, kakor noben drug zakon ne. Mogoče, da je Vam v čem neprijeten. Neprijeten je tudi nam, tudi nam se ne zdi vzoren, ker pripušča v občinski svet ljudi, ki meni za mojo osebo niso posebno simpatični. Toda če hočemo priti do veljave, ki nam gre po moči stranke in po številu davkoplačevalcev, potem smo prisiljeni, to pot izrabiti. Če Vam na načrtu kaj ni prav, pomislite, da se mora pri vsakem blagu v trgovini vzeti bruto za neto, in ta bruto za neto vzemite tudi Vi. (Viharno odobranje na levi. — Stürmischer Beifall links. — Govorniku somišljeniki častitajo. — Redner wird von den Gesinnungs-genossen beglückwünscht.)

Landeshauptmann-Stellvertreter Freiherr von Liechtenberg.

Weiters ist zum Worte gemeldet der Herr Abgeordnete Dr. Oražen.

Poslanec dr. Oražen.

Visoka zbornica! Gospod referent, kateri je prvi govoril o tem novem zakonskem predlogu, je bil veliko bolj previden, kakor pa gospod dr. Pegan.

Referent je stal pro forma na nekem vzvišenem stališču; rabil je izraz, da bo z razširjenjem volilne pravice prišlo ljudstvo do svojih pravic, za katere on in njegova stranka baje tako gori. Toda govor dr. Pegana nas sicer ni poučil o nič novem, ker vemo že itak, da naredite vse le iz strankarskih ozirrov. Vendar pa mi je njegov govor dopadel v tem oziru, ker je dr. Pegan jasno povedal, — v duhu ga že vidim v občinskem svetu — da mu ni toliko na tem, da se razširi volilna pravica, kolikor na tem, da njegova stranka pride v občinski svet in, če le mogoče, vrže narodnonapredno stranko. To je jasno povedal, in zategadelj je vse, kar se govori tukaj o pravicah ljudstva, samo frazarstvo,

Bodite prepričani, da Vam vsem verjamem, da če bi mogli in smeli, bi Vi predložili tako reformo občinskega volilnega reda, da bi bilo že vnaprej izključeno, da bi kak narodno-napreden svetovalec prišel v občinski svet. Hvala Bogu, tega ne morete storiti! Sploh je vse življenje

Vaše stranke, odkar se jaz spominjam, tako ustrojeno in prikrojeno, da povsod, kjer le morete, oblatite in oškodujete narodnonapredno stranko. To je cilj Vašega političnega življenja.

Rabili ste vedno ljudske fraze, tako tudi frazo o splošni volilni pravici. Kdo se ne spominja, ko se je vršila agitacija z vaše strani od mesta v mesto, od trga v trg, od vasi do vasi, kako ste takrat oznanjevali vsepovsod srečo in blagor na podlagi splošne volilne pravice. Takrat, ko se je šlo za državnozborske volitve, ste lahko rabili to frazo, ker ste vedeli, da kranjski klerikalizem splošne volilne pravice za državni zbor ne bo preprečil. Ko ste pa prišli sami v položaj, da bi lahko sami izvedli občno volilno reformo, takrat ste pozabili na svoje obljube in se jih niste več spomnili. Vi bi lahko vpeljali splošno in volilno pravico za deželni zbor. (Klic na levi — Ruf links: „Saj je!“) Saj vem, ampak uvedli bi jo lahko s proporcijnim sistemom. Ker bi pa po tej poti lahko prišel kak socialist ali liberalec v deželni zbor, Vam tam tak sistem ni bil všeč. Tega niste hoteli storiti, dasi vedno upijete in kričite, da Vam ni za nič drugega, nego za ljudski blagor. Moje mnenje je to, da je ta fraza o občni volilni pravici le pesek v oči nerazsodni masi, kakor je pesek v oči nerazsodni masi vse Vaše delovanje, katero je vodilo in vodi povsod le slepo sovraštvo do nas.

To dokazem na nekaterih zgledih.

Vi pri tem, ko nastopate proti učiteljstvu, dobro veste, da imate tukaj opraviti s faktorjem, ki je odvisen od Vaše milosti in nemilosti. Zato ker je v naših vrstah, zato tako brutalno nastopate proti učiteljstvu, da Vas ne gane nobena prošnja učiteljev, njihovih vdov in sirot. (Poslanec — Abgeordneter dr. Zajec: „Saj ste Vi prej imeli večino, kakor mi!“) Ker nam predbacivate, da nismo mi v mestnem šolskem svetu ničesar storili za šolstvo, Vas opozarjam, da imate Vi moč v deželnem zboru; pokazite to moč! (Poslanec — Abgeordneter dr. Lampe: „Denarja mi dajte, pa vse naredim!“) Saj se boste, gospod dr. Lampe, še spominjali shoda pri Šmartnem. Takrat ste izjavili, da učiteljstvo ne dobi ničesar, dokler bo tako, kakršno je, torej dokler ne bo padlo na kolena pred Vašo stranko. Tako se je pisalo. (Poslanec — Abgeordneter dr. Lampe: „To sem vse drugače povedal; jaz sem kmete vprašal in ti so bili grozovito hudi na učitelje, ker hujskarijo!“) Veliko lažje bi jim vi pomagali, ker imate vse v rokah in sicer moč, katero tudi izrabljate. (Poslanec — Abgeordneter dr. Lampe: „Denarja nam manjka!“ — Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Nam pa tudi!“ — Poslanec — Abgeordneter dr. Šusteršič: „Vi ste pa doklade zvišali!“) Saj jih ne bodete dovolili!

Ravnotako je z uradništvom. Vi ste nasprotniki uradništva, ker še ni v vaših vrstah. Ako Vam je kaj ležeče na uradništvu, — saj vendar reprezentirate močno stranko v državnem zboru, ki lahko vse doseže, — zakaj pripuščate, da prihajajo na Kranjsko nemški uradniki? (Poslanec — Abgeord-

neter dr. Lampe: „In nemški pivovarnarji!“ Jaz še nisem nikoli slišal, da bi bil dr. Lampe vstal in protestiral proti nemškim uradnikom, in ravnotako še ni nikoli proti temu protestirala Vaša državnozbornska frakcija. (Poslanec — Abgeordneter dr. Zajec: „Jaz zmerom čez kranjske nemške barone zabavljam!“ — Klic v središču: — Ruf im Zentrum: Geilhoferja pa imenujete!“)

Ker se ravno o Geilhoferju govori, bom tudi o tem nekaj povedal. Dr. Lampe je zadnjič govoril, da ni bilo mogoče dobiti boljšega. („Poslanec — Abgeordneter dr. Lampe: Saj smo razpisali službo!“) Predlog dr. Trillerja je ravno bil ta, da naj se razpiše služba. Izvedel sem pozneje, da imamo izvrstno moč pri ministrstvu, Slovenca Petriča. (Poslanec — Abgeordneter dr. Zajec: „Kar piši ponj!“) Če bi bili tedaj tako službo razpisali, bi jo lahko kak Slovenec dobil.

Kakor Vam je v želodcu napredno učiteljstvo in uradništvo, tako Vam je v želodcu tudi napredna Ljubljana, in sicer samo zato, ker mislite, da se Vam bo posrečilo jo vreči ob tla. Zato ste prišli v to zbornico s tem predlogom.

Svojo ljubezen do Ljubljane ste že večkrat pokazali. Blatite jo v javnem časopisju. Pa jaz se ne čudim, da časniki tako pišejo o Ljubljani, če še deželni odbornik dr. Pegan govori o falzificiranju. Sama slepa strast in sovraštvo govori iz Vas. (Poslanec — Abgeordneter dr. Pegan: „Iz Vas pa ljubezen!“)

Očitajte nam, česa vsega da nismo storili. Opozarjam Vas še enkrat na vojaško oskrbovališče. Zapomnite si, da ste tukaj storili Ljubljani velikansko škodo. (Poslanec — Abgeordneter dr. Pegan: „Mesni statut je zanič; zato smo ga sedaj popravili!“) Ne bilo bi treba plačevati obresti od kapitala, ki smo ga morali najeti, da smo kupili svet za novo oskrbovališče. (Poslanec — Abgeordneter dr. Pegan: „Bi že zdavna lahko bilo vse v redu!“) Takrat Vam ni bilo na tem ležeče, da bodo davkoplačevalci morali plačevati te obresti. S tem pa niste naredili škodo samo davkoplačevalcem, ampak tudi obrtnikom, ki bi kaj zaslužili, če bi se zidalo, in pa deželi sami, ker bi dotične hiše plačevale tudi deželne doklade. (Poslanec — Abgeordneter dr. Pegan: „Saj se bo sedaj stvar uredilo!“ — Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Sanatorij lahko zidate — za bolne zajce!“) Tedaj, kakor rečeno, meni se ne zdi čuden Vaš nastop proti nam in nič čudnega tudi ne zakonski načrt, ker kakor rečeno, vem, da Vas ne vodi skrb za ljudski blagor, ampak slepa strast in strankarstvo. Nekaj pa se mi zdi vseeno čudno pri tem zakonskem načrtu. Vi se spominjate, da so na Nižje Avstrijskem, na Solnograškem in Gorenje Avstrijskem sklenili postave, s katerimi so takorekoč vsak drug jezik razun nemškega vrgli iz šol s takozvano lex Axmann — Kolisko. Tedaj to Vam je znano in jaz se čudim, zakaj Vi, ki tvorite večino, če že odpirate Nemcem pot v ljubljanski občinski svet, ne sklenete v tem novem statutu, v poslovniku, da mora biti opravični jezik mestnega občinskega

sveta slovenski. Zasigurajte prvenstvo slovenskemu jeziku, da se ne bode zopet razpravljalo v mestni posvetovalnici tako, kakor pred leti. (Poslanec — Abgeordneter dr. Lampe: „Saj ni treba nemško govoriti!“) Lahko bodo govorili.

O tem, da pridejo Nemci v občinski svet, ne bom govoril, ker sem za svojo osebo prepričan, da jim bo za ta danajski dar še žal. Mesto o gospodarskih stvareh, bo mestna dvorana odmevala zopet političnih debat in nacionalnih strasti. Torej še enkrat Vas opozarjam sklenite tudi tako lex Axmann, da zasigurate v mestnem svetu slovenski razpravi jezik. Potem odvezamete vsaj nekoliko odija, katerega ste si nakopali s tem, da bodo prišli v občinski svet ljubljanski tujerodni občinski svetovalci.

In končno še nekaj. Bodite prepričani, da strahu nimamo.

(Deželni glavar prevzame predsedstvo — übernimmt den Vorsitz.)

Vi ste prepričani, da boste narodno-napredno stranko vrgli ob tla. (Ugovori na levi. — Widersprüche links.) Jaz pa sem prepričan, da še ni prišel tisti čas in da ne bo, ker zdravi razum zavednega meščanstva bo dobro vedel razumevati, kaj pride iz srca za meščanstvo, kaj pa iz strankarske strasti. (Poslanec — Abgeordneter dr. Pegan: „Saj drugače boste morali delati kakor doslej!“) Vi boste lahko „Oberbürgermeister“.

Deželni glavar:

(pozvoni — das Glockenzeichen gebend)

Prosim, ne motiti zmerom govornika.

Poslanec dr. Oražen

(nadaljuje — fortfahrend):

Bodite prepričani, da Vas bo tista „dies irae“, kakor bi rekel dr. Zajec, spravila tja, kamor spadate, namreč v temo politične nemoči! (Odobranje v središču — Beifall im Zentrum. — Poslanec — Abgeordneter dr. Zajec: „Potem nas bodo pa za direktorje naredili!“)

Deželni glavar.

Dalje je oglašen k besedi gospod poslanec dr. Novak.

Poslanec dr. Novak:

Visoka zbornica! Zanimale so me argumentacije govornikov na levi v stvarnem oziru, v kolikor govore za to, da naj se izpremeni občinski red in občinski volilni red za deželno stolno mesto Ljubljano.

Gospoda, bodite odkriti in priznajte: stvarnih argumentov ste bore malo navedli. Če smatrate za stvarne argumente dozdevna dejstva, besede, ki jih je navedel dr. Pegan, potem delate silo in krivico resničnemu položaju. Dr. Pegan je rekel, da je vzrok novemu statutu mestno gospodarstvo, ki da se mora izpremeniti. Vprašam Vas, s čim je pa on dokazal neverjetne invektive, katere je navajal? Z

ničemur. Za svojo trditev, da je bilanca mestne elektrarne potvorjena, ponarejena, je moral ostati dolžan dokaz. Kar je on v tem oziru navajal, ni dokaz, ampak obrekovanje. (Poslanec — Abgeordneter dr. Lampe: „Saj je dokazal!“) Da ni dokazal ničesar, bom pojasnil. On je trdil, — in kar on trdi, je po njegovem mnenju seveda dokazano, — da se v bilanci mestne elektrarne ne nahajajo nobeni odpisi. Dr. Pegan je prezrl, da se nahaja v bilanci tudi postavka za obrabljen stroj, in na drugi strani, da se dotira iz teh odpisov tudi poseben rezervni fond, to je strojni rezervni fond. Tase tedaj dotira baš iz teh odpisov, o katerih dr. Pegan trdi, da jih nikjer ni. Iz te strojne rezerve se je popravila druga garnitura in napravila nova tretja garnitura. V čem tiči tukaj ponarejanje, falzificiranje? S tem je hotel menda namigavati, da so denarji izginili. Vsaj rečeno je bilo to tako nejasno, da se zna komu očitati naravnost nepoštenost. Ta utis so njegove besede napravile. Če pa ni nameraval tega utisa, bi bila njegova dolžnost, natančno precizirati, v čem da tiči ponarejanje. (Poslanec — Abgeordneter dr. Lampe: „Stroji niso toliko vredni!“ — Poslanec — Abgeordneter dr. Pegan: „Jaz sem rekel, da tistih 40.000 kron nikjer ni!“)

Ostali argumenti glede mestnega gospodarstva so slični. Pričeti mi je treba s šolstvom. Res je v Ljubljani nekoliko pičlo poskrbljeno za šolstvo, ampak vprašam Vas, kako pa Vi skrbite za šolstvo na deželi? Jaz poznam malo tako neodkritih prijateljev šole, kakor ste Vi. S tem, če očitata ljubljanski občini, da je njeno šolstvo zanemarjeno, pokažete le svoje hinavsko lice. (Poslanec — Abgeordneter dr. Lampe: „42 novih razredov smo ustanovili letos!“) Ravno v zadnji seji je sklenil mestni šolski svet zgraditi dve novi šoli, nujno potrebni seveda. (Poslanec — Abgeordneter prof. Jarc: „Ste jih začeli zidati?“) Ampak trditi, da je mestno gospodarstvo zato slabo, ker se to ni zgodilo morda že pred letom, je absurdno, če dr. Pegan upošteva, da mesto ne sedi zakopano v zlatu in srebru. (Poslanec — Abgeordneter dr. Pegan: „Vzpenjača!“) Glede vzpenjače se ni nič končnega sklenilo; končnega sklepa ni nobenega v tem oziru. Zna se vse zgoditi; to so načrti, ampak do izvedbe načrtov in čez načrte sploh dosedaj mestna občina ni prišla nikamor. Sicer pa ne rečem, da bi se v mestnem občinskem svetu ljubljanskem ne sklepale tudi napadne stvari. Ampak neodkritosrčna je trditev, da se mora uvesti pluralni volilni sistem zaradi vzpenjače! Ne, gospoda, ta vzpenjača Vam daje le piškav izgovor, ne pa vzrok za vpeljavo pluralnega sistema!

Prehajam k očitku glede nastavljanja uradnikov pri mestni občini. Vam se zdi čudno, če mestni občinski svet nastavlja uradnike, ki Vam niso po volji. Tako naivni vendar ne smete biti, da bi zahtevali, da mora občinski svet vselej priti v deputaciji k načelstvu S. L. S. vprašat, ali sme koga nastavit. (Poslanec — Abgeordneter dr. Lampe: „Vas dispensiramo!“) Tako daleč Vaša kritika pač

ne sme segati, kakor tudi niste prišli vprašat mestnega občinskega sveta ali načelstva narodnonapredne stranke, ali smete nastaviti Geilhoferja. (Poslanec — Abgeordneter dr. Lampe: „Le svobodno delajte!“) In če očitata v tem pogledu mestni občini kako napako, Vas opozarjam na slučaj, ki se je danes dogodil v tej zbornici: Tovariš Gangl je hotel jasnosti glede nastavljanja učnega osebja na slovenski trgovski šoli. Zato je predlagal, naj se službe za uradništvo, za profesorje oddajajo potom javne konkurence. Mi smo pri tej priliki pričakovali od Vas, gospoda, ki ste tako čisti in nedolžni, da boste ta predlog sprejeli in odobrili, toda Vi ste rekli: Mi tega ne storimo, mi hočemo službe oddajati pod roko. (Poslanec — Abgeordneter dr. Lampe: „Ne!“) Kako pa, kakor pod roko, če nečete mest javno razpisati. (Poslanec — Abgeordneter dr. Oražen: „Zakaj ne razpišete?“) Tako pade očitek korupcije na Vas nazaj!

Očitata nam, da so se nastavljele pri mestnih podjetjih osebe, upokojeni uradniki, o katerih pravite, da so pristaši narodnonapredne stranke; mislim, da menite pri plinarni Senekoviča. To je greh plinarne. Vi pa ste imenovali za Vašo službo pensioniranega finančnega svetnika Zajca. Opozarjam Vas na to dejstvo. Greh je greh, ali ga storim jaz ali dr. Lampe; tudi on nima nobene pravice, več grešiti, kakor jaz. (Poslanec — Abgeordneter dr. Lampe: „Pri užitnini moramo imeti porabnega uradnika; pri užitnini rabimo finančarja. Hvala Bogu, da smo si ga izprosili od finančnega ministra!“)

Dr. Pegan pravi, da se korupcija poraja, kadar so volitve. Gospoda, nikar ne hodite na to polje, ki je za Vas precej temno! Če pri nas kak uradnik agitira za uspeh stranke, če je napisal komu imena naših kandidatov na listek, — kolikrat pa Vaši pristaši zagreše tak greh! Cura Te ipsum, dr. Lampe! Vsak kaplan na zadnjem hribu je zagrešil tak greh. (Poslanec — Abgeordneter dr. Lampe: Ne, drugičen! Ne vlečejo tako ljudi na volišče, kakor magistratni uradniki mestne delavce! Vsi magistratni uslužbenci morajo agitirati za stranko!“)

Gospoda, taki so tedaj argumenti, s katerimi utemeljujete izpremenitev mestnega statuta. Recimo, da ima dosedanji mestni statut hibe na sebi, kakor tudi Vaš, — ampak tedaj je Vaša dolžnost, da teh hib vsaj ne poslabšate. In sedaj bi Vas opozoril na to, kar je tovariš dr. Triller uveljavil in česar se od Vas nobeden ni dotaknil. Gre se za avtonomijo mestne občine. Taka avtonomija je zlata vredna, a Vi jo nekako zatajujete, ker pravite, da imate pravico brez prejšnjega vprašanja občine oktroirati jej nov statut in nov občinski volilni red, ne da bi ta statut predložili prej mestni občini v vpogled in ji dali priliko, da pove o njem svoje mnenje. To ste Vi prezrili, in to Vam štejem v Vaš kapitalni greh. (Poslanec — Abgeordneter dr. Lampe: „Saj bomo ga poslali občini!“) Ja, kadar bo ta statut že sklenjen; kadar bo dr. Pegan župan in Vi podžupan!

Ena konkretna hiba tega mestnega statuta se mi zdi posebno važna. To je § 1. a, v katerem pravite,

da se sme izprememba občinskih meja izvršiti brez razločka, če je bilo pri taki izpremembi doseženo soglasje med prizadetimi občinami, ali ne.

Vi, gospoda moja, ne delate tukaj prav nobene razlike med avtonomnim mestom Ljubljano in med Posavjem. Če že smatrate, da Posavja ni treba vprašati, pa bi vsaj to morali priznati, da bi bilo treba vprašati Ljubljano. (Poslanec — Abgeordneter dr. Lampe: „Saj se jo lahko vpraša!“) Ampak morali bi se tudi držati odgovora!

Ta demokratizem gre nekoliko predaleč. Vi pri tem tudi ne pomislite na dejstvo, da so s takimi izpremembami občinskih meja zvezane tudi najrazličnejše državne in deželne pravice.

Če ste torej res tako točni gospodarji, boste pač tudi gledali na to, da bo dalo mesto za take potrebne ali nepotrebne izpremembe o pravem času svojo privolitev. To Vi prezrete in v tem pogledu Vam štejem ta zakonski načrt v greh. (Poslanec — Abgeordneter dr. Lampe: „Veliko Ljubljano bomo naredili!“)

Kar so povedali dr. Pegan in drugi, vse to še ne opravičuje tega, da bi Posavec, ki ima kak košček parcele v ljubljanski občini, zato prišel upravljat mestno občino. (Poslanec — Abgeordneter dr. Lampe: „Posavec ne bomo noter dali! Zdaj so pa morostarji notri!“) Vi se ne boste brigali za koristi mesta, ampak kratkomalo privezali nekaj občin sem, (Poslanec — Abgeordneter dr. Pegan: „Lepo se da narediti!“) raztegnili boste malo ozemlje občine ljubljanske — praktično se to da lahko izvršiti, posebno pri Vaši spekulativnosti, — in naenkrat bo obilo volilcev okoličanov v Ljubljani s kako majhno parcelo, dotičniki bodo parcele razdelili na 10, 20, 30, 100 kosov, in tako boste ustvarili 20, 30, 100 novih volilcev. (Poslanec — Abgeordneter dr. Pegan: „Vi tudi lahko storite tako!“) In če na eni strani pravite, da ima tak človek, ki nikdar v mestu ni, kakor ob času volitev, več interesa na občinski upravi, kakor delavec, ki služi svoj kruh en mesec ali dva v Ljubljani, potem je res čudna in za delavstvo krivična Vaša logika. (Poslanec — Abgeordneter dr. Lampe: „Okoli Ljubljane se bo industrija razširila; nastale bodo nove tovarne, nove delavnice!“) Od ljubljanskega delavca zahtevate triletno bivanje, od Posavca pa nič!

Tehničnih napak načrta volilnega reda se ne bom dotikal; preko tehničnih ovir tudi z Vašo iznajdljivostjo ne boste našli izhoda; čudim se le, da ste pri svoji pobožnosti prezrli, da utegne ta načrt prizadeti rano krščanskemu čutu, kajti po naukih, ki jih pridigujete, mora vsak pošten kristjan, tedaj tudi član volilne komisije, biti v nedeljo pri maši in pri krščanskem nauku. (Poslanec — Abgeordneter dr. Lampe: „Vi ste hujši klerikalec, kakor mi vsi skupaj! Ta je najbolj pobožno govoril! Ob štirih zjutraj je maša za lovce!“) Mene seve to ne peče, ker jaz na Vaš krščanski nauk in Vaše pridige prav nič ne dam! (Ironičen smeh na levi. — Ironische Heiterkeit links.)

Uveljavili boste še drug princip, katerega pa sta že dr. Oražen in dr. Triller ožigosala, namreč, da spravite Nemce v občinski svet. To je seveda stvar okusa, takta in čuta. Naj bi pa vsaj poskrbeli, da bi se Slovencem drugod slično godilo, kakor Nemcem v Ljubljani. (Poslanec — Abgeordneter dr. Lampe: „Ce bi le mogli!“) Dokler imate Vi še orožje v rokah, lahko oddrugod dobite kaj; kadar pa izpustite orožje, ne boste mogli za slovenske manjšine nikjer več ničesar doseči. Ali, Vi daste kompenzacijo prej iz rok, nego si zagotovite plačilo.

Da se Nemcem v Ljubljani dobro godi, o tem pač dr. Lampe ne bo dvomil. Saj ste jim še nemško gimnazijo priskrbeli. (Poslanec — Abgeordneter dr. Lampe: „Slovensko gimnazijo smo dosegli, pa ne nemško!“) Torej jaz te Vaše ljubezni do Nemcev nič ne pretiravam; zahtevam le, da jo odkrito priznate. (Ugovori na levi — Widerspruch links.) Gospoda, ne pomaga nič, če še tako tajite, če pa govore dejstva za to ljubezen. Zakaj ste pa privolili v nemško gimnazijo? Sami pravite, da imate v državnem zboru celo vlado v rokah. (Smeh na levi. — Gelächter links. — Poslanec — Abgeordneter prof. Jarc: „Saj državni zbor ni občinski svet!“) Občinski svet nima glede gimnazij nobene ingerence!

Hiba je nadalje, da ne pripustite mladoletnim po njihovih zastopnikih volilne pravice v Ljubljani, kakor je to omenil že dr. Triller, dočim jo Posavcem, ki nimajo absolutno nobenega interesa na mestnem gospodarstvu, dovolite v polnem obsegu. (Poslanec — Abgeordneter dr. Lampe: „Otroci ne bodo komandirali!“)

Takih hib je še obilo v statutu. Sami jih nečete videti, in moja dolžnost ni, da bi Vas nanje opozarjal.

Profesor Jarc se je skliceval na Roscherja, Mila in Vanderveldeja in pravil, kako ljubko podpirajo ti moške njegovo predlogo. Če bi prišel Jarc k Vanderveldeju in mu pokazal svoj proporčni in pluralni načrt, bi dobil dvojko v izpričevalu o znanosti pravičnega volilnega reda. (Poslanec — Abgeordneter prof. Jarc: „Pri Roscherju! — Slabo citirate!“) Vi pa ste izpisali! Vandervelde ali Roscher podpira proporčni sistem, ampak v zvezi s profesor Jarčevo pluraliteto ne! (Poslanec — Abgeordneter prof. Jarc: „Hvala za nauk!“)

Vse, kar ste, gospoda, s tem statutom pokazali, kaže le na to, da imate (Poslanec — Abgeordneter dr. Pegan: „Dober apetit!“) nekaj nasilstva na sebi; tega ne boste utajili. Dokazali ste le, da hočete dati brco napredni Ljubljani, katera je bila doslej za Vas nedosegljiva trdnjava. Jaz pa Vam povem, da je tudi poslej ne boste imeli v svojih pesteh. Kar naredi nasilstvo in sovraštvo, to ne more nikdar imeti dobrega uspeha, in tako bo bržčas tudi z Vašim načrtom. In s tem končam. (Odobranje v središču. — Beifall im Zentrum.)

Deželni glavar:

Besedo ima sedaj gospod poslanec dr. Tavčar.

Poslanec dr. Tavčar:

Visoka zbornica! Meni se vidi, da je debata o predležem zakonskem načrtu prišla na nekoliko napačne steze, ker se je veliko preveč govorilo o stvareh, ki ne spadajo k ljubljanskemu statutu. Zategadelj bom jaz izkušal govoriti brez vsake strasti in jako mirno hočem svoj govor razdeliti na dveje poglavij.

Najprej moram nekoliko polemizirati z gospodi, ki so že govorili, potem pa bom nekatere svoje pomisleke navajal in nekatere splošne opazke napravil, ki se bodo zadevale predležega zakonskega načrta in načel, ki so izražena v tem zakonskem načrtu.

Gospodje, z gospodom poročevalcem prof. Jarcem mi ni prilika polemizirati, ker v bistvu (nemir na levisi — Unruhe links) — ja, gospodje, dajte nekoliko miru; mene jako moti to glasno govorjenje po vseh kotih! — ker v bistvu je ž njim že polemiziral in mu povedal vse, kar se je povedati dalo, že prijatelj dr. Triller. Pečati se imam pa sedaj v prvi vrsti z osebo častitega govornika nemške stranke v tej zbornici. Gospod poslanec dr. Eger je nastopil, kar mu jaz kratkomalo ne štejem v zlo, kakor kak Germanicus triumphator. On je zadovoljen s predloženim načrtom, ker upa, da bo prišel on in njegova stranka, če postane načrt zakon, v zastop mesta ljubljanskega. No, jaz za svojo osebo, in tu stojim morda sam v svoji stranki, ne polagam nobene važnosti na to, če pride v občinski svet par Nemcev ali ne. Položaja ne bodo čisto nič izpremenili in gospod tovariš dr. Eger se čisto gotovo močno moti, če Bog ve kaj od tega pričakuje, da bo v družbi drugih izvoljenih svoje stranke zlezal v gorki zapeček v mestni zbornici.

On je tudi, in tukaj ga je brezmejno posnemal gospod tovariš dr. Pegan, nekoliko kritiziral upravo ljubljanskega mesta in deval v nič to upravo zaradi tega, ker se je zadnji čas morala doklada od 250/0 zvišati na 350/0. Gospoda moja, jaz bi rad poslal gospoda dr. Egerja v tisto nemško nacionalno središče, v nemški Gradec, da bi dobil tam občutek za to, kako izgleda nemško občinsko gospodarstvo! Vsak politik, pa tudi vsak količkaj objektivni človek, ki gleda po beli Ljubljani, bo moral pravično pripoznati, da se je temu čuditi, kako je moglo deželno stolno mesto ljubljansko desetletja in desetletja izhajati s tako nizko doklado, kakor je ne najdete nikjer v nobenem drugem glavnem provinci-jalnem mestu v Avstriji. (Pritrjevanje v središču — Zustimmung im Zentrum.)

Ali, gospoda moja, z gospodom tovarišem dr. Egerjem se mi je pečati še v neki drugi jako delikatni zadevi, na kateri so prijatelji moji, ki sede tukaj v zbornici čisto nedolžni, namreč v zadevi tiste pogodbe, katera je nekdanj veljala med našo stranko in stranko veleposestva. Jaz ne štejem v zlo častiti stranki na levisi, če se oklepa te pogodbe, ali za politično nesposobnost pa moram smatrati, če vlečejo gospodje na desnici to pogodbo v zbornico in to zoper našo stranko! Oklofutan sem samo jaz, ki sem edini v tej zbornici, ki je tisto pogodbo

podpisal! Če so gospodje pravični, morajo eno pripoznati: dotična pogodba je bila taktična pogodba. Nacionalnih koristi ni nobena stranka drugi obetala v tej pogodbi, temveč namen pogodbe je bil antiklerikalni. Gospoda moja, jaz nikdar ničesar ne tajim, kar sem storil — namen te pogodbe je bil, onemogočiti, da bi se klerikalna stranka polastila deželne uprave. Po mojem mnenju je bil ta namen dober (Smehe na levi — Gelächter links). Prosim, to je moje subjektivno prepričanje, subjektivno sem prepričan, da je bil ta namen dober! To prepričanje imam še danes! Nekaj pa je pri tem tudi gotovo, da častiti gospodje veleposestva ne smejo te taktične pogodbe v to zbornico vlačiti, kakor se je to z veliko razbrzdanostjo zgodilo v trgovski zbornici! Posledice te razbrzdanosti je morala v prvi vrsti nositi moja oseba. Odkritosrčno pa povem, če bi bil prišel baron Schwegel v položaj, da bi bil za svojo stranko moral tiste udarce prenašati, kakor sem jih moral jaz prenašati radi odkritja v trgovski zbornici za svojo stranko, in če bi bilo obelodanjenje pogodbe v mojih rokah, bi bil jaz brez dvojbe prišel k ekscelenci in bi ga vprašal, ali mu je všeč, da pride stvar v javnost. Gospodje so postopali drugače. Ne vem, če je to bilo kavalirsko? Izročili so me javnemu zasmehu in to je, kar jim smem po pravici očitati! To pa je moja zadnja beseda o tej pogodbi! Če je bila ž njo storjena kaka napaka, odgovoren sem zanjo jaz in samo jaz! Z gospodom dr. Egerjem sem torej pri kraju!

Sedaj bi rad odgovarjal gospodu dr. Peganu na njegova izvajanja. Ali zdi se mi, da je gospod dr. Pegan čisto pregledal, da nimamo pred seboj proračunske debate mestnega občinskega sveta. Kaj bi Vi rekli, če bi n. pr. dr. Tavčar nastopil v mestnem zboru in rekel: pogledajte kakšna je blaznica, v kakem stanu je bolnica, kako slabo je vse, kaj še vse povsod manjka! Gospodje, s 250/0 doklado se niso mogli čudeži delati, v tem oziru me nihče ne prepriča. Gotovo je, da je pri mestu marsikaj pomanjkljivo, ker mestni občini kakor tudi deželi primanjkuje avtomat, ki bi drva hrustal in cekine od sebe dajal. (Veselosť — Heiterkeit.) Torej v tem oziru se ne bom spuščal v podrobnosti, samo proti načinu polemiziranja gosp. dr. Pegana bi pa moral vendar nekaj omeniti. Navado ima, da govori o najrazličnejših zadevah, in tako je tudi danes govoril o raznih stvareh, o računih in drugih takih zadevah, nad katerimi nam je v tej zbornici kontrola absolutno nemogoča. Glede mestne elektrarne se je izrazil, da so njene bilance potvorjene, falzificirane. Tukaj bi ga opozoril, da je deželni odbor pustil stvar preiskati. Vprašal bi ga, kaj je on kot referent deželnega odbora v tej zadevi ukrenil? Če so bilance res falzificirane in če on nič ni ukrenil, potem je njegova pregreha tudi velikanska! Prosil bi, če se kritizira uprava mesta ljubljanskega, naj se kritizira pravično, brez bolehnega pretiranja in v takih mejah, ki so povsod v dostojnem svetu v navadi.

Sedaj, gospoda moja, bom govoril nekoliko o načrtu, ki ga je predložil ustavni odsek, o načrtu,

ki hoče v prvi vrsti ustanoviti za stolno mesto Ljubljano nov volilni red in kateri se tudi v nekaterih drugih točkah dotika mestnega statuta. Gospodje, tukaj se ne vprašam, ali se nam je kaj bati od tega načrta ali ne? To je po mojem mnenju postranska stvar. Gre se predvsem za vtisk, ki ga napravljata ta zakonski načrt na nas, samo po sebi in brez ozira na vse drugo. Glavni naš očitek je pa ravno, da napravljata na nas vtisk, da je nalašč tako skovan, da mora napredna stranka v Ljubljani, tudi če je v večini, priti v manjšino ali vsaj v tak položaj, v katerem bi se več gibati ne mogla. Najprej nekaj splošnih opazk! Predvsem naglašam, da je resnično, da je občinski volilni red za Ljubljano reforme potreben. Tu pa stojim na stališču, da se more tako delo napraviti in srečno izpeljati le, če se stranke postavijo na polje kompromisa. Če bi se bilo hotelo z dobro voljo postopati, bi bile stranke morale iskati brez dvojbe tisto kompromisno pot, ki je za take volilne reforme vsikdar največja modrost in najbolj priporočljiva. Da se ni izkušalo poizvedeti mnenja vlade, tega se ne dotikam, akoravno bi se mi tudi to zdelo priporočljivo, kajti pri takih reformah je vedno dobro, da se ve za stališče vlade in tako izogne temu, da se morda po nepotrebnem ne mlati prazna slama. Vladi pa vendar ne morem odpustiti, da se v tej dolgi debati niti enkrat ni oglasila in niti z eno samo besedico ni povedala svojega mnenja. Pri takih razmerah je blagodejno delovanje deželnega zbora takorekoč izključeno in meni se zdi to nekaka žalostna prikazen, da v tako važnih stvareh nismo čuli niti najmanjšega glasu iz ust zastopnika vlade!

Rekel sem, da je pri takih zadevah najbolj priporočljiva pot kompromisa. Če bi se bila ta pot nastopila, potem bi se bilo moralo iskati stik z avtonomnim mestom ljubljanskim in bi se bil moral občinski zastop ljubljanski zaslišati. Da se je to opustilo je bila napaka, katero obžalujem!

Gospodje, zakaj smo mi proti temu zakonskemu načrtu in zakaj ga na vsak način in tako vehementno izpodbijamo? Zaraditega, ker je današnja debata in posebno govor gospoda dr. Pegana dokazal čisto jasno, da je ta operat strankarski operat. Jaz se bom, da se okrajša debata, v tem pogledu omejil samo na nekatere glavne točke.

Sprejeli ste v členu I. paragraf, ki ste ga naslovili s številko 1 a. in še drug paragraf, ki ste ga naslovili z 1 b. V tem drugonavedenem paragrafu se določa, da sme deželni zbor pod najvišjo sankcijo priklopiti cele doslej samostojne občine k mestni občini ljubljanski. No, gospoda, kar očitno povem, da se mi ta paragraf ne zdi tako nevaren, ker je tukaj zahtevana najvišja sankcija. Pod ljubim Bogom pa ne vem, kaj bi počel s paragrafom 1 a! Gospodje, če ta paragraf pogledate, potem morate priznavati, da se ž njim krši predvsem načelo avtonomije, ker tukaj je deželnemu odboru dana možnost, od dne do dne izpreminjati obseg ljubljanske občine. Občina ljubljanska pa ni navadna občina, za katero velja okvirni državni zakon. Mesto ljub-

ljansko je občina s svojim statutom in tega privilegija ne gre kar tako izpreminjati. § 1 a je nemogoč v tej obliki, mogoč je le, ako ga spravite v obliko 1 b. Kaj takega velja lahko za kmetijske občine, pri mestni občini z lastnim statutom pa se to absolutno ne more vpeljati. Verujte mi, če se ta določba sprejme in stopi v moč pod sedanjim deželnim odborom, potem bo cela avtonomija mestne občine ljubljanske tičala pod bičem dr. Lampeta, Jarca in dr. Pegana. Ti trije bodo napravili z Ljubljano, kar bodo hoteli. In bojim se, da se bo zakonski predpis § 1. a izkoriščal in zlorabljal v najumazanejših volilnih manevre. Ta paragraf je sposoben, da se bo nek Chabrus vpeljal za volitve ljubljanske, ki bo šel na to, da se na nenavaden način pomnoži število volilcev, ki bodo plačevali recimo po en vinar občinske doklade! Gospodje, Vi ste — dovolite, da s to zadevo spravim drugo v zvezo — Vi ste sprejeli v zakon določbo, da morajo ženske osebno voliti. Za svojo osebo nimam ničesar proti temu. V Ljubljani je ženstvo že zadosti inteligentno, da lahko samo voli. Vi ste nam očitali, da smo se potezali za ženska pooblastila in da je ostudno bilo zgledati, kakor je rekel gospod poslanec dr. Lampe, ko smo se drčili od ženske do ženske za pooblastila. Bilo je nekaj nemoraličnega na tem, priznavam to! Če ste pa sedaj eno stran izčistili, potem pa niste imeli upravičenja, da ste vpeljali na drugi strani ravno tako kupčijo in prodajo glasov, katero ste prej nad nami grajali. Vi dovolite neobčinarjem, da smejo voliti s pooblastili (poroč. Jarc: „Ker zunaj stanujejo!“) To ni zame noben argument. Če se napravi taka olajšava, je to morda hvale vredno, ampak potem mora biti splošna. Če hoče voliti tak neobčinar, je najmanjše kar se more od njega zahtevati, da pride iz Tomačevega sam volit v mesto. Če ste na eni strani odpravili pooblastila, na drugi strani pa jih zopet vpeljali, je to naravnost strankarstvo. Vi ste prepričani, da je vsa ta masa iz Tomačevega in drugod Vaša, na kupe boste privlekli takih pooblastil, in to, pravim, je krivica, ki se ne da upravičiti. Če ste pooblastila drugod odpravili jih tudi tukaj ne sme biti! Že tovariš, gospod dr. Novak je opozarjal, kako lahko se bo izkoriščala naredba § 1. a v volilne namene. Prepričan sem pred vsem, dokler boste večino imeli v deželi, ne bo Vam vlada delala nobenih sitnosti. To vidimo sedaj pod baronom Schwarzom! Kakor hitro boste opazili, da v mestnem zastopu s hišnimi posestniki in uradniki ljubljanskimi ne morete prodreti, pa boste izkušali povišati število tistih volilcev, ki imajo kako malenkost v okrožju mesta ljubljanskega in ki stanujejo po vaseh okrog Ljubljane. Naenkrat se boste spomnili, da bi bila najboljša meja med viško in ljubljansko občino tista cesta nad Glinšico. Pa boste dekretirali iz deželnega odbora, da se Ljubljanska občinska meja razširi do te ceste, kajti pod to cesto leži kakih sto njivic, katerih bo vsaka reprezentirala najmanj en glas pri ljubljanskih volitvah. Če še to ne bo zadoščalo, boste pa udarili proti Šiški, Št. Vidu ali pa proti

vodovodu tam zunaj v Klečah! Kričali bode, kako pridemo do tega, da leži tuja občina med ljubljanskim vodovodom in mestom ljubljanskim. In dekretirali bode, da se pritegne tisti svet k Ljubljani. Na ta način boste s § 1. a prav kmalu fabricirali par tisoč volilcev! Zategadelj je § 1. a ne samo nemogoč, ker se z njim krši mestna avtonomija, nemogoč je predvsem tudi, ker se bo zlorabljal v volilne namene!

Drugo načelo, katero ste vpeljali, je načelo proporcionalizma. Saj je veliko pravičnosti v tem načelu, to pripozna celi svet. Pravičen pa je ta sistem le takrat, če se za vse zastope enako vpelje, ali če se vsaj za sorodne zastope enako vpelje. Kar prenesti ne morem je to, da hočete samo v Ljubljani proporcionalizem, dočim ga v vseh občinah zunaj Ljubljane perhorescirate. (Poročevalec Jarc: „Linc ima isto!“) Zakaj ga pa potem perhorescirate po drugih naših mestih na deželi? Zategadelj, gospod Jarc, — bodite odkritosrčni, — ker upate vse občine po deželi popolnoma zase pridobiti in tudi mestne. Zato ste tam proti proporcionalnemu sistemu, ker ste tam Vi tista stranka, katera nobene opozicije v doletičnih občinskih zastopih ne prenaša. (Pritrjevanje v središču. — Zustimmung im Zentrum.)

ln sedaj se spominjam gospodov iz veleposestva. Gospodje, spominjali se boste nekdaj tega trenutka, ko ste soglasno s klerikalci nastopili za ta načrt in zahtevali prehod v specialno razpravo. Vpeljite proporcionalizem, ampak to je sistem, ki kakor magnet nase vleče. Takoj bo nastalo goreče vprašanje, zakaj se ta sistem ne bi uvedel tudi pri volitvah v deželni zbor kranjski in predvsem v veleposestvu, kjer ima naša stranka že danes več nego tretjino glasov. Gospodje, takrat Vam ura, ki se danes gospodu dr. Egru zdi tako sladka, ne bo več sladka, ampak spomin nanjo bo grenak. (Živahno odobravanje v središču. — Lebhafter Beifall im Zentrum.)

Dalje ugovarjamo proti temu, da ste v Ljubljani pri razdelitvi v volilne razrede, razdelili volilce natančno tako, kakor v vsaki kmečki vasi, namreč na tri razrede. V Osilnici ali v Fari pri Kostelu bo torej od sedaj ravnotako kakor v Ljubljani. Gospod prof. Jarc se je skliceval na Linc, a jaz tudi vem, da je veliko njegove modrosti, ki je pgnala svoje zelenje v tem načrtu, izrastla na Vorarlberških tleh. Ali na Vorarlberškem, kjer ima konservativna večina še veliko večji vpliv, kakor Vaša večina na Kranjskem, se ta večina ni upala tako daleč iti, kakor silite Vi. Na Vorarlberškem veljajo trije volilni razredi samo za občine pod 6000 prebivalci. Od 6000 prebivalcev naprej so pa štirje volilni razredi. Vi načete Ljubljani dati štirih razredov, Vi hočete Ljubljano potisniti na nivo maloštevilnih vorarlberških občin! Gospodje, če ste se enkrat odločili za to, da priznate gotovim interesnim skupinam volilno pravico, potem se ne smete na osebe ozirati, ampak na to, da se volilni razredi razdele po davkih, ne pa po osebah. Absolutna krivica tega volilnega načrta je, da se na davke pravzaprav prav nič ne ozirate; dve petini volilnih upravičencev potisnete v prvi volilni

razred, tri petine pa v drugi. To je krivično, ker ustanovite drugi volilni razred, kjer bodo ljudje plačali po 80 K davka, kjer bodo pa tudi taki, ki ga bodo plačevali samo po en vinar! To je, če se postavite na stališče interesnega zastopstva, krivično. Zaraditega so v Lincu, so na Vorarlberškem ustanovili štiri razrede, ker je s tem načelo interesnega zastopstva, katerega se končno tudi Vi oklepate, prišlo do prave svoje veljave. Zato smo mi proti predležnemu načrtu in pravimo, da je krivičen. (Pritrjevanje v središču — Zustimmung im Zentrum.)

Glede pluralitete z gospodi predgovorniki ne bom polemiziral. Jasno je, da je tretji volilski razred pravzaprav samo norčevanje iz tistih delavskih krogov, o katerih je prof. Jarc preje tako ljubeznivo govoril. Le vzemite: v prvem volilskem razredu je sedaj kakih 800 volilcev, v drugem 1500 in v tretjem jih je približno 2400. Od sedaj pa jih bo v prvem razredu 1700 in v drugem okrog 3000, skupaj torej 4700. Če pride tudi 3000 novih volilcev v tretji razred, je jasno, da jih bo prejšnjih 4700 popolnoma uničilo. Gospodje, Vi ste bili za splošno in enako volilno pravico, Vi ste svoj čas govorili in pisali grozovito ostro proti pluraliteti. Zaraditega samo eno trdim: Vaša stranka, ako se ozira količkar na svojo preteklost, ni legitimirana, vpeljati tako pluraliteto v Ljubljani. Na tem stališču stojim in mislim, da je to stališče popolnoma pravilno. (Pritrjevanje v središču. — Zustimmung im Zentrum.)

Sedaj naglašam še zadnjo vrsto tistih hib, katere ima zakon in katere so se po mojih mislih samo zategadelj sprejele, da se onemogoči obstanek došednji ljubljanski napredni večini. Vse, kar je govoril prijatelj dr. Triller podpišem. Meni se že način volitve zdi jako težak in kompliciran. Če bi hoteli gospodje paragraf za paragrafom pregledati, povsod bi videli špranje, ki niso zamašene, in povsod bi videli, da je volilna operacija nes pametno otežkočena. Vse to velja glede paragrafov od § 12 dalje. Vsi ti paragrafi so na tak način skovani, da bo moral biti, skoraj bi rekel, posebno od Boga navdahnjen župan, da bo mogel volitve izpeljati, ne da bi se pozneje razveljavile. Vsaka reč, katero ste sprejeli v zakon, nalašč otežuje volitev in jo napravlja nenaravno. Ne bom se spuščal v to, kak način volitve ste ustanovili, zdi se mi predvsem nemogoče, da bi se volilo za vse tri razrede naenkrat. To ste sprejeli za volitve na kmetih, ampak pomislite, da bo v Ljubljani 8000 volilcev! (Poročevalec Jarc: „Bo 12 volišč!“) Gospod prof. Jarc pač sam ne misli, da se bo stvar dala izvršiti na en dan brez velikanskih homatij in na ta način, da politična instance ne bo mogla katerokoli volitev razveljaviti. Tri vrste kuvertov bode potrebnih, trije volilni razredi so, zapisnike bo voditi o volilcih, ki pridejo na volišče in o onih, ki ne pridejo, in tako dalje. Potem pa, kje pa bo najti primernih lokalov, kje zadostno osebja, da se bo vse potrebno pripravilo in vršilo? Samo eno vprašam: zakaj vse to? Ali je to absolutno potrebno, da morajo volitve vse na en dan biti? Zakaj ste proti temu, da bi se za vsak razred

posebej ne določil volilni dan? To je vendar nekaj naravnega, nekaj lahkega, ali Vi stvar nalašč obtežujete. Na drugi strani pa predpisujete volilno dolžnost, da bi se skoraj utegnilo misliti, da Vam je le na tem, da pride kolikor mogoče volilcev v kazensko preganjanje, ker je naravnost skoraj nemogoče, da bi v teh par urah vseh 8000 volilcev moglo zadostiti svoji volilni dolžnosti! Ne bom se spuščal v daljše podrobnosti, da pa izprevidite, kakšna je kakovost tega zakona, povzamem samo en paragraf iz predležečega načrta, to je § 45. Gospod deželni glavar bo morda dovolil, da ga prečitam, ker ga hočem navesti nekako kot zgled za težave, ki bodo obstojale pri vsaki volitvi. Gospodje, še eno glavno vprašanje ni rešeno. Rešeno ni predvsem vprašanje, ali smem, če sem za prvi razred na primer stavil volilni predlog, glede katerega vem, da bo voljenih samo devet predlaganih kandidatov, dočim je zadnjih šest čisto brez upa, ali smem teh zadnjih šest kandidatov vzeti tudi v volilni predlog drugega razreda? Pa ostanimo pri § 45! Ta določa, da je za veljavnost glasovnice potrebno, da ima označbo kake objavljene liste in da je neposredno pod to označbo zapisan kandidat, ki je bil na dotični listi vpisan pod številko 1. Torej volilni predlog mora obsegati 15 kandidatov in ti morajo biti numerirani. In ta določba pravi, volilni listek, ki je oddan za narodno-napredno stranko, mora obsegati kandidata pod št. 1 in je neveljaven, če so na njem vsi drugi kandidati zapisani, samo kandidat pod št. 1 ne. Jaz imam marsikaterega nasprotnika, ki me bo izpustil in zapisal in volil drugega. Glasovnica bo neveljavna, ker ne obsega kandidata pod št. 1, kateri sem morda slučajno bil jaz. Gospoda, če so take reči legislativno dovoljene, to je vendarle treba natančno premisliti. Drugič določa § 45., da je za veljavnost glasovnice potrebno, da je na njej označen volilski razred z rimsko številko I, oziroma II in III, in da se ta označba vjema z označbo volilskega razreda na kuverti, v kateri je bila glasovnica. Gospodje, da je na volilni kuverti prvega volilskega razreda zapisana številka I, na kuverti za drugi razred številka II in na kuverti za tretji razred rimska številka III, to je samoposebi umevno. Ali čemu se sedaj zahteva, da mora stranka dostaviti tisto rimsko številko tudi na glasovnico? Čisto gotovo je to v ta namen v zakon sprejeto, ker se računa, da bo stranka morda na to pozabila. (Poročevalec Jarc: „To je že uradno natisnjeno!“) Ne, to ni uradno natisnjeno, to mora stranka pristaviti. In če bo v hitrici na kuvertu za I. volilni razred stranka mesto številke I številko II zapisala, pa je cela glasovnica neveljavna. Gospodje, ali se kaj takega nahaja v legislaturi celega sveta? To je brez dvojbe norčevanje iz volilcev in volilne pravice njihove. (Odobranje v središču. — Beifall im Zentrum.)

Dalje se pod tretjo točko zahteva za veljavnost glasovnice: „da ni iz trdega papirja — daß der Stimmzettel nicht von steifem Papiere ist.“ No, gospodje, kaj je trdo in kaj ne, ali kaj je „steif“ in

kaj ne, o tem so pojmi lahko jako različni. In če bo kaka volilna komisija hotela biti hudobna, bo lahko radi papirja anulirala vsako glasovnico. Na take predpise vezati veljavnost glasovnice, je nekaj nečuvnega, nekaj nemogočega, ker je ravno mogoče, da se na ta način razveljavi nebroj glasovnic. Gospoda moja, tako bi ne smeli napravljati zakonskih načrtov!

Torej, gospodje, takih hib je še obilo in nebroj! Mi smo, dobro vedoč, da nam program naše stranke ne dopušča, kaj drugega uprizoriti proti temu načrtu, sklenili, da se udeležimo splošnega razgovora, da pa prepuščamo večini, da ga sprejme v specialni razpravi, kakor jej je ljubo in drago. Ena stvar je, gospodje, katero moram naglasiti! Danes sneži, da je groza, — Ljubljana je popolnoma zavita s snegom. Skoraj bi rekel, tale načrt je poldoben snegu, ki pada nad Ljubljano. Vi pa ste se prepričali, da današnji sneg Ljubljane ni do vrha zagrnil in Vi dobro veste, da nas tudi sneg te volilne reforme ne bo zadušil. Mi gledamo v bodočnost brez strahu, ker smo prepričani, da Ljubljana ni tista kmečka vas, katero hočete Vi s svojim načrtom iz nje napraviti. (Živahno odobravanje in ploskanje v središču. — Lebhafter Beifall und Händeklatschen im Zentrum.)

Deželni glavar:

K besedi se je oglasil velerodni gospod deželni predsednik baron Schwarz.

C. kr. deželni predsednik baron Schwarz:

Visoka zbornica! Na zopetno opombo, da je obžalovanja vredno, da vlada ni izrekla svojega mnenja, mi je čast tole izjaviti:

Vlada ni bila doslej v položaju, označiti svojega stališča glede načrta zakona, kateri je ravno sedaj v razpravi, in jaz niti danes nisem v položaju tega storiti in to že iz tega vzroka ne, ker se je bil načrt, izdelan od deželnega odbora večkrat spremenil. Taka spremenitev se je vršila tudi šele v zadnjih dneh. Vlada si mora torej pridržati sklepanje o načrtu zakona za čas po današnji razpravi v visoki zbornici.

Deželni glavar.

Besedo ima sedaj gospod poslanec dr. Šusteršič.

Poslanec dr. Šusteršič.

Visoka zbornica! Današnja generalna debata je sicer zelo dolga, toda žalibog se je v tej generalni debati jako malo razpravljalo o tistih stvareh, ki spadajo po pravici v splošno razpravo o načrtu zakona glede izpremembe občinskega reda in občinskega volilnega reda za deželno stolno mesto Ljubljano. Silno malo se je govorilo o načelih, na katerih sloni načrt, katerega je predložil ustavni odsek visoki zbornici v odločitve. En del te debate je pravzaprav anticipiral specialno debato. Nekateri gospodje so se spuščali v minuciozne podrobnosti načrta, v nadrobnosti, ki spadajo šele v specialno

razpravo, ki pa niso predmet generalne debate. Drugi gospodje so se bavili sicer z jako interesantnim predmetom, namreč z občinskim gospodarstvom mesta Ljubljane — gotovo jako interesantna stvar, ki pa po mojih mislih ne spada strogo v to debato. Jaz za svojo osebo se hočem kolikor mogoče držati pravega okvira generalne debate in se hočem pečati z načeli, na katerih sloni predlagana volilna reforma, občinska reforma za ljubljansko mesto. Za nas, za slovensko ljudsko stranko, ni absolutno nič merodajen končni efekt ali, recimo, politični efekt reforme; za nas se gre samo za to, da kakor to delamo v vseh javnih zastopih, glede volilnih redov za vse javne zastope, za politične in nepolitične, da tudi glede občinskega reda in glede občinskega volilnega reda ljubljanskega mesta izvajamo naša znana politična demokratična načela, v kolikor je to po danih razmerah mogoče.

Gospoda, govorilo se je danes veliko o občinski avtonomiji. Nam je občinska avtonomija jako važna in sveta stvar, ker mi stojimo na stališču, da le na temelju resnične občinske avtonomije je mogoče zgraditi trdno stavbo politične svobode. Gospoda, avtonomijo mi hočemo za občine in zato smo predložili bili občinski red in občinski volilni red za celo deželo in zato smo predložili tudi občinski red in občinski volilni red za mesto Ljubljano. Pravite, gospodje, da smo občinsko reformo za Ljubljano predložili samo zaradi tega, ker ima Ljubljana napreden občinski zastop, pravite, da nas je gnalo samo strankarstvo in ne vem, kako črno sovraštvo in enaki nelepi nagibi. Gospoda moja, v bistvu so vendar načela, katera so utelesena v načrtu ustavnega odseka, v bistvu so to ravnotista načela, katera smo sprejeli za občinsko reformo za deželo, in velika, ogromna večina občin v deželi je v naših rokah. To boste, gospodje, gotovo priznali. Ali smo torej reformo napravili iz sovraštva zoper naše občinske zastope v deželi? Jaz mislim, da tega noben pameten človek ne more trditi, in torej, gospoda moja, morate priznati, da ta argument ne velja. Za nas se gre za to, da se občinska reforma, katero izvedemo za celo deželo, pred durmi ljubljanskega mesta ustaviti ne more. Če bi se to zgodilo, kar Vi želite, da bi se pustil občinski red in občinski volilni red ljubljanskemu mestu, kakršen je, kaj bi bila posledica? Vi imate potem napredno demokratično občinsko reformo po celi deželi, Ljubljana pa bi bila neka reakcionarna oaza, kjer bi se še vedno volilo po starokopitnem volilnem redu, ki je zasnovan na že davno zastarelih načelih. To, gospoda, to vendar ne gre. Jaz mislim, da bi se reklo poniževati Ljubljano, ako bi večina deželnega zbora trpela, da bi Ljubljana, ki je obenem politično in kulturno središče cele Slovenije, imela bolj nazadnjaški občinski red in občinski volilni red, kakor katerakoli hribovska vas v naši deželi. Gospoda moja, to vendar ne gre. Reforma mora obsegati vse občine v deželi in mora tedaj obsegati tudi ljubljansko mesto.

Sedaj pa, gospoda moja, prihajam do neke opazke, katero je, če se ne motim, najprej napravil gospod tovariš Gangl, in katero je tudi drugi govornik njegove stranke ponavljal. On je rekel: Sedaj nam pridejo s tem načrtom volilne reforme, katera sloni na pluraliteti, in vendar je to stranka, katera vedno poudarja, da stoji na stališču splošne in enake volilne pravice, — torej pravi: na eni strani program, na drugi strani pa praksa. Tako nekako so se glasila izvajanja gospoda tovariša Gangla. Toda gospod tovariš Gangl je popolnoma prezrl — seveda on ni jurist — da eksistira neki okvirni zakon (Poslanec Gangl: „Sem ga citiral!“), pa vendar prezirate, da je to državni zakon, katerega v deželnem zboru izpreminjati ne moremo, in da ta državni občinski zakon v členu XI. izrečno vелеva (bere — liest):

„Das Landesgesetz regelt die Bildung der Gemeindevertretung durch eine Wahlordnung mitgebührender Rücksichtnahme auf die Sicherung der Interessen der höher Besteuereten.“

In tedaj iz tega jasno sledi, da splošne in enake volilne pravice vobčinah vpeljati ne moremo, če bi jo tudi vpeljati hoteli. (Poslanec Gangl: „Brez pluralitete pa lahko!“) O tem bom pa še govoril. Jaz bi pa gospoda tovariša Gangla opozoril, da če hoče iskati politikov, ki imajo drugačen program in drugačno prakso, da potem bi jih bil lahko bliže iskal (Pritrjevanje na levi. — Zustimmung links.), ni mu bilo treba iti sem do levice visoke zbornice, kajti opozoril bi ga, da takrat, ko se je sklepala splošna in enaka volilnapravica za državni zbor, ko je bila možnost dana, da se sklene splošna in enaka volilna pravica in se je splošna in enaka volilna pravica tudi sklenila, da so takrat v državnem zboru zastopniki tiste stranke, kateri gospod tovariš Gangl pripada — vsaj v klubu njenem je, — da so ravno ti gospodje v državnem zboru z veliko vehemenco zagovarjali pluralno volilno pravico in nastopili zoper splošno in enako volilno pravico, iz česar pač jasno sledi, in to je moj zaključek, da je Vaša stranka za splošno in enako volilno pravico zmerom le takrat, kadar se izvesti ne more, da je pa odločno zoper njo, kadar se da izvesti. To je faktum, to uče fakta. (Živahno odobravanje na levi. — Lebhafter Beifall links.)

Sedaj pa gospodje pravijo, dobro, zakaj pa pluraliteta? Pustite I., II. in III. volilski razred in potem pa napravite posebej kurijo tistih, ki nimajo nikjer v teh razredih volilne pravice. Tam se Vam Linc in Vorarlberg zopet dopade, nam pa ne. (Veselosť na levi. — Heiterkeit links.) Mi hočemo princip splošne in enake volilne pravice vsaj v toliko uvesti, v kolikor nam je to mogoče, mi hočemo vsaj en razred splošne in enake volilne pravice, ker izvajamo naša načela v toliko, v kolikor jih moremo izvajati. Vi postopate drugače. K sreči pa imamo mi večino in zato bomo napravili tisto, kar bolj ugaja našim načelom. (Veselosť na levi. — Heiterkeit links.) Vidite, gospoda, saj nas naši volilci niso zaradi tega volili, da bi izvajali vaše nazore, marveč nasprotno, da bomo skrbeli, da se Vaša na-

čela ne bodo izvajala (Ponovljena živahna veselost in odobravanje na levi. — Erneute lebhaftes Heiterkeit und Beifall links.) in seveda za to, kar mi izvajamo — to je jasno kakor beli dan — za to smo mi odgovorni svojim volilcem in ne Vašim. (Veselost. — Heiterkeit.)

Torej, gospoda, jaz mislim, da sem to vprašanje zadostno pojasnil. Prvi gospod kontragovornik tovariš dr. Triller je rekel, da ta volilni red, kakor ga mi predlagamo, pomenja strankarski terorizem; toda jaz ne vem, v čem da bi ta strankarski terorizem obstajal. Ravno nasprotno je res, da kdor objektivno in pazljivo prečita načrt ustavnega odseka, mora reči, da je vanj cela vrsta določb sprejeta samo zaradi tega, da po možnosti onemogočuje vsak terorizem pri volitvah (Klici na levi — Rufe links: „Tako je!“), da se osigura popolnoma prosto izvrševanje volilne pravice. No, saj gospod tovariš dr. Triller svoje trditve o „terorizmu“ tudi dokazal ni, in zaradi tega grem tudi jaz lahko naprej. Gospod tovariš dr. Triller je pa tudi trdil, da v tem načrtu leži negacija avtonomije ali kršenje občinske avtonomije, in sicer zaradi tega, ker se — in meni se vidi, da je to trditev ponavljal tudi neposredni gospod predgovornik — ker se ljubljanska občina ni vprašala za njeno mnenje glede tega načrta. Gospoda, tovariš dr. Triller je samo eno pozabil in gospod tovariš dr. Tavčar ravnotako, citirati namreč paragraf deželne reda ali sploh katerikoli zakon, po katerem bi se mestna občina ljubljanska ali katerakoli druga občina morala vprašati, kadar se izpremeni občinski red. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Javno pravo!“) Tudi v javnem pravu velja samo zakon! Drugega javnega prava ne poznam in tudi po izvedencih se ne da dokazati drugo pravo. Obžalujem, dokler ni v tem oziru kaj drugega dokazano, toliko časa mora pač veljati načelo: Quod non est in actis, non est in mundo — dokler ni drugačno pravo dokazano, velja to, kar je zapisano v naših zakonih. Lojalno pa priznavam, da bi ne bilo nič napačnega, če bi se bila mestna občina tudi vprašala za mnenje. Zakaj pa ne? Saj se končno lahko oziramo na njeno mnenje ali pa ne, in to je neovrženo, da kompetenco, odločevati v tem oziru imata samo dva faktorja — deželni zbor kranjski in cesar, in nobene druge instance ni vmes, tudi ljubljanske mestne občine ne. Sicer pa smo mi sklenili volilno in občinsko reformo za celo deželo, za občine v celi deželi in jih tudi nismo vprašali za njih mnenje; in meni je avtonomija vsake občine enako sveta in jaz ne morem pripoznati avtonomije prve, druge ali tretje vrste. (Odobravanje na levi — Beifall links.) Končno bom pa vendarle v specialni debati — in že naprej to naznanjam — stavil predlog, po katerem bo mestna občina ljubljanska dobila še priliko, izjaviti se o predležeči predlogi; ne zaradi tega, ker bi imela mestna občina kako pravico do tega, ampak iz aekvativnih razlogov, da damo občini priliko, da se tudi izjavi o stvari, in da bo prijatelj gospod dr. Triller videl, da njegova beseda tudi nekaj izda tukaj. (Živahna veselost. — Lebhaftes Heiterkeit.)

Gospoda moja, gospod tovariš dr. Triller je razvijal čudno teorijo o zastopstvu v ljubljanskem občinskem svetu. On je rekel: Ja, kaj je pa treba proporčnega sistema itd., saj je vse dobro in v redu; sicer je ena sama politična stranka v občinskem svetu, ampak ne izdam nobene tajnosti: razne socialne, gospodarske in stanovske frakcije so zastopane v njem, trgovci, uradniki, obrtniki itd. in če je v občinskem svetu zastopan napredni trgovec, je tudi, kakor se je izrazil gospod tovariš dr. Triller, „klerikalni“ trgovec dobro zastopan, če je liberalni obrtnik občinski svetovalec, je to tudi dobro za „klerikalnega“ obrtnika in tako naprej. Ja, jaz moram gospodu tovarišu dr. Trillerju reči, da to zastopstvo je zelo podobno nekaki kurateli. (Živahna veselost na levi. — Lebhaftes Heiterkeit links.) No, kurator, to je en zastopnik, katerega si zastopani ne izvoli sam; mi pa in sploh ljubljanski volilci ne potrebujemo kuratorjev v občinskem svetu ljubljanskem, ampak prosto izbranih svojih zastopnikov. (Živahno pritrdjevanje na levi. — Lebhaftes Zustimmung links.) Kakšen bo politični rezultat te reforme, to je drugo vprašanje, ki ni relevantno. Gotovo je eno, da stranka, ki ima v resnici večino v ljubljanskem prebivalstvu, bo po tem volilnem redu brez dvoma imela tudi večino v ljubljanskem občinskem svetu. (Klici v središču. — Rufe im Zentrum: „Posavci!“) Do Posavcev bom tudi še prišel, saj to so moji volilci, tedaj moram že iz vljudnosti o njih govoriti. (Živahna veselost. — Lebhaftes Heiterkeit.) Gospod tovariš dr. Triller se je tudi spodtikal nad vezanimi listami, in to je tudi storil neposredni gospod predgovornik, toda, gospod tovariš dr. Triller iz drugega stališča in gospod tovariš dr. Tavčar zopet iz drugega. Prijatelj gospod dr. Triller je rekel, da vezana lista uničuje individualnost, ker sili volilca za eno ali drugo stranko; ali to, gospoda moja, ni res. Saj je treba samo 30 volilcev, pa postavijo svojo listo; če je pa kaka struja reprezentirana samo po 2 ali 3 ljudeh, potem morate vendar priznati, da taka struja ni tako imenitna, da bi morala imeti pravico do svojega zastopstva v mestnem svetu ljubljanskem. (Veselost na levi. — Heiterkeit links.)

Tovariš gospod dr. Tavčar se je zopet spodtikal nad vezanimi listami, češ da dajo priliko uničevati glasovnice, ker recimo, da je na prvem mestu kot kandidat zapisan gospod dr. Tavčar in katerikoli volilcev ravno njega ne mara in prečrta njegovo ime, da potem glasovnica ne bo veljavna. Ja gospodje, nekoliko moramo pa vendar tudi računati in zidati na inteligenco volilcev! Jaz mislim, da bi to morala ravno narodno-napredna stranka, katere vedno s ponosom poudarja, da ima vso inteligenco v svoji sredi. (Veselost na levi. — Heiterkeit links.) Če so pa njeni volilci tako malenkostni, da bodo, ker se gospod dr. Tavčar slučajno temu ali onemu ne dopade, prečrtali njegovo ime, potem čestiti napredni stranki ni pomagati. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Samostojni so, ne dresirani!“) Ampak vsaka stranka more zahtevati nekaj discipline, sicer pa ni mogoče o stranki govoriti. (Pritrdjevanje na levi.

— Zustimmung links.) Če te discipline v narodno-napredni stranki ni, kakor odkrito priznava gospod tovariš dr. Triller, potem pa ne morem pomagati; jaz imam dosti skrbi za disciplino v svoji stranki, da bi pa skrbel zanjo še v Vaši stranki, tega vendar ne smete od mene zahtevati. (Živahna veselost. — Lebhaftes Heiterkeit.)

Torej, gospodje, sedaj pa pridejo Posavci. (Veselost. — Heiterkeit.) — Jaz in prijatelj Dimnik sva na vrsti. (Ponovljena veselost. — Erneute Heiterkeit.) Gospodje so rekli, to je velikanska krivica, da bodo Posavci, ki imajo slučajno na mestnem ozemlju fliko sveta, od katere plačujejo mogoče po 10 vin. zemljiškega davka in 1, 2 ali 3 vin. mestne doklade, imeli v Ljubljani volilno pravico. Ja, gospodje, vidite, kaj pa naj Posavci zopet pravijo, da ima ljubljanski meščan, ki plača v posavski občini 5 ali tudi samo 2 v zemljiškega davka, tam občinsko volilno pravico (Živahna veselost na levi. — Lebhaftes Heiterkeit links.), in prepričani bodite, če je količkaj upanja, da bi liberalna stranka zmagala v eni teh posavskih občin, potem je gotovo, da bo iz Ljubljane vse, kar leze in gre, marširalo na Posavje k občinskim volitvam. (Ponovljena veselost na levi. — Erneute Heiterkeit links.) Kar je za Posavce prav, mora biti tudi za Ljubljančane prav. Sicer bi morali tudi v splošnem občinskem volilnem redu odpraviti volilno pravico izven občine stanujočih občinskih davkoplačevalcev. (Klic v središču — Ruf im Zentrum: „Saj je deželni odbor sam predlagal, potem ste črtali v ustavnem odseku!“) Saj isto velja tudi za splošni občinski volilni red. Tedaj jaz ne vem, zakaj bi bila za ljubljansko mesto izjema. Jaz moram reklamirati za Posavce ravnostne pravice, katere imajo Ljubljančani; na tem stališču moram stati. (Pritrjevanje na levi. — Zustimmung links.)

Nadalje je gospod dr. Triller govoril tudi o častnih meščanih. Gospodu dr. Trillerju se je čisto prav zdelo, da smo črtali volilno pravico častnih občanov za deželo, a tukaj, za Ljubljano, so mu pa nekoliko ljubši. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Ker ni nobene nevarnosti!“) Ja, prosim, saj se jih tudi 500, 600 lahko fabricira, in se je drugod tudi že zgodilo, čeprav ne v Ljubljani. Dr. Triller je vobče odobravaj, da se častnim občanom vzame volilna pravica. Očital je pa, da v tem oziru v predležem načrtu vendarle nekaj ni prav. In sedaj sem poslušal kakšen argument bo dr. Triller za to navedel. Jaz sem že mislil, da so morda v ustavnem odseku spravili v načrt kako določbo, po kateri bi imel volilno pravico vendarle častni meščan pod pogojem, da je „klerikalec“. (Živahna veselost. — Lebhaftes Heiterkeit.) Ali kaj za en grozen argument smo slišali! Dr. Triller je slovesno naznanil, in hvaležen sem mu, da mi je to povedal, da je občina železniška zadnjič enkrat mojo malenkost izvolila častnim občanom. (Veselost na levi. — Heiterkeit links.) Ne vem, ali je občinski zastop v Železnikih obenem pooblastil gospoda tovariša dr. Trillerja, da mene o tem obvesti, ker od druge strani dosedaj nisem ničesar slišal o tej stvari. (Živahna veselost na levi. — Lebhaftes Heiterkeit links.) Občina

je vsaj pred menoj to prikrivala. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „S 6 proti 5 glasovom ste bili izvoljeni!“ — (Klic v središču — Ruf im Zentrum: „Se rekurira!“) No, torej sem jaz en rekuriran častni občan, človek mora nazadnje z vsem zadovoljen biti. (Živahna veselost. — Lebhaftes Heiterkeit.) Ampak, gospodje, to, da me je železniška občina izvolila častnim občanom, vendar ni noben argument za današnjo debato. Prvič jaz nič za to ne morem. Železnikarji se mi to čast izkazali. (Klic v središču — Ruf im Zentrum: „S 6 proti 5 glasovom!“) — No ja, pičla večina, pa kaj se hoče, boljša je še vedno kot manjšina. (Živahna veselost. — Lebhaftes Heiterkeit.) Drugič, dosedanega občinskega volilnega reda vendar nisem jaz ustvaril! Kar morem jaz napraviti — in na to delam — je, da nastopam z vso odločnostjo, da se v novem občinskem volilnem redu odpravi volilna pravica častnih občanov.

Jaz nisem starega zakona naredil, ki je obče priznано slab. Toda, če bi bilo odvisno od Vas, gospodje narodne napredne stranke, bi ta sedanji — po vaši trditvi slabi — zakon še nadalje imel obstati. (Klici v središču — Rufe im Zentrum: „Kaj pa Vaši častni občani! Zakaj sprejemate častno občanstvo!“) Nikoli nisem rekel, da ne sprejemam častnega občanstva, jaz sem le rekel, da je za človeka, ki je častni občan, včasih jako neprijetno, izvrševati volilno pravico. (Posl. dr. Triller: „Cela vrsta Vaših častnih občanov gre volit!“) No, je že tako, da v politiki včasih velja princip: „Haust Du meinen Juden, haue ich Deinen Juden.“ Saj se Vaša stranka pri volitvah tudi poslužuje svojih častnih občanov. V političnem življenju gre že tako! Ampak, kar se mojega častnega občanstva tiče, sem, kakor rečeno, še rekuriran častni občan in kolega dr. Pegan v deželnem odboru je silno natančen gospod pri občinskem referatu — Bog ve, če ne bo črte napravil čez moje častno meščanstvo (Živahna veselost — Lebhaftes Heiterkeit.) in potem bo gospod tovariš dr. Triller tudi pomirjen.

Gospod dr. Triller se je tudi spotikal nad tem, da se mladoletnim vzame „realna“ volilna pravica. Gospoda, kaj pa je vredna volilna pravica človeka, ki je 5 ali 6 let star? Ali hočemo majhnim otrokom priznati zadosti razsodnosti za izvrševanje volilne pravice — notabene pri volilnem postopanju, ki je tako silno težavno in komplicirano, da je celo gospod tovariš dr. Tavčar v zadregi? (Živahna veselost na levi. — Lebhaftes Heiterkeit links.) To, gospodje, vendar ne gre. Po mojih mislih gre volilna pravica pač le odrastlim, ki so samosvoji in zmorejo volilno pravico izvrševati po svoji sodbi, osebnosti. (Poslanec dr. Triller: „Posavci po pooblaščenih!“) Kar se pa tiče posavskih pooblastil, moram še s Posavci govoriti — bomo videli, kako se bo v specialni razpravi še razvilo to vprašanje. — Torej to glede mladoletnosti.

Tudi o določbi glede triletnega bivanja v občini se je govorilo. Ta pogoj velja le glede tistih, ki nobenega davka ne plačujejo, in, gospoda moja, to morate vendar priznati, da tisti flotantni element,

ki je danes tukaj, jutri tam, ni interesiran na blagru občine. Mi moramo torej določiti neko mejo, po kateri se nekako definira, da je kdo interesiran na blagru občine, in to je le mogoče tako, da se zahteva daljše bivanje v občini; sicer je pa to vprašanje že davno v teoriji in praksi rešeno.

Gospod tovariš dr. Triller se je bridko pritoževal, češ Vi vsiljujete Ljubljani nekaj, kar noče, odrekate jej pa, kar hoče, namreč „čisto“ novo kurijo. Ja, gospoda, meni je prav žal, da ne moremo v Ljubljani vsem ugoditi, — seveda je tudi majhna razlika, kaj je pravzaprav smatrati kot „Ljubljana“. Pri gospodu tovarišu dr. Trillerju je danes Ljubljana sedanjí občinski zastop, ki reprezentira večino sedanjih volilcev; toda večina sedanjih volilcev pa še ni večina Ljubljanec, ljubljanskega prebivalstva. Kje je večina ljubljanskega prebivalstva, to je drugo vprašanje. Torej gre se za to, kaj je pravzaprav „Ljubljana“. Mi vemo, da velik del ljubljanskega prebivalstva, upam se trditi večina prebivalstva in tudi velik del somišljenikov narodnonapredne stranke želi to izpremembo občinskega reda, ki je tukaj predlagana. (Pritrjevanje na levi. — Zustimmung links.)

Tovariš dr. Triller je tudi trdil, da je ta načrt v efektu protinaroden; ampak v tem oziru ga je pobil gospod tovariš dr. Tavčar, ki je rekel s tisto ležernostjo, ki mu je lastna: „Jaz ne polagam nobene važnosti na to, če pride par Nemcev v občinski zastop.“ Reklo se je, da mi tu napravimo koncesijo Nemcem; a mi sploh nobenih koncesij ne delamo, temveč mi izvršujemo dosledno svoj program, nam in našim volilcem popolnoma jasni program. Mi ne delamo nobeni drugi stranki ničesar na ljubo in ne v škodo, mi delamo samo to, kar kot pravo spoznamo v blagor ljudstva, ki nas ja izvolilo kot svoje zastopnike, v blagor dežele in v blagor deželnega stolnega mesta. (Živahno odobravanje na levi. — Lebhafter Beifall links. — Posl. dr. Novak: „In v korist nemštva ljubljanskega!“) O tem, gospod poslanec dr. Novak, se zgovorite s klubovim načelnikom Vašim, katerega sem ravno citiral in ki ne polaga važnosti na to, če pride par Nemcev v občinski zastop. (Poslanec dr. Novak: „Jaz pa!“) No ja, zaraditega se morate ravno ž njim pogovoriti — moja naloga ni, spraviti v harmonijo Vaše nazore z nazeri Vašega klubovega načelnika. (Veselost in odobravanje na levi. — Heiterkeit und Beifall links.)

Gospoda moja, gospod dr. Tavčar je trdil, da je ta načrt nalašč tako napravljen, da narodnonapredna stranka mora priti v manjšino. To je trdil, ampak dokaza žalibog nismo slišali nobenega. Nasprotno mora vsakdo pripoznati, da, če ima narodnonapredna stranka večino med ljubljanskim prebivalstvom, potem prav nobenega dvoma biti ne more, da bo potem imela tudi na podlagi novega volilnega reda večino v mestnem zastopu ljubljanskem. Prepričan sem celo, da bodo gospodje imeli homogenno večino v mestnem občinskem svetu — vsaj spočetka — in, gospodje, verjemite mi, edini pomislek, ki ga imam jaz s strankarskega stališča, je ta, da bo za Vašo stranko

v veliko korist, če boste imeli na eni strani homogenno večino, obenem pa tudi delavno in precej močno opozicijo; kajti to morate priznati in marsikdo izmed Vaših gospodov mi to v zasebnem pogovoru odkrito priznava, da to, kar je sedaj na magistratu ljubljanskem, da je to neko barje. (Pritrjevanje na levi. — Zustimmung links.) Take razmere so nevdržljive in škodujejo ravno tisti stranki, ki je na krmilu. Vi se boste ojačili, skupaj boste držali, disciplina bo veliko boljša! Moč Vaše stranke bo le rastla. Pomislite pa, kako se sedaj godi! Če ne bi imeli semtertam kakega „Slovenčevega“ poročevalca, da ga, če napravi po Vašem mnenju kako predrznost, vun vržete, se nimate sploh s kom prepirati. (Veselost na levi. — Heiterkeit links.) To je velik dolgčas. Namesto da polemizirate s kosom papirja, s „Slovencem“, pomislite vendar, ali bi ne bilo veliko bolje, da bi imeli nekaj opozicionalnih občinskih svetovalcev, kateri bi Vam povedali svoje mnenje, Vi pa njim zopet Vaše — odločno in krepko, kakor je naša navada! In potem imate pa še to zadostilo, da imate potem v Ljubljani en zastop, kjer imate Vi večino zoper hudobno opozicijo, kjer Vi ustanete proti manjšini in jo moško in odločno pomandrate (Živahna veselost na levi. — Lebhafter Beifall links.) in potem imate neko kompenzacijo za deželni zbor, kjer se bridko pritožujete, kako postopajo kmetje z Vašimi „pametnimi“ nasveti. Skromnost sploh ne sodi v politiko, vsaka stranka pravi, da je to najbolj pametno, kar ona trdi, in tako boste tudi Vi dobili priliko se tega strankarskega principa pridno posluževati. Kakor sedaj v deželnem zboru kmetje z Vami, ravnotako boste Vi lahko v občinskem svetu napravili s kmeti, in še to zadostilo boste imeli, da ne bodo na Vaši strani stali kmetje, ampak gospodje boste ustali in boste „Posavce“ pomandrali. (Živahna veselost na levi. — Lebhafter Beifall links.) Pogledajte, kako velikansko zadostilo boste imeli! Jaz mislim, gospoda moja, in to morate priznati, da parlamentaren zastop — in tudi občinski zastop velike občine je parlamentaren zastop — je nonsens brez opozicije. Vi sami si jo morate želeli in jo boste tudi dobili.

Gospod tovariš dr. Tavčar je odobraval, da po novem načrtu ženske osebno volijo, ampak izpodtikal se je nad tem, da bodo izven Ljubljanec stanujoči neobčinarji lahko volili s pooblastili. Poudarjal sem že, da je to stvar, ki spada v specialno debato, in mogoče je, da bomo o tem še posebej govorili.

Gospodje so se tudi zaletavali v proporcni sistem češ, zakaj se naj pa proporcni sistem uvede samo za Ljubljano in zakaj se obenem ne uvede proporcni sistem za kmečke občine in zakaj ne tudi za deželnozborske in za državnozborske volitve. Gospodje, kar se tiče deželnega zbora, jako dobro veste, da smo volilno reformo sklenili potom kompromisa, da smo vsi zanjo glasovali in vsi vedeli, da kaj drugega, nego to, kar smo takrat sklenili po dolgi in temeljitih pogajanjih, ni bilo mogoče izvesti. Vi ravnotako dobro veste, gospoda moja, kakor mi, da izprememba deželnega volilnega reda, deželne

ustave, ni mogoča, ako se le en razmeroma majhen del članov te zbornice odstrani iz dvorane, Vi veste, da je izprememba deželnega volilnega reda mogoča le v soglasju vseh strank. Tako je bilo prej na podlagi stare deželne ustave in tako je tudi sedaj na podlagi nove. Tega nam torej ni treba predbacivati. (Poslanec dr. Triller: „To lahko napravimo za mestne in kmečke občine!“) O tem bi se končno dalo morebiti govoriti, meni je stvar vseč. Saj dobimo potem zastopstvo v Ljubljani ter po mestih in trgih na deželi. O tem se da torej govoriti, ampak tega ni treba rabiti kot argument v tem zmislu, kakor delate Vi, ko nam očitate, zakaj nismo vpeljali poročnega sistema za deželni zbor. Neopravičeno je pa tudi očitaje, da ga nismo uvedli za občinske volitve na deželi. Prvič ne vem, zakaj ni nobeden izmed Vas predlagal poročnega sistema, ko je bila splošna občinska reforma v debati. Tega ni nihče izmed Vas storil. Drugič morate sami priznati, da je, in Vi sami to vedno poudarjate, razlika med Ljubljano in pa med malimi občinami po deželi, in da ima tukaj Vaš gospod načelnik v marsikaterem oziru prav, je gotovo. Mesto s 40.000 prebivalci izgleda drugače, kakor pa kaka majhna občina s par sto prebivalci. Na drugi strani je tudi jasno, da je v mestu komasirano veliko več intelligence, in to je gotovo, da poročni sistem zahteva gotovo veliko več intelligence, veliko več intelektualnih volilcev. O tem ni nobenega dvoma in neki ministrski predsednik se je v državnem zboru celo izrazil: Ja, poročni sistem, ta je pravzaprav bolj za matematike, kakor za politike. Ne pritrjujem popolnoma temu, marveč sem mnenja, da pride poročni sistem v poštev tudi za politika; ali končno pa Vi sami priznate, da je poročni sistem najbolj napreden sistem, in če na drugi strani vedno zatrjujete, da je Ljubljana najnaprednejša občina v deželi, potem ne vem, zakaj naj bi ne imela ravno ona najbolj naprednega volilnega sistema. (Odobranje na levi. — Beifall links.) Vsaj je mogoče, da bomo pozneje prišli do tega, da bomo sistem posplošili, da bomo izvedli poročni sistem tudi v splošnem občinskem redu.

O ugovorih zoper način razdelitve volilnih razredov po številu volilcev namesto po davčni svoti, ne bom razpravljaj, o tem sem že govoril pri razpravi o splošni občinski reformi in predaleč bi segalo, ako bi danes hotel vse svoje argumente ponavljati. Kakor se spominjam, je nasprotno stališče našlo takrat jako spretnega zagovornika v gospodu poslancu ekselenci baronu Schweglu in sem jaz z njim tudi zelo ostro polemiziral. Gospodje so se polastili sedaj argumentov gospoda barona Schwegla, ampak reči moram, da je ekselencia baron Schwegel spretnjeje zastopal svoje stališče, kakor so to danes storili gospodje govorniki od nasprotne strani.

Gospod tovariš dr. Tavčar je tudi našel, da je način volitve veliko prekomplikiran. To spada pravzaprav v specialno razpravo, ampak, ker se gospodje od nasprotne strani specialne razprave ne udeleže, zatorej naj mi je dovoljeno, da že sedaj na kratko reagiram na dotične opazke. Meni se zdi, da način

volitve ni tako kompliciran, da bi se bilo bati, da inteligenten ljubljanski volilec ne bo pravo zadel. Gospod tovariš dr. Tavčar je rekel: Kako je mogoče, da bo vseh 8000 ljubljanskih volilcev volilo na en dan!? Gospoda moja, meni se stvar ne zdi bogve kako težavna. Vsak, ki je volilec v I. in II. volinem razredu, je eo ipso tudi volilec v III. razredu; torej bo oddal mož dve kuverti, eno belo in eno rdečo ali modro. Ali je to kaj tako kompliciranega? Seveda, nekoliko več dela bo pri protokoliranju, ravnotako bo pri škrutiniranju nekoliko več dela, to je res, ampak vsaj imate gospodje vendar na magistratu inteligentne uradnike, izborni uradniški aparat — to sem večkrat slišal iz ust gospoda župana Hribarja, ki je v tem oziru ja najkompetentnejša oseba — in tedaj mislim, da Vam v tem oziru ni treba imeti nobene skrbi. Pomislite vendar, vsaj boste — vsaj prve in po mojih mislih najmanj še druge in tretje — volitve v rokah imeli Vi, ki reprezentirate, kakor vedno pravite in trdite, „summam intelligentiam“ v deželi; in če mi, ki smo bolj kmetje, ki jih imate za tako neumne, če mi razumemo to stvar, jo boste vendar razumeli tudi Vi (Živahna veselost. — Lebhaftes Heiterkeit.).

Tedaj, gospoda moja, s tem sem odgovoril na glavne ugovore zoper ta volilni načrt. Pa še eden ugovor neposrednega gospoda predgovornika je, na katerega moram na kratko odgovoriti. Grajal je, da se načrt ni najprej predložil v presojo vladi, češ: kako bomo o njem sklepali, ko vlada še ni označila svojega stališča v tej stvari. Gospod deželni predsednik se je takoj za gospodom dr. Tavčarjem dvignil, ampak povedal je samo to, kar je bilo pričakovati, namreč da je ves ta načrt nekoliko presvež, nego da bi bil on v stanu podati v stvari danes že katerokoli izjavo v imenu cesarske vlade. To je čisto naravno! Kje pa je v stanu katerikoli deželni šef izreči takoj definitivno sodbo vlade o tako važnem in kompliciranem zakonskem načrtu, kakor je predležeci? To je nemogoče, taka stvar se ja mora najprej v legislativnem oddelku notranjega ministrstva študirati. Deželni šef lahko razlaga svoje subjektivno stališče o stvari, ampak to ni stališče vlade. Glede stališča vlade deželni šef ne sme storiti nič drugega, kakor to, kar se mu naroči od kompetentnega ministrstva na Dunaju. Kako moremo torej zahtevati od deželnega predsednika, da naj takoj označi stališče vlade?! Seveda, prakticira se včasih tako, da deželni odbor kak zakonski načrt pošlje najprej vladi in jo vpraša, kaj pravi k temu; vlada da predlogo ministrstvu, tam se natančno presodi, potem pride zadeva nazaj k vladi in k deželnemu odboru s pripomnjo, da vlada zahteva to ali ono izpremembo in potem se predloga morebiti izpremeni. Ampak to je silno dolga in dolgočasna pot in meni se, kakor sem že poudarjal napram ekselenci baronu Schweglu pri neki drugi priliki, zdi veliko bolj pametno, da deželni zbor najpred sklene kot prvi zakonodajni faktor to, kar kot prav spozna, in stvar drugega legislatoričnega faktorja pa je potem, da to ali tudi kot pravo spozna, ali pa zavrne. Mi

sploh stojimo na stališču, da je vlada dolžna, vsak zakon predložiti v najvišjo sankcijo, ki je sklenjen od deželnega zbora v okvirju njegovega območja, in ki ni v navzkrižju z deželno ali državno ustavo. (Pritrjevanje na levi. — Zustimmung links.) To je naše stališče in to bomo vedno izvajali.

Gospoda moja, s tem sem končal svoja izvajanja, pridrživši si, da bom v specialni debati stavil nekatere predloge in med drugim stavil že napovedano resolucijo zaradi poziva ljubljanske občine, da tudi ona izreče svoje mnenje o tem legislativnem delu. Pa samo še eno: gospod tovariš dr. Tavčar je izrazil mnenje, da bi bilo prav, ako bi se bil iskal v tej zadevi kompromis s tisto stranko, ki je sedaj na krmilu v občinskem svetu. Ja, gospoda moja, vselej, kadar se želi kompromis, je treba tudi skrbeti, da se najprej ustvari milje za dotični kompromis. Jaz sem — gospodje se morda spominjajo — že pred dvema letoma na nekem velikem ljudskem shodu v „Unionu“ izrekel, da nujno svetujem liberalni stranki, da naj, namesto da vzame tako brezpogojno odklonilno stališče glede volilne reforme ljubljanske, enako kakor glede deželnega volilnega reda stopi z nami v stik, pa naj si prizadevamo najti srednjo pot in priti do soglasja. Ali ta moja pametna beseda žalibog ni našla nobenega prijaznega odmeva pri častiti nasprotni stranki. Mi smo čuli vedno le absolutno odklonilne izjave in danes smo čuli, da se gospodje niti v specialno razpravo o predloženem načrtu nečejo spuščati, ampak da nam prepuščajo skleniti, kar hočemo. Ja, vidite, gospodje, to ni prava pot. (Poslanec dr. Triller: „Ni treba učiti!“) Gotovo si ne prisvajam pravice Vas učiti, ampak če se nam očita, da nečemo nobenega kompromisa in se nam to šteje v greh, potem morate vendar tudi meni dovoliti, da govorim o tej stvari in Vas opozarjam na Vašo krivdo.

Torej vidite, gospoda moja, mestna občina bo tudi še imela priliko se izjaviti o tem načrtu, ampak eno Vam moram reči: od bistvenih določb te reforme mi ne bomo nikakor odstopili, zaradi tega ne, ker so bistvene določbe te reforme dosledno izvajanje našega demokratičnega programa, in te pravice, da v tej zbornici, v kateri nam je poverilo ljudstvo večino, izvajamo svoja programatična načela, te pravice si od nikogar vzeti ne damo. V kolikor se pa ne gre za načela, smo vedno pripravljeni razgovarjati se z Vami, ako se pravočasno do nas obrnete. Toda, kjer se gre za načela, katera odobrava ogromna večina prebivalstva dežele, tam je vsak kompromis nemogoč.

Skleпам in izjavljam, da bomo glasovali za prehod v specialno razpravo. (Živahno odobravanje. — Lebhafter Beifall.)

Deželni glavar:

Želi še kdo besede?

(Nihče se ne oglasi. — Niemand meldet sich.)

Ker ne, ima končno besedo gospod poročevalec:

Poročevalec prof. Jarc.

Visoka zbornica! Najprej mi dovolite osebno opazko glede tistega ominoznega napada zaradi častnih občanov v Železnikih. Jaz sem o tej stvari zvedel šele danes iz časopisja. Mi smo pri celi zadevi popolnoma nedolžni. Kot poročevalec sem danes pravzaprav v jako prijetnem položaju, ker mi po obširnih in temeljitih izvajanjih tovariša dr. Šusteršiča, tudi kar se tiče merita, takorekoč ni treba odgovarjati na razne ugovore gospodov predgovornikov. Dotakniti se hočem samo še nekaterih detajlov.

Dr. Triller nam je očital, da je načrt statuta, ki ga je predložil magistrat, ležal pri deželnem odboru skozi celo leto. Mislim, da se to očitiranje zgrudi samo vase, ako izdam tajnost, da je načrt rabil od magistrata do deželnega odbora poldrugo leto.

Bilo bi odveč, boriti se z različnimi detajli, katerih se je dotaknil dr. Tavčar. Dr. Tavčarju se zdi, da je vsako določilo novega statuta napravljeno le za to, da bi škodovalo njegovi stranki, stranki, katera ima večino na magistratu. Dr. Tavčar ne pomisli, da bi bili mi jako nespametni, če bi tako ravnali, kakor on domeva; lahko se kolo časa zavrti, in potem bi bili mi sami v tistih škripcih, kakor sedaj narodno-napredna stranka.

Gospoda od narodno-napredne stranke pravijo, da se ne bodo udeležili specialne razprave; ampak ravno v specialni razpravi se dajo take stvari podrobno pojasniti. Zaraditega smo tudi poklicali ravnatelja deželnih uradov, ki pozna vse podrobnosti načrta, da bi odgovarjal na vprašanja, ki bi se jih stavilo. (Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Saj ste v odseku vse zavrnili!“)

Gospoda! Ko se je šlo za volilno reformo za deželni zbor, videli smo isti boj. Nasprotja so bila takrat še mnogo hujša. Tudi danes je razpoloženje v zbornici tako; nismo vsi edini v načelu. Ampak, če se je našel takrat nekak modus vivendi, bi se našel tudi sedaj, ko se gre za izpremembo ljubljanskega statuta.

Vsaka operacija je mučna; ako pa je neizogibna, ako je nujno potrebna, jo je vendar treba izvršiti. Sami pravite, da je izprememba ljubljanskega statuta potrebna; zato pa je potrebna ne samo generalna, ampak tudi specialna debata.

Predlagam torej prehod v specialno razpravo.

Deželni glavar.

Bomo glasovali. Gospod poročevalec predlaga prehod v nadrobno razpravo.

Od strani gospoda poslanca Gangla pa je izročen predlog, katerega je smatrati kot predlog za prehod na dnevni red preko tega zakona. Po §. 60., 2. odstavek, se mora glasovati najprej o takem predlogu.

Torej vprašam visoko zbornico, ali pritrdi predlogu gospoda poslanca Gangla, ter pozivljam one gospode, ki se ž njim strinjajo, da naj blagovolijo ustati.

(Zgodi se. — Geschieht.)

Je manjšina.

In sedaj bomo glasovali o prehodu v nadrobno razpravo. Gospodje, ki ste za prehod v nadrobno razpravo, prosim, ustanite.

(Zgodi se. — Geschieht).

Sprejeto.

Ker je ura že pozna, bomo odložili nadrobno razpravo na prihodnjo sejo.

Gospodje, preden sejo zaključim, mi je naznaniti, da je gospod poslanec Gangl današnji svoj nujni predlog radi kaznovanja prisiljenecv s privezavanjem izpremenil v samostalni predlog, katerega jaz takoj odkažem upravnemu odseku.

Gospod poslanec Lavrenčič je stavil s tovariši nujni predlog v zadevi regulacije Bistrice. Podajem mu besedo, da utemelji nujnost svojega predloga.

Poslanec Lavrenčič :

Visoka zbornica! Najnujnejša zadeva v kamniškem okraju je regulacija Kamniške Bistrice, ker razdejanja, katera napravlja leto za letom ta reka, so naravnost grozna. Dasi je mestoma prav nevarna pri Stranjah, Kamniku, Perovem, Duplici, Volčjem potoku, Šmarci, Radomljah, Škrjančem, Jaršah — je ona najnevarnejša na vsem svojem razkošnem potu od Domžal do svojega izliva v Savo, osobito žuga katastrofa po njej v občinah lhan in Dol. V ponedeljek dne 17. t. m. sem se tam osebno prepričal, kako silno je ona poškodovala te prej tako lepe in rodovitne kraje, koliko sto in sto oralov obdelane zemlje je ta v serpentinah in z velikim padcem tekoča reka odplavila po Savi proti Hrvatski, pa v žalosten spomin lepih in rodovitnih njiv in travnikov naplavila na tem mestu vse polno kamenja, gramoza in peska. Rečna struga, ki bi korenito uravnana zadostovala v širokosti nekaj metrov, obsega danes na mnogih mestih tristo in še več metrov, seveda vračunši semintja z grmovjem zaraščene peščenine. Pa še nadalje ob vsaki povodnji razteza se struga, kjer deroča voda izpodmléva in rije v obdelano zemljo, jo trga in odnaša ter posebno na levem bregu pomika svoj vodotoč proti hišam. Kamniška Bistrica pa rodovitne zemlje ne samo izpodmléva in trga, marveč ona donša ob povodnji seboj veliko prodovine, s katero strugo zasiplje. Posledica je, da je struga vedno plitvejša in na več mestih tako s prodovjem pokrita, da je ob navadnem stanju vode povsem napolnjena. Naravno, da pri količnem deževju stopa reka čez bregove, v večjem pa preplavlja na široko njive in travnike, zemljo izpira, koplje in odnaša, isto pa nadomešča z gramozom in peskom.

To razdejalno akcijo Kamniške Bistrice brezdvomno največ pospešuje Sava od istega časa ko se je uravnala. Dvignili so jej strugo in tako obtežili Bistrici izliv. Ker se prosto odtekati ne more, še manj prodovje seboj potegniti, naplavila je ob svojem izlivu toliko gramoza, da se že ob srednjem

stanju voda zajezi, na svojem potu zaostaja in si išče, kar naravno, prosto novih tokov, o vsaki povodnji drugih, ter se razliva vedno bolj tudi po takih mestih, kjer se prej nikdar ni opazilo, kakor n. pr. na okrajni cesti Domžale — Dol med 5. in 7. km. Sploh se je po zadnji povodnji od 20. do 24. decembra bati, da si ta reka ob prvem večjem nalivu izkoplje popolnoma novo strugo pri lhanu in Dolu, kar bi bilo tem občinam v veliko nesrečo. Kakor sem se osebno prepričal, povem o zadnji povodnji.

Pri vasi Prelog občina lhan je raztrgala povodenj jez in, ker je struga večinoma gramoza polna, vdrla je voda, na več krajih nanovo, po njivah in travnikih, približala se vasi in razdrla okrajno cesto Domžale — Dol na sedmih mestih. Večino zemljiških parcel je pokončala ali pa zelo poškodovala. Zemljo je povodenj odnesla, odložila pa celo planjavo gramoza in peska. Le komaj se še pozna, da je bilo jeseni več njiv posejanih z ozimino, pšenico, ječmenom. Naravnost pa je povodenj preplavila vasi: lhan, Selo, Bišče, Malo Loko, pokončala več zemljiških parcel, drla v hiše in hleve, iz katerih so morali bežati ljudje in izganjati živino, ali pa so bili v nekaterih stanovanjih ljudje navezani na dom, ker je voda stala daleč na okrog en meter visoko. Mnogim je povodenj v hišah pokvarila živila in pohištvo. V največji nevarnosti se nahaja France Ložar v Spodnjem lhanu št. 31 s svojo hišo, mlinom, žago ter lastnino in svoje družine življenjem. Najrapidnejše prodira reka na levem bregu proti njegovi hiši. V dobrih dveh letih, tako se mi je reklo je na tem mestu za dvesto metrov na široko ob levem bregu odnesla več oralov najrodovitnejše zemlje, pri zadnji povodnji se je pomaknila do 30 metrov, in še enkrat taka povodenj kakor je bila v adventu, pa ne bo ne hiše več, ne mlina, ne žage ter morda ne njega, ne njegove družine med živimi, ako se ne ukrene takoj najpotrebnejše. Enaka usoda čaka tudi njegova sosedja Janeza Vodnik in Blaža Lukovšek, katerima je že prej Bistrica odnesla vse zemljišče in pustila le hišo; prvemu je odnesla voda osem oralov zemlje, drugemu približno dva orala. — V vasi Selo je bil Janez Levec v nevarnosti, da mu je povodenj hišo izpodkopala, še v večji pa je bil Karel Mihelčič, kjer je le malo manjkalo, da ni splavala po vodi hiša z mlinom. — V Mali Loki na desni strugi je bilo enako vse pod vodo in vsa občina pretrgana; z vozom ne morejo ljudje nikamor. Tu je Rudežev mlin v veliki nevarnosti, da ga voda izpodnese. Še pred dvema letoma je bila struga oddaljena 70 metrov od mlina, danes pa dere voda tikoma ob mlinu in izpodkopala ga je že, da se ni napravila škarpa, ki je pa baje že močno poškodovana.

V Biščah je zabranila večjo škodo solidna zgradba desnega brega, katero je izvršil l. 1895. podjetnik Anton Lončarič na državne in deželne troške, vsaka polovično, za 12.530 gld. 63 kr.

Škodo po tej povodnji so cenili dne 30. decembra v lhanski občini pri njivah, travnikih in pašnikih 112.500 K, pri poslopju in živilih pa 5380 K.

Nič manj neusmiljeno ni gospodarila v adventu povodenj v občini Dol. Odnese ali poškodovale je cele planjave rodovitne zemlje in nadomestila s kamenjem in peskom zlasti na levem rečnem bregu. Najhujše so prizadete vasi: Dol. Videm in Zaboršt, na desnem bregu pa Beričevo. Škoda se ceni na več tisoč in tisoč kron. Prav občutno je oškodovanih 62 posestnikov. Jožefu Slavniku iz Zaboršta je odnesla povodenj parc. št. 564 in 565, Janezu Kadivcu iz Dola pri izlivu v Savo pa lep travnik v obsegu treh oralov. Na Vidmu so bile vse hiše pod vodo, na Beričevem so prevažali ljudi v čolnu. Okrajno cesto je povodenj na več mestih raztrgala, posebno na desnem bregu pri beriškem mostu. Ker je vodna struga pod in nad mostom zelo plitva, skoro s terenom v istem površju, se je silno bati katastrofe.

Pa tudi občini Dolsko ni elementarna sila prizanesla, oškodovanih je do 40 posestnikov, kjer se škoda ceni 10.330 K. Da ni v Domžalah, kjer je voda pod državno cesto odtrgala obrežje in potem polovico Domžal preplavila skoraj meter visoko, zgodila se hujša nesreča, zahvaliti se je takojšnjim predvidnim odredbam okrajne politiške oblasti. Seveda je Bistrica večalimanj tudi po zadnji svoji povodnji škodovala v zgornji delni progi od izvirka do Domžal, kakor v Štranjah, Kamniku, Duplici, Šmarci, Radomljah, Škrjančem in Jaršah ter pretila podreti več mostov. Zares ubogi, usmiljenja vredni ljudje osobito v spodnjih krajih lhanu in Dola, ki z velikim strahom zro v bodočnost! Še ena velika povodenj in zgodi se lahko najhujše. In četudi ne bi prišlo najhujše, kako naj si zopet obnové pokončane in sedaj z gramozom in peskom na debelo pokrite njive in travnike? Troški za odvažanje prodovja in dovažanje zemlje od daleč, ker blizu je več ni, bi bili ogromni in neprimerni s skromnim dohodkom zemljišča. In končno za kako dolgo bi se obdelal nanovo svet? — do prve večje povodnji, ki bi vnovič odnesla zemljo, odložila pa planjave gramoza.

Ne pomilujem samo kmetovalcev radi pokončanih ali poškodovanih njihovih zemljišč, radi velikih troškov, s katerimi si ohranjujejo leto za letom od slučaja do slučaja pest zemlje s provizoričnimi in najnujnejšimi obrambami, ne govorim le o izdatkih vsakoletnih, da si ohranijo mostove in pota, ne poudarjam samo nevarnosti, v katerih se nahajajo hiše in cele vasi ter še celo življenje ljudi, — ampak opozarjam tudi na gospodarsko eksistenco onih 64 posestnikov vodnih naprav industriincev in obrtnikov, med njimi osobito močno zadolženih mlinarjev in žagarjev, ki ob konkurenci parnih mlinov in žag že komaj dihajajo, se z velikimi žrtvami ohranjujejo, pa skoro ne bodo zmogli več troškov za vzdrževanje jezov in kanalov.

Skrajni čas je torej, da se ustavijo razdejanja Kamniške Bistrice, sicer bo kmet in obrtnik gospodarsko popolnoma uničen. In drugega mu ne bo preostalo, da vzame v roko potno palico in se izseli

tja, kamor jih je šlo že toliko. To bi pa bilo v veliko škodo moralno in gospodarsko deželi in državi, ko bi ju zapuščal tako zdrav in čvrst rod. Ne smemo tudi prezreti, da bi se znižala, oziroma oslabela davčna moč, ki je žal navzlic tolikim elementarnim nezgodam, ravno ob Bistrici v kamniškem okraju največja. — Je torej v interesu države in dežele, da se prejkoprej prične z regulacijo, ker bi bili sicer pozneje troški vedno večji in izvršitev vedno težja, ako ne sploh nemogoča. Nedavno se je izjavil ugleden državni tehnik, da bo na milijone škode, ako se prav kmalu Bistrice ne uravna. Ravno sem pa izvedel, da je poljedelsko ministrstvo te dni naročilo, da naj se v l. 1902. po državnem tehniku Böltzu izdelani projekt z ozirom na izprizmembo vodotoča revidira in popravi ter na tej podlag predloži vnovič proračun. K temu pripomnim, da bi bil operat po vsaki povodnji potreben revizije, ker po vsaki povodnji Bistrica svoj vodotoč izpremeni. Na ta način ne bi prišli nikdar do regulacije. Menim, da bi projekt sedanjih obveljal, za neuvidljive troške pa bi se proračunu prišlo nekaj odstotkov. — Z zadovoljstvom pa sprejemem na znanje zagotovilo poljedelskega ministrstva, da se hoče vlada na vso moč požuriti in vse storiti, da še letos zakon o uravnavi Bistrice obvelja, ker tudi ona pripozna nujno potrebo uravnave. Za pokritje po zadnjem projektu je do malega vse preskrbljeno. Troški so proračunjeni na 1,266.000 K.

Država, ki je v tem vprašanju prvotno za časa uravnave Save zavzemala negativno stališče, češ Bistrica je deželna reka, za katero naj skrbi dežela, prispeva izredno 62⁰/₀, to je 784.920 K, dežela 30⁰/₀ ali 379.800 K, udeleženci 8⁰/₀, ali 101.280 K, Udeležencem se prištevajo vse občine ob Bistrici od Duplice do izliva v Savo; te so podpisale 15.591 K 60 h; nadalje oba cestna odbora: kamniški in brdski 18.230 K 40 h ter zasebniki, t. j. posestniki vodnih sil in zemljišč s prispevkom 67.098 K; in sicer naj bi plačali posestniki vodnih sil 22.366 K, posestniki zemljišč, katerih je skupno nad devetsto 44.732 K. — Ta vsota naj bi se oskrbela potom vodne zadrage; toda žal, ni se posrečilo jo ustanoviti, čeprav si je kamniški okrajni glavar kot voditelj dotičnega ustanovnega shoda v Domžalah dne 29. julija l. 1909. mnogo v to prizadeval. Nekaterniki udeležencev so imeli razne pomisleke, največ pa se boje troškov v gotovem denarju, — opravičeno, ker so mnogi vsled zaporedne dveletne suše in lanske toče zares reveži. Kako si le ti žele, da bi dežela in država k troškom primaknila še nekaj odstotkov. Ne dvomim, da se v kratkem izvede modus, po katerem se prične prav kmalu z delom in se bodo upravičene želje udeležencev, kolikor le mogoče, upoštevale. — Ker se pa to velikansko delo, korenita in sistematična uravnavo po projektu v vsem obsegu, ne bode zamoglo tako hitro izvršiti kakor zahteva to nujna potreba, mora se vsaj v najnevarnejših krajih osobito v lhanu in Dolu, čeprav niso paliativna, to je delna sredstva posebno priporočljiva, nemudoma

kaj ukreniti, da se zabrani sicer neizogibna strašna nesreča Žrtev človeških nikar!

Iz vseh teh razlogov sem si usojal s tovariši staviti nujni predlog, ki se glasi (bere — liest):

„Visoki deželni zbor skleni:

1. Deželna vlada se pozivlja, da sporazumno z deželnim odborom nemudoma oskrbi korekturo projekta za regulacijo Bistrice v zmislu navodil poljedelskega ministrstva, da se bo načrt zakona še letos obravnaval v deželnem zboru in se bo že letos pričelo s tako nujno potrebnim delom.

2. Deželni odbor ukreni kar najhitreje v lhanu in Dolu najpotrebnejše, da se zabrani sicer neizogibna katastrofa.“

(Živahno odobravanje in ploskanje na levi. — Lebhafter Beifall und Händeklatschen links.)

Deželni glavar.

Gospodje, glasovati nam je sedaj o nujnosti tega predloga.

Konec seje ob 9. uri 40 minut zvečer. —

Gospodje, ki priznavate temu predlogu gospoda tovariša Lavrenčiča nujnost, izvolite ustati.

Zgodi se — Geschieht).

Nujnost je sprejeta in predlog se odkaže upravnemu odseku, ki bo pa moral še jutri imeti sejo pred javno sejo.

Torej gospodje, jaz bom sedaj sejo zaključil.

Prihodnja seja bo jutri, in sicer ob 11. uri dopoldne.

Pred javno sejo ob pol 11 uri dopoldne bo seja upravnega odseka, da se posvetuje o nujnem predlogu gospoda poslanca Lavrenčiča in tovarišev.

Dnevni red jutrišnje seje bo nadaljevanje današnjega dnevnega reda, poleg tega pa pridejo na vrsto še sledeče točke:

(Glej dnevni red prihodnje seje. — Siehe Tagesordnung der nächsten Sitzung)

Seja je zaključena.

Schluss der Sitzung um 9 Uhr 40 Minuten abends.

Dodatek — Anhang.

I.

Nujni predlog

poslancev Lavrenčiča, dr. Kreka in tovarišev v zadevi regulacije Bistrice.

Kamniška Bistrica najrapidnejše nadaljuje svoja razdejavanja. V nevarnosti niso več samo zemljišča, ampak tudi posamezne hiše, cele vasi in še celo življenje njenih prebivalcev.

Visoki deželni zbor skleni:

1. Deželna vlada se pozivlja, da sporazumno z deželnim odborom nemudoma oskrbi korekturo projekta za regulacijo Bistrice v zmislu navodil poljedelskega ministrstva, da se bo načrt zakona še letos obravnaval v deželnem zboru in se bo že letos pričelo s tako nujnim delom.

2. Deželni odbor ukreni kar najhitreje v lhanu in Dolu najpotrebnejše, da se zabrani sicer neizogibna katastrofa.

V Ljubljani, 25. januarja 1910.

Lavrenčič, dr. Krek, Piber, dr. Lampe, Bartol, dr. Žitnik, Perhanc, Demšar, Zabret, Kobi, Dular, Jarc, dr. Zajc, Dimnik, Hladnik, dr. Šusteršič, Drobnič, Jaklič, Povše, Pogačnik.

II.

Samostalni predlog

poslanca E. Gangla in tovarišev.

Deželni zbor skleni:

Deželnemu odboru se naroča, naj ukrene vse potrebno, da se v deželni prisilni delavnici nemudoma odpravi kaznovanje prisiljencev s privezovanjem.

Predlog se predloži upravnemu odseku, ki naj po § 22. opravilnika o njem poroča v prihodnji seji.

V formalnem oziru se predlaga po § 22. opravilnika, da se ta predlog obravnava nujnim potom.

V Ljubljani, 25. januarja 1910.

Gangl, dr. Oražen, dr. Triller, Pirc, Turk, dr. Tavčar, Lenarčič.

III.

Interpelacija

poslanca Pibra in tovarišev radi pomanjkljivosti železniških zatvornic pri bohinjski železnici na blagorodnega gospoda deželnega predsednika barona Schwarza.

Dne 23. oktobra 1908 povozil je osebni vlak št. 12 kravo posestnika Jožefa Sušnika iz Nomenja pri čuvajnici št. 46 v kilometru 82 7/8.

Dne 11. julija 1909 je zopet povozil tovorni brzovlak št. 66 tik čuvajnice št. 48 v kilometru 86 kravo Petra Jensko iz Bitenj.

Tudi štiriletni otrok se je skoraj na istem mestu na isti način ponesrečil.

Uradne poizvedbe so dognale, da krivda ne zadene posestnikov, oziroma varuha otroka, ampak pravzaprav železniško upravo.

Železniške zatvornice so namreč previsoke. Na obeh straneh železniške proge se po pašnikih pase na stotine goveje živine spomladi in jeseni. Ker so zatvornice previsoke, gre žival zlahka pod njimi na železniški tir vkljub največji pazljivosti pastirjev. Tu je edina pomoč, opremiti gibalne zatvornice z železnimi mrežami.

Opetovano so gospodarji, pa tudi železniški čuvaji, opozarjali železniško upravo in prosili, da se ta nedostatek odpravi. Toda odgovor je vselej negativen. Gospodarski odsek v Nomenju je 1. junija 1906. prosil direkcijo v Trstu, naj pri pašnikih in prehodih zboljša ograjo, oziroma zatvornice, da se ne pripeti kaka nesreča. Toda direkcija se sklicuje na § 97. Ne pomisli pa, da v onih goratih krajih, kjer je živinoreja edini vir dohodkov, in kjer se pase na stotine goveje živali, ni mogoče iste nadzorovati, ako so zatvornice previsoke.

Prošnja interesiranih gospodarjev-živinorejcev za zboljšanje železniških zatvornic je torej opravičena.

Podpisani torej pozivljajo visoko vlado, naj se o opisanih nedostatkih prepriča in pri visokem železniškem ministrstvu izposluje, da bo isto v varstvo naših živinorejcev pri pašnikih in prehodih, oskrbelo zadostne varnostne naprave pri pašnikih in prehodih.

V Ljubljani, dne 25. januarja 1910.

Piber, Pogačnik, dr. Žitnik, Zabret, Dimnik, Hladnik, Lavrenčič, Mandelj, Demšar, Bartol, Jarc, Kobi, Dular, Perhanc.

IV.

Interpelacija

poslanca Pibra, Pogačnika in tov. na blag. gosp. dež. predsednika barona Schwarza radi krutega postopanja gozdnega oskrbnštva na Bledu proti živinorejcem—planšarjem po servitutnem pašnem svetu verskega zaklada.

Minulo leto so kmetje — živinorejci v občinah Bohinjska Srednja Vas, Gorje in Bled radi dolge zime in pomanjkanja krme bili prisiljeni gnati živino prej kakor druga leta v planine; storiti so to morali, če so se hoteli gospodarsko ohraniti.

Pri izvrševanju paše pa se je kaj lahko primerilo, da je živina v kljub skrbnemu varstvu pastirja prestopila svet verskega zaklada, na kojem imajo pač kmetje servitutno pašno pravico. Res, svet je bil zaklinčan, toda večkrat je nemogoče, zlasti v vročini, zabraniti lačni živali vstop v zaklinčan svet.

Gozdni čuvaji so po strogem naročilu gozdnega oskrbníštva na Bledu brezobzirno vsak najmanjši slučaj, če je trajal še tako malo časa, naznanili: gozdno oskrbníštvo pa je potem po zastarelem tarifu, ne da bi se konstatirala faktična škoda, prisodilo občutne denarne odškodnine zapisanim živinorejcem.

Pri tem naznanilu, oziroma zapisanju se je postopalo naravnost krivično.

Gozdni čuvaj je štirim posestnikom v Srednji Vasi zapisal 47 krav, dasiravno jih vsi skupaj niso imeli toliko na planini; imeli so jih le 36. Torej je krivično ovadil 11 krav in krivično tudi prisodil denarne odškodnine posameznim posestnikom. Ni čuda, saj se gozdni čuvaj lahko zmoti in to tembolj, ker je žival živali podobna. S tem pa še ni rečeno, da bi gozdni čuvaji le pomotoma zapisovali žival; ne —, storijo to po strogem ukazu gozdnega oskrbnika. Leta 1909. je bilo nad 500 ovadb! Na celem ostalem Kranjskem jih ni toliko.

Pripomnimo še, ljudje so se zanašali na prijazne in blagohotne izjave gospodov ob priliki komisionalnega obhoda od 21. septembra do 6. oktobra 1908.

Žal bridko so se varali.

Ker tako kruto tolmačenje gozdnega zakona uničuje našo živinorejo, kar ne more biti v intencijah visokega c. kr. poljedelskega ministrstva, ki živinorejo drage volje podpira, vprašajo podpisani:

1.) ali hoče gospod deželni predsednik pri visokem poljedelskem ministrstvu posredovati, da njemu podrejeni organi ne bodo tako kruto izvajali gozdnega zakona v škodo našim gorenjskim živinorejcem po planinskih krajih, in

2.) ali hoče izposlovati, da bo visoko poljedelsko ministrstvo odpustilo prisojene gozdne odškodnine prosilcem — živinorejcem.

V Ljubljani, dne 25. januarja 1910.

Piber, Košak, Pogačnik, Zabret, Matjašič, Dimnik, Jarc, dr. Pegan, Bartol, dr. Šusteršič, Ravnikar, Perhanc, Jaklič, Dular, Demšar, Mandelj, Povše, dr. Lampe, Kobi, dr. Žitnik, Lavrenčič.

